Tomris Uyar

GÜNLERİN TORTUSU

(1980-1984)

GÜNLERİN TORTUSU

(1980-1984)

İlk olarak 1985 yılında Ada Yayınları tarafından, 1996'da da Can Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

Günlere Girerken

Günlerin Tortusu, terörün evlerimizin içine sızdığı yıllardan bugünlere, kültürümüzün çiğköfte ile arabeskte düğümlendiği günlere biriken tortuyu kapsıyor.

Bu geçmek bilmeyen dört yıl boyunca yazmaktan nedense usanmadığım bir bu kadar yazı ile yazıya dökemediğim bir o kadar düşünce, 'gündöküm' kapsamına girmediği için kitaba alınmamıştır.

Okur, sonraki Gündökümlerinde rastladığı bazı benzer yazılardan toplumsal çözülüşün nasıl adım adım gerçekleştiğini umarım izleyebilir.

1980

5 Ocak

Yeni bir yıl mı bu? Sanmıyorum.

Üç yıl önce bir öykümde şöyle yazmışım: *"Ne zamandı, kimseler tam bilmiyor, ama toprağın üstlerine ince bir torba geçirilmişti."* Öykümün bir başka bölümünde de bu torbanın damarları sertleştirdiğinden, yürekleri çürüttüğünden, gerçekleri silip yerine yanılsamalar yerleştirdiğinden söz etmişim.

İşte o torba hâlâ duruyor, gerildi ama patlamadı, verdiği soluksuzluk her gün biraz daha artıyor yalnız. O yüzden de bir süredir tek tek günler değil, öğünlere, uykulara, çalışmalara, dolaşmalara bölünen bir "bütün gün" yaşıyoruz. Karanlık bir göğün altında:

Sözgelimi: 1 Ocak gecesi, elektrikler ansızın kesildi (rastlantı bu ya) birkaç dakika sonra da sokaktan tabanca sesleri geldi, bir araba tarandı. Bir yerlerde camlar kırıldı.

Hemen fırladım balkona. Sokakta kimseler yoktu. Perdeler kaskatı kapalıydı. Dünyada tek başıma kalmışım gibi bir duyguya kapıldım. Ama değildim: tam karşımda çok uzun boylu bir adam, kollarını kavuşturmuş duruyordu öylece. Gözgöze geldik. Durduğum yere çakılmıştım, çok korktum ama kıpırdayamadım yerimden.

Uzakta, yokuşun dibinde tek arka farı yanan bir araba, uzun süre onu bekledi, sonra yola koyuldu.

Kimdi o çok uzun boylu adam? Bir terörist mi, bir sivil polis mi, benim gibi beklenmedik bir tanık mı? O araba ne bekliyordu? Ayrıca bunları bilsem ne farkederdi? İçimi asıl yakan, insanların tanıklıktan kaçmaları değil miydi? Beni adamın gözleri değil sessizliğin gözleri ürkütmüştü.

2 Ocak akşamı haberlerde, komutanların bir "uyarı mektubu"ndan söz edildi. İki gündür mektubun bir uyarı mı, bir mektup mu olduğu, kim tarafından kimlere yollandığı tartışılıyor.

Televizyonda, radyoda haberleri dinlerken büyük bir aşağılanmayı paylaşıyoruz ulusça. Kişisel onurlara sanki teker teker yöneltilen birtakım saldırılar alıyoruz. Öyle geliyor.

(Rastlantı bu ya yine!) 'Kuskus' adında bir öykü yazıyorum. Düşleri incelemem gerek, Freud'u, Jung'u vb yeniden okumam. Belki de iki gecedir düşümde kendimi kara bir gelinlikle görmem de bu rastlantıya bağlıdır. Torbanın yürekleri çürüttüğünü, gerçekleri silip yerine yanılsamalar yerleştirdiğini bildiğimden, olaylara dışardan bakmaya çalışıyorum. Yine de.

Uğur Mumcu'nun bir çığlık gibi yükselen ama karabasandaki gibi bir türlü "sözünü bulamayan" yürekli yazılarını okuyorum. Bu zorlu kışın buzlarını delen yazılar yazıyor... Elleri var olsun.

Şu anda, ikindiüstü, buz tutmuş dünyaya yanılsamalara kapılmadan bakmaya çalışırken ancak şöyle anlatabileceğim birşeyler duyuyorum:

Bir adam mavi bir mersedesi çalıştırmaya uğraşıyor
Motorun sesi buraya erişmiyor
Ses yerine, buğudan halkalar görüyorum havada
Demin kar dindi. Sessizlik.
Arabalar geri geri kayıyorlar yokuştan.
Bir yabancı, turuncu bir bidonla benzin getiriyor
İki adam, başlarını kaldırıp bir eve bakıyorlar imrenerek:
Bacası tüten bir ev, pancurları sıkı sıkı kapanmış
Sıcaklığı mapus tutuyor içinde
Adamların avuçları kıpkırmızı kesilmiş soğuktan.

Demin elektrikler yine kesildi, sular da.
Sesler zaten erişmiyor
Sahanlıktan komşu kadınların yakınmaları duyuluyor.
Ama boşuna.
Yalnızca ağaçlar ve kar ısıtıyor artık balçeyi
Demin dediğim yokuşu, adanılan
Deminki mavi mersedesi
Ağaçlar ve kar ışığı, bu andan önce de vardılar
Olanca görkemli kayıtsızlıklarıyla
Kimbilir kaç ağaç, kaç kar, kaç acı, kaç öykü sonra da
Varolacaklar.

12 Ocak

Bugünü yazarken (Nisan ayında) günleri ileri-geri tarıyorum.

Bütün şu görüntüleri, soruları çağrıştıran olay, bugün tanıştığım 20 yaşındaki bir genç kız.

30 yaşlarında bir kadınla dar-uzun bir yokuştan çıkıyorduk geçenlerde. Yetkin bir sanatçı. Beni düzlüğe kadar geçirmek, bu arada başladığımız söyleşiyi tamamlamak istedi.

— Erkekler bir süredir ilişkilere yenilik getirmeyi beceremiyorlar, ana sorun bu bence, dedi. Son yıllarda sürekli olarak gelişen, değişime uğrayan kadın imgesiyle uyum sağlayamıyorlar. O zaman da hırçınlaşıyorlar. Kaç yüzyılın alışkanlığını kırma çabası yoruyor, hırpalıyor. Akıllarıyla onayladıkları, bilinçle özledikleri bir kadın, arkadaş-karı-ana olabilen bir sevgili, önce coşturuyor onları ama zamanla karşılarındakini sindirmeye, baskı altına alıp alıştıkları kadına indirgemeye çabalıyorlar. Çocuklaşıyorlar, saçmalıyorlar ve büsbütün hırçınlaşıyorlar. Tam bir kısırdöngü. Benim ilişkilerim hep bu duvara tosladı. Bir baksana çevremize... Yaşıtımız kadınların büyük çoğunluğu bütün dünyada bir bunalım içindeler. İlişkiyi yenileme görevinden bezdiler artık. Kimileri, boğazlarına kadar başarısızlık içinde yüzerken, göstermelik bir başarılı ilişki yürütüyor. Kimileri

sert çıkışlarda, karşı koymalarda, sapa ilişkilerde çözüm arıyor. Sonuç değişmiyor ama: hep mutsuzluk. Canlarına kıyanlar, alkole ya da uyuşturucuya kaçanlar, yeteneklerini boş yere harcayanlar.* Ben kendi adıma, *tek başıma* mutsuz olmaya karar verdim. Bir erkeğe tutulsam da renk vermiyorum. Çalışmalarımı gerekçe gösterip belli saat sınırlamaları koyuyorum. Çok kırıcı, ayıp birşey tabii, ama inan ki eski uysallık dönemindeki kadar kırıcı olmuyorum sonuçta. Hem saygı görüyorum. Beni bilinmeyen bir yaratık olarak kabul ediyorlar. Gelip geçici de olsa yoğun, kişilerin kendileri olabildikleri sağlıklı ilişkiler böyle kurulabiliyor ancak. Üstelik bilinçle üstlenilmiş bir mutsuzluk benimki.

Ortaokuldan bir sınıf arkadaşımlayız. Oldukça çalkantılı günler geçirdi, isteklerinin çoğunu gerçekleştirecek zaman bulamadı. Şimdi evli, kocasını da seviyor.

— İyi ama ben çalışmak istiyorum, diye ekliyor. O kadar çok resim birikti ki içimde çıldıracağım. Gelgelelim yan odada sevdiğin bir erkek senden yemek yapmanı ya da ne bileyim okuduğu bir kitabı paylaşmanı isterse, sorularla kafanı dağıtırsa, nasıl gönlünce çalışabilirsin? Belki de bilinçli bir tutsaklığa sürüklendiğimizden ötürü durmadan yiyoruz birbirimizi. Başta severek ödün veriyorsun, sorumlulukları üstlenip evi yürütüyorsun, kırıcılıkları anlayışla karşılıyorsun. Seni sen yapan özelliklerden öyle eminsin ki, her şey vızgeliyor. Ama o özellikler işlemedikçe, işlemeleri ertelendikçe seyreliyorlar. Sonunda saçma bir neden ileri sürüp kapıyı vuruyor çıkıyorsun. Dengeyi baştan düzgün kurmak gerek. Ne istiyorum, biliyor musun? Hiç kimseye, başta kendime karşı da suçluluk duymadan deliler gibi çalışmak. Üç gün bir odaya kapanmak. Belki de evlenecek biri değilmişim, birine bağlanmamam gerekirmiş. Ama bu yaştan sonra yalnız kalmayı öğrenebilir miyim? Geciktim galiba.

(Bilmez miyim? Bir çeviride bir sözcüğe, bir öyküde bir bölüme takıldığımda gözüm hiçbir şey görmez.)

* Bu arkadaşım 1982 yılında intihar edecekti. (T.U.)

Kardeşim 31 yaşında, üniversitede öğretim üyesi. Karısı aynı fakülteyi bitirdi, çalışıyor. Sabah erkenden ikiz çocuklarını anaokuluna bırakıp yola düşüyorlar. Akşam 7'ye kadar ölesiye çalışıyorlar. Tam eve döndüklerinde sofra-yemek telaşı başlıyor, çocukların ertesi güne hazırlanmaları... Hafta sonlarında birikmiş çamaşırın yıkanması, evin düzene sokulması.

— Benimle evlenmeseydi, tek başına hiç kuşkusuz daha mutlu olurdu karım, diyor kardeşim açık yüreklilikle. Onun aydın kişiliğini ezerek, ondan beslenerek serpilmeyi hiç düşünmedim. Ev işlerinde, çamaşırda, ütüde, çocukların bakımında ona elimden geldiğince yardım ediyorum ama yetmiyor, ağır yük onda. İlişkileri bitiren şey, aslında düzenin işlemeyişi. Geleneksel-töresel değerler gözden geçirilmiş değil, bu arada çarpık bir yabancı değerler sistemi bizden bağımsız yaygınlaşıyor. Yahu topluma 'sanatçı' diye sunulan şu insanlara baksana... TV dizilerindeki gizliden ideoloji yerleştirme çabasını düşünsene. Çocuklarımıza önerebileceğimiz geçerli bir değer kaldı mı? Bırakılıyor mu? 'Kutsal' evlilik kurumu da sallantıda elbet. Devlet eliyle silkeleniyor hem de.

23 yaşında bir delikanlı:

— Benim cinselliğim, sevecenliğimin bir uzantısıdır, diyor.

Eşcinsellerin sorunlarını tartışıyorduk o gün. Dışarıda boran savruluyordu, biz çaylarımızı içiyorduk. Bir an pencereden bakıp tek tek söylediği bu sözler beni nasıl duygulandırmıştı. Kadınların artık posbıyıklı, sert bakışlı, haşin bir erkek yerine, neden yumuşak, ince (hatta zaman zaman kadınsı) bir erkeği yeğlediklerine ışık tutmuştu. İyi giyinmeyi, güzel bir koku sürmeyi bile 'kadınca' bir tutum sayıyor dünyadaki erkek çoğunluğu. Kendine güvensizliğin bu kertesi akıl alır gibi değil. Ünlü terziler, eşcinsel erkekler olmasa erkek giyiminden söz edilemeyeceğini ileri sürüyorlar. Ödün vermekten böylesine korkmak bir hastalık olsa gerek; çünkü verilen ödün, dünyayı güzelleştirmeye yarıyor temelde.

Bu kere 'mekân', Markiz Pastanesi. 'Sonbahar' panosunun altında babamla kahve içiyoruz. 60 yaşını aşmasına karşın ba-

kımlı, çağdaş bir erkek babam. Onun yanında ister istemez kendime çeki düzen veririm. O da yabancı bir kadınmışım gibi sigaramı yakmayı sektirmez, iskemlemi çeker, mantomu tutar. (Ben ve ben yaştaki kadınlar, erkeklerden önemli günleri anmalarını, armağan almalarını, çiçek getirmelerini, kısaca bu tür yüzeysel incelikleri beklemezken, belki de daha derinlerde yatan bir inceliği, *ilişkiye özgü* bir inceliği keşfedeceklerini ummuştuk, ama sonunda alışıldıklardan da olduk. Babama artık ses çıkarmıyorum.)

Bütün kadınlarda güzel bir yan bulur babam. Aşksız, daha doğrusu aşk duygusundan yoksun yaşayamaz. Anneme âşıktı, ama annem ölünce de âşık olma serüvenini bitirmedi, sürekli zenginleştirmeye çalıştı yaşamını.

— Bizim erkeklerin çoğu her birleşmeyi aşk sanır, diyor. Bazıları aslında kendilerine bakacak beceriden yoksun olduklarından evlenirler, bazıları da hizmetçi tutamadıklarından. Her neyse, sonra evlendikleri kadına bağlanırlar, evliliği alışıldık toplumsal kurallar içinde yürütürler. Gerektiğinde yalan-dolan, kaçamakla falan. Bu kadarını anlıyorum. Belki aralarında yaşam boyu bir tek kadına âşık kalabilmiş erkekler de vardır, o kadarını ben anlamıyorum ama sorun bu değil zaten; bu sığlığın, aşksızlığın resmen önerilmesi. Özgünlükten öylesine ürken bir toplumuz ki... Tarih kitaplarına bir gözat; alışıldık ölçülerin azıcık dışına çıkan bir padişaha bile 'deli' sıfatını yapıştırıyor ortalamayı kollayan vakanüvisler. Yeni kuşaklara bu bilgiler *tek doğru* olarak aktarılıyor. Aşk bile kuralları olan bir oyun bizde. Göze almak, kendiliğindenlik beklenmiyor. Bunlar bir babanın kızıyla konuşacağı konular değil ya, neyse...

Aramıza bu duvarı baştan çekmediği için bir daha teşekkür ediyorum ona.

— Şimdi senin, benim kızım olman, diyor, benim yanımdayken sağlıklı, genç bir kadın gibi davranmanı engellememeli. Ben de sana herhangi bir kadına gösterdiğim inceliği göstermekten kaçınmamalıyım. İlişkiler, estetikle beslenir, ayakta kalır. Sürekli bir çaba ister bence. Aslına bakarsan evlilik, insan yapısına aykırı bir kurum. Estetiği de aşkı da özgünlüğü de

yadsıyor, cinselliği kemiriyor. Kardeşlik gibi birşey öneriyor sonunda. Kaçamak ilişkiler de –yalandan hoşlanmayanlar için– yıpratıcı oluyor bir süre sonra, ya zahmeti ağır basıyor, ya yeni bir hır-gürlü birlikteliğe dönüşüyor. İnsanlarımızın yaşlılığı ne hantal, ne çirkin bir biçimde kabullendiklerini görüyor musun? Kişi yaşlanmalı ama ihtiyarlamamalı, yaşadığı sürece çağdaş kalmalı. Hadi yürü Hilton'a gidip birer konyak içelim. Param var mı bir bakayım, bir bez pabuç almak istiyorum da.

— Yetmezse bende var, diyorum.

Babam, annemle evliyken çok hırçındı. Nedenini soruyorum yolda.

— Annene âşıktım, diyor. İkimiz de çok bunaldık. Sıradan bir kadın değildi. Sen de değilsin. Topluma anlayış göstermelisin. Kurallar özellikle size karşı işliyor.

O ikindi, babama çocuğun evlilikte ayrı bir yeri olması gerektiğinden söz etmiştim, kavgalardan uzakta bir yeri. Babam, kendisini 'iyi' bir baba saymadığından, beni 'iyi' bir anne olarak nitelediğinden ilgiyle dinlemişti dediklerimi. Oysa bugün gelen genç kız, kurduğum sağlam çatıyı yerle bir etti.

Evet, çocuklar adına konuşamayız.

20 yaşındaki genç kız karşımda, annesiyle babasının birbirlerine saygılı iki yabancı gibi aynı evde, kavgasız, suskun ve uygarca yaşamalarından yakmıyor. İkisi de onun adına bu cendereye girdiklerini söylüyorlarmış. Başkaca bir ortaklaşaları da yokmuş.

Kızcağız bu yabancıların ikisini de tam tanımıyor.

— Kahvaltıda, gazetenin ucundan birbirlerini kötü kötü süzerler, diyor. Sonra da, 'Şekeri uzatır mısın canım?' ya da 'Akşam konsere gidiyor muyuz?' gibi sorularla sözde benim adıma durumu kurtarırlar. Boğuluyorum bu sessizlikten. Bari kavga etseler, küfürleşseler, dürüst olsalar. Kavga bile bir iletişim değil midir?

O gittikten sonra uzun süre ellerime baktım. Öyle uzun bakmışım ki sonunda el olmaktan çıktılar.

28 Ocak

Haftalık temizlik var evde. Yani koltuklar tersyüz, tablalar dolu, halılar dürülmüş pencereler açık. Şu bitmek bilmeyen kışın bitmeyecek gibi başlayan bir günü. Dışarısı da buz gibi içersi de.

Derken Edip Cansever ile Cemal Çullu uğradılar. Cemal, yeni bir aydın kuşağından. İlk bakışta 'başarılı bir işadamı' dersiniz, ama ilk bakışlardan kime ne? Cemal önce sanata, güzelliğe ve zekâya tutkun, doğal olarak da bunlara bulaşmış insanlara ve ürünlere. Bu değerleri taşıyan her şeyin, kişiliğinde silinmez bir iz bırakacağından ürküyor bana sorarsanız, bu yüzden de hırçınca savunuyor kırılganlığını, belki de abartıyor.

Zeynep Hanım, almış eline süpürgeyi (süpürgenin markası 'Huzur' ama bakmayın), dünyanın en tatlı cadısı gibi odaları dolaşıyor. Onun şahane emrindeyiz bugün. Hangi odayı temizleyip bitirmişse oraya geçiyoruz ses etmeden. Cemal bile pabuçlarını çıkardı sevimli görünmek için. Çünkü bugün evin sahibi o.

Birara Zeynep Hanım yatak odasına tıkılmamızı uygun gördü. Bir tür kar-oyunu başladı. Ondan korkmak hoşumuza gidiyor. Mutfağa gizlice dalıp votkalarımızı dolduruyoruz, onun avaz avaz çaldığı radyo türkülerine usul klasik müzikle yanıt veriyoruz. Galiba hepimiz nicedir unuttuğumuz bir çocukluğun tadını çıkarıyoruz bugün.

Yatak odasında eski *Kaynak* dergisi ciltleri var. Yatağa, koltuklara dizilip karıştırmaya başlıyoruz dergileri. İlk kahkaha Edip'ten geliyor:

— Şiire bakın şiire, diyor; kırılacak gülmekten.

Şiire bakıyoruz:

1 Eylül 1948 tarihli *Kaynak*'ta, şairin o dönemde en sevdiği şiiri var: 'Salkımlı Meyhane' Bir dörtlüğü şöyle:

"Her şey rahattı, insanlar mesut gibiydi,
Her şey rahattı, dondurmanın eriyişi bile.
Bu yaz kadehlerin serinlemediği bir yazdı.
Bütün caddeler yabancı, kadınlar yabancıydı."

Turgut da dayanamıyor, o da zamanında en beğenilen şiirlerinden birini okuyor kahkaha gözyaşları içinde:

"Şimdi kulakların çınlıyordur mutlaka
Çekilesi, öpülesi
Küpeli mini mini kulakların"

Cemal ile ben gerçekten güç durumdayız. Kahkahalara pek katılmamaya çalışarak laf yetiştiriyoruz. Edip'e dedik ki: "Bak, *dondurmanın eriyişi bile rahattı* gibi, *kadınlar yabancıydı* gibi saptamalarla ilerdeki Edip'in ipuçlarını veriyorsun. Sonradan işleyeceğin izleklerden haber getiriyorsun."

Turgut'a da, "Senin onca özen gösterdiğin *özgün şaşkınlık, hatalı içtenlik* bu şiirde de var açık seçik," dedik.

Ama sabahtan beri oynadığımız oyun içinde arkadaşlarımız birdenbire değişmişlerdi, bundan böyle Edip ile Turgut değil, Edip Cansever ile Turgut Uyar'dılar. O günlerin şimdi çoğu unutulmuş "flaş" imzaları arasında bile ilgiyi hemen çeken iki şair.

— Şaka bir yana, dedi Edip ciddileşerek, bu *mesut insanlarla, küçük memur sevinçleri* ile nereye gidebilirdik ki? Demek, istesek de, istemesek de gelmek zorundaydık geldiğimiz yere.

Turgut da bu kanıyı paylaşıyordu. Ülkemizde eleştirmenler şiirin tarihine önem vermekten, şairlerin, o şiirleri yazanların özel tarihini incelemeye zaman ayıramıyorlardı.

"İkinci Yeni" diye adlandırılan akımın başı-çeken şairleri, birbirlerinden habersiz yaftalanıp aynı kümeye yakıştırılmışlardı. Karşı çıkmamışlardı pek; çünkü hiç değilse temelde, yani Türk şiirine geleneksel imge zenginliğini geri getirmede, *küçük* insanın trajik boyutunu yakalamada birleşiyorlardı.

Sonraları bu akımı onların değil, sonradan katılıp imgeyi de dili de soysuzlaştıran yeteneksiz heveslilerin temsil ettiği görüşü ortaya atıldığında da ses çıkarmamışlardı. Eleştirmenlerin özellikle yanlış okumalarına, sataşmalarına yanıt vermemişlerdi. "Kaçak", "sağcı", "düzenin dümen suyunda" gibi suçlamaları yakınmadan sineye çekmişlerdi.

Eskiden öfkelenirdim bu susuşa, şimdi çok iyi anlıyorum nedenini. Edip'in dediği gibi, bir ülke şiirinin o ülkenin toplumsal yaşamıyla tam bir koşutluk göstermediği anlar vardır. Yalnızca toplumcu bir öz, dildeki tıkanıklığı gidermeye yetmez zaman zaman. Dilin günü dolmuştur artık. Toplumcu şairlerin bir dönemde susmalarını yalnızca iktidarın susturmasına bağlamak bu gerçeği görmezlikten gelmek demektir.

(Apayrı dünyalarda, başka başka dillerde yaşayan yazarların birbirlerinden habersiz, dillerini aynı çağcıl doğrultularda zorlamalarını başka nasıl açıklayabiliriz ki?)

Yıllar önce bir konuşma sırasında Ece Ayhan, "Neredeyse otuz yıllık bir imge ve dil serüvenini birkaç yıla sığdırmayı denedik," derken, o günlerde neden 'özgün' şiirlere kolay rastlanmadığını açıklamış oluyordu.

Gelinmesi gereken yere korkmadan, ödün vermeden, hatasıyla sevabıyla gelmek... İşte bir serüvenin özeti.

Ama konu ciddileşince günün tadı kaçtı. Herkes evine gitti. En çok da Zeynep Hanım sevindi buna. Bir eleştirmen tavrıyla dökümtüleri topladı, yerlerinden çıkan ciltleri boy sırasına ve renk uyumuna göre dizerek odaya alıştığı kalıbı verdi, günü ve odayı eski, bildik kıldı. Rahatladı.

6 Şubat

Sonuna kadar kavrayamadığım duyarlığıyla aklımı zaman zaman iyice karıştıran (pek de iyi eden) bir gençten aldığım bir mektubun bir bölümü bu:

"Son zamanlarda garip bir değişme içindeyim. Ne demek olduğunu pek anlayamama karşın. Bir kıza ilgi duyuyorum. İyi bir dostluk kuruldu. İlişkinin niteliğindeki değişiklik çok korkutucu ve heyecanlandırıcı. Yaşamımda ilk kez bir kadına bu kadar yakın olduğum için olsa gerek, başka bir yönümü yeni öğrenmeye başlamış gibiyim. Bir kadın vücuduna dokunmanın uyandırdığı duygular, bende daha önce tanımadığım bir erkeklik duygusu ve anlayışının gelişimine yolaçtı. Eskiden olduğu gibi –ha kadın ha erkek, ne farkeder?– diye

düşünmenin yanlışlığını şimdi kavradım. Aslında arada fark olduğunu tasarımladığım halde öyle düşünmek beni herhalde rahatlatıyordu. Bu eğilim ne kadar sürer, ileride ne olur bilmiyorum, ama birşeyi daha öğrenmek güzel."

Birşeyi daha öğrenmek...

Yazmaya başladığım günden bu yana 'ağzı süt kokan' bir yazar olmaktan korkmuşumdur. Bir yazarın ağzına en yakışmayacak kokudur bence süt kokusu. Bu koku, özellikle bürokrasi çarkıyla uyum sağladıktan sonra ilk fırsatta bir kat almayı düşleyen, sürekli 'yarm'ını düşünerek yatırımlara girişen, yaşama nekes davranan, bu arada da yazdıklarıyla topluma katkıda bulunduğunu sanan düşünürlerden yükselir.

Sıcak bir odada, güvenli bir masa başında kır gerillasıyla özdeşleşmeye kalkışan solcu yazarlardan yükselir.

Toplumca aldığımız yolu hiçe sayarak geriye dönmeyi öneren milliyetçi yazarlardan yükselir.

Kısaca Türkiye'nin ekonomik-toplumsal sorunlarını bir kare bulmacanın aklarıyla karaları arasına sıkıştırıp çözümlemeye çalışan acemilerden yükselir. Amaç, tartışılacakları tartışılmazlarla karşılamaktır, tıkamaktır. Diyeceğim, çevresinde akıp giden yaşamı gözden kaçırıyorsa, geçirilen toplumsal değişimi 'önemsiz', 'yoz', 'ahlak-dışı' gibi sıfatlarla niteleyip kendi dünya görüşünün belki temelde doğru, ama sınanmayan, sınanmadığı için de hızla eskiyen şemalarına kapanıyorsa, devrimci bir yazarın ağzı bile süt kokabilir pekâlâ.

Ben bir tek'in, birşey dalıa'nın önemine inananlardanım. Bir tek! Bir ilk! Bir son! Koca zilleri konser sırasında bir kere vurmak, ama tam anında, o âna varmak için bir yaşam boyu tetik durmak; önce günleri, sonra dakikaları, saniyeleri sayarak o âna ulaşmak. Hitchcock'un *Çok Şey Bilen Adam* filmindeki konserde çalan zilci gibi gerilimi doruğunda yakalamak, olaya yetişmek, olanı kavramak.

Gençlerle tartışmaktan çok hoşlanıyorum. Yalnızca yazıçiziye bulaşanlarla değil, "kafalarına tokadan başka şey takmayanlar"la da, "birilerine takılanlar"la da, "peki" yerine "oldu" diyenlerle de. Tophane kahvelerine, diskoteklere dadananlarla da.

Önceleri düşünüyordum; acaba bu ilgimin kaynağında, onlardan taze kan çalmak gibi acınılası bir çaba mı yatıyor? Artık öyle sanmıyorum. Her zaman eşit koşullar altında (yazarlık önceliğini tartışmaya katmadan) konuştuğum gençlerle bir yerde yolumuz öylesine ayrılıyor ki ister istemez. Yirmi yaşındaki bir kızın ya da bir delikanlının gözünden bakamam ben dünyaya; bir ağacın yıkılışını, bir çocuğun su içişini, bir sevişmenin değerlendirmesini onlarla paylaşamam. Kişi yirmisinde, kırkında duyabileceği tatları duysaydı neden yaşasmdı ki?

Çevremde, yüksekokula giremeyen, sokaklarda aylak dolaşan gençler var, büyük otellerin barlarında akşam çayı içen liseli kızlar var. Hepsi iyi giyimli, bakımlı, bol paralı. Kafamdan bir hesap yapıyorum; iki paket yabancı sigara, bir konser, bir sinema, bir maç bileti en azından. Ana-babaları bu tüketimi karşılayacak güçte mi? Asgari ücreti aşan bir harçlığı?

19 Ocak günü, *Elele* dergisinin bir kokteyli vardı. Dergice yılın ana-babaları seçilen çiftler onuruna düzenlenmiş bir kokteyl. Giderken, "Kimlerle karşılaşacağım acaba?" diye tedirgindim biraz ama kaygılarım boşunaymış. Yılın ana-babaları, Anadolu'nun içlerinden gelen aydın çiftlerdi. Dergiyi, çocuklarını çağdaş bilgilerle yetiştirmek için alıyorlarmış. Önce ürkekçe sokuldular yanımıza, sonra kendi bölgelerinin eğitim açmazlarını, gençlerin bunalımlarını anlattılar, özellikle bu konularda birşeyler yapılmasını istediler.

Bizler, yani bir aile-sağlığı dergisinin saygın yazarlarıyla yöneticileri ve okurları, kendi aramızda mutlu bir uyum içinde söyleşirken, gözüm otelin lobisinde oturan bir kıza takıldı.

Saçları örgülü, yüzü boyasız, tertemiz, 15 yaşında falan. Yabancı marka bir blucinle çorap-çizme giymiş. Otelin nedense üst kata taşan lobisinde posbıyıklı bir adamla rakı içiyor. Önlerinde domates, peynir. Adam boynuna peçete bağlamış, rakıyı elbette höpürdeterek içiyor. Kızla aralarında yalnızca bir yaş-uçurumu yok, bir sınıf-uçurumu sözkonusu.

Gözde semtlerdeki bazı kız liselerinin hemen karşısında birleşme-evleri açıldığını duymuştum. Aylıklarıyla tüketimlerini denkleştiremeyen bazı çalışan kadınların da öğle tatilleri-

ni 'değerlendirdiklerini' ve bu yoldan aylıklarının üç-beş katı bir gelir sağladıklarını biliyorum. Tabii bunlar genellenecek gerçekler olmayabilir, yine de *varolan* gerçekler. Benimki ahlak kaygısı hiç değil. Sorularım başka: Şu kız neyi dışlıyor, neyi kırıp atmak istiyor bedeninden? Sınıfının değerlerini yakıp yıkmak gibi bir saplantı içinde mi? Yoksa tam tersine bir özgürlüğün ('Hayırsız bir özgürlük ne demekse?) tadını çıkardığını sanıp böbürleniyor mu? Dolapdere yolunda Marlboro satan dokuz-on yaşındaki kızlar, aslında sigara mı satıyorlar?

Gençlerle konuşmalarımız hep bu sorularla düğümleniyor. Bayağı'nın, yanlış'ın, hatta çirkin'in kara mizahı tam anlamıyla yapılmadı daha. Görmek istemediğimiz, işimize gelmeyen gerçekleri 'genellenemez zaten' diye kestirip atıyoruz, özellikle romanlarda görülen perspektif-boşluğu, bu gerçekleri hesaba katmamaktan, o yüreksizlikten doğuyor.

14 Şubat

Kepenk kapama (ya da kapattırma) eylemi bütün sokaklara yayıldı. Sokaklar sahipsiz. Açıktakiler dam altına girmeye korkuyor, dam altındakilerse dışarıya çıkmaya. Herkes birbirini kuşkuyla süzüyor. Toplumsal bir paranoya yaşıyoruz bugün.

6 Mart

Takıldım kaldım. Hem de birçok yerde, birçok anlamda.

Vonnegut'tan çevirdiğim *Hapishane Kuşu*, ortalarda bir yerde durdu, gitmiyor. Bazı çevirilerde başıma gelmiştir. Yazar, kendisinden beklediğimden (birlikte götürdüğümüzden) ayrı, bağımsız bir alana sıçrar ansızın. Sıçradığı yer, benim umduğumun çok üstündeyse, keyifli bir düşünce-temrinine, sözcük avcılığına başlayacağım demektir. Marquez'le bu alışverişi öylesine yoğun sürdürmüştük ki, çeviriyi bitirdiğim gece düşümde

bütün yazılı kâğıtları bembeyaz olmuş görmüştüm. *Başkan Babamızın Sonbaharı*, korkudan yayınevine taksiyle götürdüğüm ilk kitap oldu o yüzden. Bu kadarla da kalmadı. Emeğim boşa gitmesin diye kitabın düzeltisini üstlendim, sözlerini tutmayan dizgicileri beklerken vakitli-vakitsiz cin içtim. Yani Marquez'in bana epey borcu var.

Ama bu bambaşka bir durum. Romanın başından beri yinelenegelen espri, birden 'bir fazla' oluverdi. Üç-beş sayfa dayansam, Vonnegut durumumuzu kurtaracak ama bu aralar dayanamıyorum.

Yazdığım öykü de takıldı; kendimden beklediğimin sınırında. Tahkiyenin altından akması gereken alt-dili, öykü bittikten sonra bellekte artakalacak, başka yaşamalara uygulanırlığı sağlayacak ana kaynağı daha bulamadım galiba. Romanı; edebiyattan ayrılabilir öğelerle (sürükleyici olaylarla, ilginç kişilerle, doğru bildirilerle) bir süre koşturabilirsiniz, ama öykü çok sıkı bir öz-denetim istiyor; *bir fazla*, hepsini silip götürüyor.

Bir takıntı daha: Küçük Turgut, yarıyıl tatilinden sonra yine okula başladı. Sabah saat 7'de çıkıyor yola, ışıksız bir sokağı aşıp durağa kadar gidiyor. Nedense karanlıktan ürkmeye başladı. Duyduklarının, gözlemlediklerinin onu nasıl etkilediğini kestiremiyorum, hiçbirimiz böyle bir ortamda çocuk olmadık ki. Uzun boylu öğüt vereceğime, o korkuya katılmayı kararlaştırdım.

Birkaç gündür sabahları birlikte yürüyoruz durağa. Gök kapkaranlık, yıldızlar tek tük. Hava buz gibi. Geceliğimin üstüne bir gocuk, çıplak ayaklarıma çizme geçiriyorum. Cep radyomuz, cep fenerimiz yanımızda. Kim korkar hain kurttan? Sabahın bu saatlerinde radyoda Köye Haberler'i dinliyoruz, bir gün eninde sonunda gelecek bahara ilişkin toprak bilgileri; gübreleme, aşılama, neyin nasıl ekileceği... Her gün biraz daha erken aydınlanan göğü, sabahı böyle karşılıyoruz. Yine de Virginia Woolf'tan korkuluyor.

2 Nisan

Sanki kendimize ev bulmuşuz da Ferdi Bey'in evi kalmış geriye. Ferdi Bey, benim bir öyküm*ün* —*"Metal Yorgunluğu"*nun— başkişisi. Zat-ı alileriyle öyle becelleşmek zorunda kaldım ki birçok gizli-yazar da katıldı öyküye.

Olaylara geniş açıdan bakabilen kişilerle çalışmak, en az öykü yazmak kadar tat verici. Dün, Boğaziçi Üniversitesi Bilgisayar Merkezi'nde Yılmaz Bey'den bilgisayarlar üstüne bilgi edindim. Merkezin en gelişkin bilgisayarını epeyce zorladıktan sonra kendisinden, "yanlış sorular sorduğumuz" konusunda baştan amaçladığımız uyarıyı alabildik. Yılmaz Bey, öykü-zamanına göre bana on beş dakika kazandırabilecek, bir iç monologa olanak verebilecek geçerli soruları ve yanıtları da öğretti.

Bugün İbrahim'le Ferdi Bey'in evini arıyoruz Cankurtaran'ın oralarda. Sokaklar daracık, İbrahim'in arabası zor geçiyor. Neyse sonunda gönlümüze göre bir ev bulabildik İshak Paşa Sokağı'nda.

Öykünün ana olayı, Adliye Sarayı yangını. Yangının ayrıntılarını elbette ki Salâh Birsel'den öğrendim. Ama bir mekânı gözümle görmeden yazamam. Şimdilerde eski Adliye Sarayı'nın yerinde bir cezaevi yapılıyormuş, kâhya söyledi, biz İbrahim'le artık olmayan adliye binasının düşsel odalarında dolaşırken.

Bu akşam da Cengiz Aren aradı. Hesap uzmanlarıyla görüşmeye, Heyet'e gitmiş, Ferdi Bey yaştaki hesap uzmanlarıyla konuşmuş; Ferdi Bey'in Anadolu'ya turneye çıkabileceği, Demokrat Parti'ye gönül vereceği yılı zaten Türkiye'nin toplumsal koşulları bizden önce kararlaştırmışmış. Yok yere üzülmeyeymişim. Doğruymuş kurduğum öykü.

Yurttaşları kadar usta bir öykücü şu Türkiye.

19 Mayıs

Bedenimin bir yarısı Doğulu. Baştan beri ona söz geçiremedim. Onunla başetmeye çalıştığımda hep yenik düşerim, en sudan kaytarmaları bile önemli hastalıklarla ödetir.

Belki de çok gülmekten, çok sevinmekten korkmam bu yüzden: Doğulu yarımın bir özelliği; kafamla çözüme kavuşturamadığım bir kör inanç saplantısı. "Birşey olacak, kötü birşey olacak..." sezgisi. Oluyor da. Bunca beklediğim için belki kendi elimle hazırlıyorum o mutsuzluğu ya da çöküntüyü, kimbilir.

9 Mayıs günü, sökük dikmek gibi usandırıcı, delirtici, ama kaçınılmaz bir işe girişmiştim ki Edip ile Mefharet, midye çorbası malzemesiyle çıkageldiler. Sait Faik Armağanı'nı benim kazanacağımı umuyorlar. (Hele Edip ta baştan beri öyle gönülden istedi ki arasıra büyü yaptı gibi geliyor bana.)

Akşamüstü resmen öğrendim kazandığımı. Telefon bir an durmuyor. Arayanların seslerindeki sevinç dolu, içten titreşim, en az ödül kadar önemli.

Ama bir türlü kendimi bırakamıyorum. Yazı yetiştirmem gerek, çeviriyi teslim etmem gerek. Armağan aldım diye işleri boşlayamam ki...

Günler çalışmakla geçiyor, hem de nasıl. Bu arada yeni bir uğraş edindim; yanıt sözü yazarlığı. Adımı daha önce hiç duymamış, yazdıklarımı okumamış birtakım kişilerin, birtakım yayın organlarının sorularına yanıt veriyorum. Yanıtlar genellikle sorularla düz orantılı gittiğinden sürekli olarak bir düzeyin altında kaldığımı duyuyorum. Yine de (okurları düşünerek) özeniyorum, aynı şeyleri yinelememeye çalışıyorum. Bir furya bu aslında. Biliyorum, birkaç gün sonra bu organlar aynı kayıtsızlığa gömülecekler.

Gazetelere, dergilere gözatıyorum. Fotoğraflarım ve verdiğim yanıtlar sıkıcı. Önce hoşlanıyorum tabii, ama sonra bu çabayı iyice anlamsız buluyorum. Neyse ki Ahmet Oktay aradı da radyoya, yanıt sözü yazarlığında olgunluk sınavına çağırdı beni.

Derken Yıldız İncesu'dan *Çağdaş Amerikan Öyküleri* derlemesi geldi. Erdal'dan da *Küçük Prens*'in yeni basısı. Oh yahu! Ama mutluluklar fazla yükleniyor gibi.

Bugün rahatladım. Neden mi?

Buzdolabı çalışmıyor.

Kedim Kırlent birkaç gündür ortalıkta görünmüyordu. Ya hiç gelmezse kuşkusu bastırdı.

Dişim ağrıyor. Birdenbire kolum da şişti. Kızarıklık, şişlik, göğsüme doğru yürüyor hızla.

Komşum uğradı: Bizim katı satın almış. Hemen çıkabilir miymişiz? Annesini yakına getirmek, ona bakmak istiyormuş.

Ben de oturmuş Oktay'ın sorusunu yanıtlıyorum:

"Bir yük mü yaşamak?"

31 Mayıs

Koltuğumun altında sapsız çaydanlık, sapsız tava ve tencereler, doğru Beşiktaş pazarına.

Çiçekçilerle konuşacağım. Çiçekçilik mesleği nedir? Neler yapılır? Fiyatlar...

Şöyle sesler içinden yürüyorum:

— Ben istemez miyim? Ben de isterdim ama...

— Oğlum daha geçende aldık ya...

— Şeyi değil de saksıyı değiştirmek gerek.

— Bu kaça peki?

James Joyce'un deyimiyle *'epiphany'* yani kişiye "erme" duygusu veren sesler. Her tümce, bir yaşam özetliyor. Sizi o yaşama tanık olmaya çağırıyor.

Jandarmalar, elleri kelepçeli bir tutukluyu pazarın içinden sürükleyip götürüyorlar.

Bir çingene usta, benim sapsız mutfak gereçlerime saplar takıyor.

Yeşilliklerle çevrili (marullar, bakla, dereotu) ıslak ıslak

kokan bir lokantada, bir kadın tek başına öğle üstü votka-tonik içiyor. Peçetelere birşeyler çiziktiriyor. Pazarın göbeğinde. O, benim.

Çiçekçilerle sebzeciler, yaşamın özünü anlamış gibi, onun eline bir demet maydanoz, bir yazgülü tutuşturuyorlar. Rastgele!

4 Ağustos

Bugün Pazartesi.

Uzun süredir yine günleri içiçe yaşıyorum, hiçbir belirgin özellikleri yokmuşçasına. Hep taşınma telaşı yüzünden.

Zaten taşınma (günleri de katalım) bir "tasfiye" değil midir? Çoğu kere en gereklilerin elendiği bir işlem olup çıkar, çünkü insanın eli ayağına dolanmıştır.

Üstelik bizim yeni ev, eskiye göre oldukça küçük. Eşyanın bir bölüğü sığmadı. Biriktirilmiş dergilerin birçoğunu attım, olmadı. Kitapların bazılarını eşe-dosta dağıttım, olmadı. "Bari eski önemli mektuplarla eski önemli yazıları gözden çıkarmayayım" gerekçesiyle kendime yeni bir yorucu iş buldum bu arada. Yazı ve mektup tarayıp dosyalamak gibi. Ona da peki.

Toz toprak içinde çalışmaktan yine şişti, kızardı kolum. Mikrop kapmış olmalı. Keşke bu tozlu dergileri yerli yerinde bıraksaydım. Keşke her şeyi...

Neyse, sonunda ev, her köşesi bir daha değişemeyecek, daha doğrusu zorunlu olarak değişmeden kalacak biçimde kılıkılına yerleştirildi, içimi hafakanlar bastı. Ben burada fazlayım sanki. Kir içindeyim, hastayım; yazı yazamıyorum, kitap okuyamıyorum nicedir. Üstelik Çarşamba gününü de bulamıyorum (şu anda yazarken). Sel almış olacak Çarşambayı, türküdeki gibi.

Dün:

Kolum nasıl zonkluyor. Ölüm korkusu bu olmalı... Çaktırmadan bakıyorum koluma, bir yabancıya bakar gibi. Kızarıklık kol altına doğru ilerliyor. Lenfanjit insanı öldürür de, süründü-

rür de biliyorum. Doktora gitmek içimden gelmiyor. Saçma bir ölümle ölmek de gelmiyor.

Dün, son anda müthiş bir şişle koltuk altında durdurdu ölüm harekâtını kolum. Akşama doğru şiş de indi.

Canım insan bedeni!

Bugün Pazartesi.

Yine de doktora bir görüneyim dedim. Bir ayda ikinci olay bu. Doktor kolumu, elimi uzun uzun inceledi, eksik olmasın penisilin alerjim olduğunu belirtmeme karşın bana, yani 'Tambil Hanım' adındaki hastasına bir penisilin iğnesi yazdı. Kullandığım ilaçlar doğruymuş, her şey yolundaymış, bir daha aynı şey başıma gelirse ona başvurmalıymışım. Sonra gözlerimin içine bakarak sordu: "Neden oldu dersiniz hanımefendi?"

"Valla beyfendi inanmayacaksınız ama," dedim, "ben de bunu öğrenmek için gelmiştim."

(Hariciyeciler bir başka oluyor. Her türlüsü.) Dönüşte, öğle saatinin bomboş bir belediye otobüsüne rastladım. Yolda durup aldı beni şoför. Tek yolcuydum. Yol boyunca lafladık. O fırından taze ekmek aldı, ben kolumu ovuşturup durdum. Kolumun durumuna pek acıdı, dayanamadı, güpegündüz yan sokağa saparak evimin kapısı önüne bıraktı beni.

Canım insan yüreği!

11 Ağustos

Ayla Sevand ile ciddi bir yayınevine bir ansiklopedi hazırlıyoruz: Cinsel Bilgiler Ansiklopedisi gibi birşey. Benzerlerine benzememesi için taramadığımız kitap, yabancı yayın, ansiklopedi kalmadı. Bilimsel erotizmden, en sulu pornografiye kadar neler geçmedi elimizden. İnsanoğlunun bu doğal olguyu ne kadar abarttığına şaşmamak elde değil. Her davranışın bir adı-sanı var, içten davranmanın bile...

Postacı, yurtdışından gelen yayınları kapıya getirdiğinde tuhaf tuhaf bakıyormuş Ayla'nın yüzüne: "Mis gibi kız, üstelik çoluk çocuk sahibi, şimdiki kızlar hiç belli olmuyor," gibisinden.

Bugün Ayla'nın evcil bir bahçeye bakan odasında, loşluğa sığınıp maddeleri saptıyoruz. Özgün yazı niteliği taşıyan, düş gücü gerektiren maddeleri (ilk aşk, ilk sevişme, ilk arkadaşlıklar vb) bana bırakmak istiyor Ayla. Bizim toplumun değer ölçülerine çok ters düşmeyecek ama biraz atak yorumlar gerektiren maddeleri de: kızlık zarı, bekâret, ilk cinsel birleşme gibi...

Öyle görünüyor ki yabancı ansiklopedilerdeki bazı maddeler giremeyecek bizimkine. Kişisel özgürlüğe, kişisel seçmeye o kadar düşkün ki Batılılar, bizde suç ya da günah sayılan durumlarda bile başınız belaya girdi mi kimlere, hangi derneklere başvurup hakkınızı savunacağınızı bildiriyorlar, telefon numaraları veriyorlar ansiklopedide.

Okura nasıl yaklaşalım? Ürkütmeden, bir gedik nasıl açılabilir tutucu safta? Bu arada politik bir tavrı çaktırmadan nasıl serpiştirebiliriz araya, alttan alta kalın bir damar oluşturuncaya kadar?

Falan derken saat ilerlemiş. Ayla'nın kızı başladı mızmızlanmaya, acıkmış; evde yemek yok. Ben de gidip yemek yapacağım daha. Levent'ten ucuz sebze, ucuz yumurta alıp yola koyulduk. Onca eşsiz-benzersiz cinsel bilgiyle donatılmış özgür, aydın kadınlar olarak, elimizde alışveriş torbaları arabaya çöktüğümüzde gözgöze geldik, başladık gülmeye.

Mengü Ertel bir söz etmişti bir gün, çok ciddi bir konuşmanın ardından: "Artık sanatçılık bitti, esas mesleklerimize, karılığa kocalığa döndük."

1981

11 Nisan

Gülsün Karamustafa aradı bu sabah. "Oyun" adlı öyküm üstüne ilginç sorular sormaya. Onun da tıpkı öyküde betimlenen resim gibi bir resmi varmış. Küçük bir kız, elinde balonu, resmin kıyısına gelip duruyormuş öyküdeki gibi. Ayrıca bir küçüklük fotoğrafında (bu kere 'Gülsün' adı da işin içine girerek, konuyu iyice çetrefilleştiriyor) kendisi de böyle bir balonla görülüyormuş, belki resmi yaparken onu etkileyen bu eski fotoğrafmış. Acaba resmini görmüş müyüm?

Görmedim. Ama utandım birden, nedenini bilmiyorum. Kişi farkında olmadan özel yaşamlara girebiliyor, el atabiliyor demek. Sergisine gitmeye söz verdim. Giderken, benim öyküme konu olan balonlu resmi, yani Kübra'nın çizdiği resmi de götüreceğim.

— Benim öykümdeki küçük kız Gülsün, kendini azılı bir erkek olan Kemal Bey'le evli sanıyor, diye şakaya getirdim. Sizin eşiniz ise Sadık Karamustafa, hiç değilse oradan kurtarıyorum.

— Ağabeyimin adı Kemal ama, dedi.

Öykülerimde çizdiğim kişilere, o kişilerin içinde bulundukları durumlara, öyküyü yazdıktan yıllar sonra rastladığım oluyor.

Geçen yıl bir kır lokantasında otururken baktım "Sarmaşık

Gülleri"nin Şükrüye'si. Tabii büyümüş, serpilmiş. Annesi benim düşündüğümden daha çirkin, biraz da bayağı (öyküyü ilk tasarladığımda ben de öyle olmasına karar vermiştim, sonradan olayın kurgusunu ve bütünlüğünü göz önünde tutarak değiştirmiş, güzelleştirmiştim kadını). Yanlarında, öyküdeki Raşit Bey'e göre çok daha kaba ve görgüsüz bir herif var (toplum olarak epey yol almışız bu arada). Yeni, sahici Raşit Bey, anneyle Şükrüye'yi, yani eski Nazan'la değişmeyen Şükrüye'yi, yeni aldığı ve döşediği katı görmeye çağırıyor. Evde annesinin de olduğunu çıtlatıyor. Bol para kazandığından dem vuruyor. Anne çekingen. Şükrüye eskisi gibi küstah. Adama "sen" diyor, ısmarladığı pahalı yiyeceklerden hiçbirine dokunmuyor.

Birara Raşit Bey'le Nazan kalktılar, tuvalete gittiler. Sanıyorum Şükrüye ile ilgili birşeyler konuşacaklar.

Döndüm baktım, bizimki oturmuş tırnaklarını yiyor.

— Merhaba, dedim.

— Merhaba.

Kocaman gözleri güldü.

— Boşver, dedim. O kadar.

Şimdi şunu merak ediyorum –kırmızıları ve parlaklıklarıyla doğal çiçekleri yaya bırakan plastik çiçekleri de l.esaba katarak– kurmacanın serpildiği gerçek, bir aşama sonra yine kurmacayı besliyor mu?

21 Mayıs

Bir seyir deneyi: *Amarcord.*

Ama yalnız ellerimi kirli görünce
Anımsıyorum çocuk olduğum günleri

Çocuklar sise doğru sıcak halkalar üfleyerek düşleriyle dans ediyorlar. Hepsinin kişisel, benzersiz düşü birtakım başka çağrışım halkalarıyla sıcak, karanlık sinema salonuna yayılıyor, başka deneylere bürünüyor.

Hanımeli Sokak. Şişli'de balkonları cam kaplı, seri andıran ahşap bir Osmanlı evinde camdan kara bakıyorum. Üç gündür kesintisiz yağıyor, daha da yağacak. Renklerle ilintili her şey bembeyaz kesildi, ağaçlar, kırmızı sokak tabelaları, karşıdaki gelincikli arsa. Okumayı söktüğüm yıl bu: 1946. Sokağa adını veren çiçeğin bu evin balkonlarını izleyerek ta tepelere çıkan hanımeli sarmaşığı olup olmadığını düşünüyorum.

İçeriden, mutfaktan, yanık kestane gibi, çikolata gibi bir koku geliyor. Demek yengelerin kek yapma günleri, demek haftanın özel günü Perşembe. (Yazdığım öykülerde, kendi renkleri ve kokularıyla beliren Perşembelerin, Çarşambaların, yazların, ilkyaz öğle sonlarının bolluğu...)

O gün de özel bir Perşembe, perşembeler arasında. Yarın Moho'ya kaçacağım çünkü, kararım kesin. Moho, mahallemizin delisiydi. Kamburdu, dilsizdi. Sokaktan her geçişinde çocuklar taşa tutarlardı onu, canını yakmanın bir yolunu bulurlardı. Moho'nun yırtık giysilerini dikeceğim, onun üstüne titreyeceğim, ölene kadar bakacağım ona. Bavulum hazır.

O anda burnuma buz gibi cam değiyor. İrkiliyorum. Bu düşün zamanla başka kalıplara gireceğini seziyorum şimdiden, ama kılıktan kılığa geçse de sürüp gidecek yaşamım boyunca, onu da biliyorum.

Bobo, geniş kalçalı dilber Gradisca'ya tutuldu. Cinselliğin, tutkunun kardan labirentinde dolanıp duruyor. Hangisi ağır basacak? Kitapta Fellini, ilkokul arkadaşı, gençlik sevgilisi Nardini'nin ardına düşüyor labirentte, filmdeyse Gradisca'nın: Kendisi de daha tam karar vermemiş demek. Zaten Bobo'nun kitaptaki düşlerini filmde başka çocuklara armağan etmekte de bir sakınca görmüyor.

Gardisca'yı gözüm tutuyor, azıcık bayağı belki, azıcık budala, ama topraksı, anaç. Kendi yaydığı albeniyle ısınan bir güzelliği, doğallığı var. Nevin Abla gibi.

Nat King Cole'un yumuşak sesinden, *Too Young* şarkısını duyduğum yıl. Sarışın bir kolacı çırağı çalışıyor evimizin bitişiğindeki dükkânda. Saçları ipeksi bir yumuşaklıkla omuzlarına dökülüyor. Terden, sıcaktan olacak, hep fanilayla çalışıyor. Ben

dükkânın önünden geçerken gözgöze geliyoruz. Sokakta karşılaşırsak, birbirimizi tanımıyoruz nedense.

Kendimi birden Sarıyer'in Piyasa Caddesi'nde, Moda Burnu'nda, Mühürdar önünde yürürken görüyorum. Etli butlu, genç irisi bir kız. Kulağında sallangaçlı küpeler, ayağında incecik topuklu iskarpinler. Oldukça bayağı bir görünümü var. Bir halk dilberi olmaya özeniyor gibi. Ama bu arada Halit Ziya'yı, Reşat Nuri'yi, onların yanısıra *Seni Sevmek Ölümdür* diye kimin yazdığı anımsanmayan bir romanı da okumuş. Acaba kendine bir çekidüzen mi verse, Bihter gibi süzgün, kültürlü bir taze mi olsa? Hangisi ağır basacak?

Semt kabadayıları, balıkçılar, bıçkın sürücüler... Yeni suretler bunlar. Bir yaşam boyu özlemle, aşkla anılacak, bağlı kalınacak, sırasında gülünüp geçilecek ilişkiler. Güzelliklerinin, yakışıklılıklarının bir kerecik olsun bilincine varmamış kişilere duyulan o sonsuz tansıma. Hiçbir kültüre bulaşmamış yalın çağrısı hayatın: Deli Mehmet, Türkan, Kasket Mustafa...

Herkes bir kır gezisinde yan gelmiş. İtalyan filmlerinde böyledir. Kamera yaşamın içlerine doğru açılır. Ön planda olmayanların öykülerini de verir bir anlığına. Bir adam, bavuluna yapışır ve önemli bir yere gidiyormuşçasına gözlerini ötelere diker; bir aile, üstlerine su sıçramasın diye duvara yapışır.

Kır gezisi, Anadolu Kavağı'na. Şilteler, yaygılar, bira şişeleri, nasıl kesileceği bir türlü kestirilemeyen karpuzlar, unutulan tuz ve şişe açacakları... Hüzünlü bir gezi her zamanki gibi. Özdemir Abi, beni dansa kaldırıyor; boyum onun beline geliyor, ama olsun. Yalnız dans bitti mi yanağımı sıkıyor, "Aferin," diyor. Oysa ben dünyanın ve bereketin memelerine yapışmış, bunca mutluluktan bocalıyorum, soluksuzum.

Özdemir Abi, yaşlı bir kadının Mercedesine binip gözden kayboluyor.

— Çok mu çirkinim? diye ağlıyorum o gece.

— Değilsin, diyor annem. Daha küçüksün, bazı şeyleri anlayamazsın. Hadi yemeğe. Baban kızar yoksa.

İyi ama bu iştahla yemek yersem, nasıl entelektüel bir kadın olabilirim?

Akşam yemekleri. İtilip kakılan çocuklar. Yemek keyfine değil, günün tartışmalarını yinelemeye, görgü kurallarını hatırlatmaya adanmış ödev saatleri sanki.

Sonra günün birinde durup dururken ölen bir anne. (Annemin yıkılışını anımsıyorum.) Kendini sert sanan bir baba. Ürküten öğretmenler. Gizleri paylaşılan kardeşler. Ama hep hep: incecik, püriten annelerle kösnül genç kızlar / delikanlılar ve aklı başında sanatçı eşler (G. Massina mı?) arasında bitmez gidiş gelişler. Büyük duygu iniş çıkışları: "Beni düzeltiniz!" Sonra beden yaşlandığında ve bellek büyük dirimini kazandığında gelen umut: Geriye bakınca, ilişkilerdeki sarkan çirkinliklere çekidüzen vermek, yaşandığı anda boğuntular getiren deneyleri yüceltmek.

Onlar seni yeterince sevmediyse sen bu açığı ört sevginle.

Her kalçanın Zafer anıtının görkemli kıçıyla birleşmesi...

Her kar fırtınasının bir borana dönmesi...

Her yelden bir tayfun beklemek...

Her siste uçsuz bucaksız bir ölüm tartışması aramak...

Yoksa nasıl açıklanır bu abartma tutkusu?

Öyle bir tutku ki bu, insanı sesinden eden faşizm bile geçicidir, gülünçtür ona kıyasla. Bir kukladır, hemen alaşağı edilecektir zamanın sürekliliği, ileri akışıyla.

Ölümün pası, ilk yazda gelen pamukçukların, kalaktozlarının avuçlara konmasıyla giderilecektir.

— Ey sizler, kendilerini zamana egemen sayanlar, bir anlıktır egemenliğiniz, der Fellini. Değil mi ki kalaktozlarını görmüyorsunuz, onların avucunuza konması için ta nerelere koşmuyorsunuz...

"Çekoslovakyalı bir bayanın beyaz şalı rüzgârda ikide bir havalanıp yüzünü örtüyor."

Çehov okuyorum. Yazar olmaya karar verdim. Çehov'da da buna benzer bir tümce okuduğumu anımsıyorum. Bu kadarcık, ama kadını hemen tanımamı sağlıyor. Kalın kitaplar yazmayacağım ben. Şöyle birkaç sözcükle anlatacağım ne demek istediğimi: onu başkaları kendi deneyleriyle bütünlesin.

Yaşam denilen büyük deneyi sayfalarla kısıtlamaya, sınırlamaya kalkışmaktan korkuyorum, bir 'prrrtt!' çekiyorum böylesi çabalara.

Özdemir Abi'nin şimdi saçları dökülmüş, göbekli bir işadamı olduğunu bilmiyor muyum sanki?

Anadolu Kavağı'nda artık açıkça içki içilmediğini?

O gramofonların gülünçlüğünü? Giysilerin rüküşlüğünü?

Çocukluğumdaki tek şenliğin, Cumhuriyet Bayramlarında Taksim'de Sular İdaresi'nin oradan akan cılız, renkli suların bir gösteri tadı getirmediğini?

Olsun. Varsın, bilmiyorum sansınlar.

Garip takırtılarla iniyor tavus kuşu. Kanatlarını açıp olanca görkemiyle duruyor. Bize (bana da) bakıyor. Gözlerim doluyor önce, ağladığımı göstermemek için koltuğun kollarına asılıyorum, gözlerimi siliyorum.

Bana kimsenin vermediği bir armağan bu. İçim yıkanıyor. İyi ki ortalık karanlık. İyi ki kimsecikler bu armağanı bağrıma bastığımı göremiyor.

— Sağol, diyorum.

Ama kime? Ama neye?

19 Ekim

Hafız dikdörtgendir, müzikli, oldukça neşeli bir hesap makinesidir. Küçücüktür: CASIO melody 80 model.

Karekök almak, yüzde çıkartmak gibi (hem de birkaç saniyede) büyük becerileri vardır. Belleğine birşey yerleştirmeyegörün, asla unutmaz, başınıza kaka-kaka hatırlatır hatırlatmasını bir kerecik istediğiniz şeyi. Yani biraz ukaladır, bu becerileriyle de insanın (sözgelimi kolay kolay karekök alamayan benim) sinirini bozar ve kendisine Hafız gibi küçümseme tınısı taşıyan bir ad yakıştırılmasına yol açar. İki melodi bilmesi ve kurulduğunda ikisini de istediğiniz saatlerde yinelemesi, çalar saat olarak kullanılmasını, sayılarının istendiğinde nota işlevi görmesi, çocuklara müzik derslerinde yardımcı

olmasını sağlar. Hafız'da yok yoktur ve her şey şaşmaz bir düzen içinde ilerler.

Geçen gün Hafız bir bunalım geçirdi. Önce saati, tarihi gösteren kadranı silikleşti. Biraz sonra geriye doğru saymaya başladı. Doğum tarihini yazdı camına: 1 Ocak 1901'miş, sonra da öleceği tarihi, 31 Aralık 2099'da bitiyormuş programlanması. (Yani hepimizi eskitecek besbelli.) Bildiği iki melodiyi de yerli yersiz şakıdı durdu. Sonra yine doğum tarihine dönerek can çekişmeye başladı. Kalbi ufak tıktıklarla atıyordu arasıra, pilini bulup yerine takmasaydık trajik bir ölüme tanık olmamız işten değildi.

Böylesine gelişkin bir makinenin, tıpkı günü dolan bir insan gibi önce geçmişe dönerek, biraz saçmalayarak, bunayarak, bilincini yitirerek azar azar ölüme sürüklenmesi nedense çok ilgimi çekti. Acaba asıl sorun, 2099'a kadar uzanan neredeyse uçsuz bucaksız sürenin bir dikdörtgene hapsedilmesi miydi? Onca bilginin, birikimin, güncel yaşamdan fışkıran vazgeçilmez olasılıkların?

Viktorya dönemi romanının bir özelliği de roman sonuna eklenen *'Kime ne oldu?'* listesidir. Roman bitmiş, başkişilerle yakınlık kurmuş, bir potada yoğrulmuş yardımcı kişilerin *'başlarından geçenler'* bitmiştir. Yine de o dönem yazarı, okurun az tanıdığı, roman akıp giderken adını şöyle bir duyduğu kişilerin başlarına neler geldiğini de sayıp döker. Atıyorum:

Mr. Owen, Susan'la evlendi, bir yıl sonra nur topu gibi bir bebekleri dünyaya gelince bütün acılarını unuttular.

John Murphy'ye gelince: Bir İskoç birliğinin başında gittiği Hindistan'da üç yıl sonra koleradan öldü.

Bizim serseri Henry Blackbird, adını bile duymadığı uzak bir akrabasından kalan mirası sanacağınız gibi hemen yiyip bitirmedi, akıllı uslu bir işadamı oldu, hatta bir hayır kurumunun bağışçıları arasına katıldı... gibisinden uzunca bir liste ekler romanının sonuna. Böylelikle yalnızca doğal tarih ile edebiyat ilişkisini ve aradaki büyük ayrımı ustalıkla belirtmekle kalmaz, zaman kavramının ucunu açık bırakarak damağımıza garip bir sahicilik tadı yerleştirir; roman biter, asıl öykü bitmemiştir.

Geçen Ağustos'tu, Marmara Adası'nda bir kedi yavrusu gördüm. Adanın çirkinlikte eşine az rastlanır tilki kulak, kamçı kuyruk kedilerindendi. Yeni doğmuş daha. Annesinden ayırıp bir köşeye atmışlar: Gece boyunca avaz avaz ağladı durdu. Sesini izleyip yerini bulduğumuzda korkunç tırnaklarını gösterip bir '*Pıhhhh*' çekti hepimize. O kadar ufak, yabanıl, kırılgandı ki içim yandı. Dünyada sürüp giden zorbalık için bulunmaz bir nesneydi; üstüne basıp geçebilirdiniz. Başı ele gelmiyordu daha, bacaklarının üstünde doğrulamıyordu. Gözleri yarı kapalıydı. O gece pamuğu süte batırıp ağzına damlattık. Koynumda yattı.

Ertesi sabah yeni adıyla Korkut Pıh, kendi barınağına gitmek istedi, güvenli değildi yanımızda. Götürüp bıraktım.

O gün de akşama kadar, sesi kısılana kadar annesini çağırdı ama akşamüstü çıktı gizlendiği yerden, bu kere et suyuna banılmış ekmekle süt içti. Kafasını elimizin altına uzatıp okşanmayı bekledi.

Üçüncü günün sabahı Korkut'u sokağın ortasında gördüm, bir yaprakla oynuyordu. Yalandı sonra, tırnaklarını bir ağaç gövdesinde biledi. Artık hazırlıklıydı. Dünya zamanına göre üç tam günde yetişkin bir kedi olmuştu. Bir daha ağladığını duymadık.

— Gündüz saat on birde akşam olmuş kadar yorgun hissediyorum kendimi, dedim Erdal Atabek'e.

— Belki de sabahları erken kalkmayı sevmeyen, gece geç yatan '*gececi*' kişilerdensiniz de kendinizi bir düzene uydurmaya çalışıyorsunuz, dedi.

— Peki bu yorgunluk nasıl geçecek?

— Son yıllarda bedenlerin saatleri üstünde duruluyor tıpta, dedi Erdal Atabek. Her bedenin kendine özgü bir işlev saati var. Sözgelimi bazı antibiyotikler ancak o saatte verildiğinde yararlı olabiliyor. Sizinkini de araştırmamız gerek birlikte.

Zamanı sınırlamayan romanların ardından bir güne, bir geceye bir yaşam sığdıran romanlar geldi. Bilinç akışı tekniğinin büyük katkısı var bu çabada.

Ben de on dakikaya
Bir ana
Neler sığdırılabileceğini düşünerek bağışlanan zamanı özgürleştirmeye çalışıyorum.

4 Kasım

Reşit Paşa-Eminönü otobüsü, Eminönü Denizcilik Bankası'nın önünden kalkan bir uzay aracıdır. Masmavi, oldukça döküntü bir halk otobüsüdür; döküntü otobüslere "halk" otobüsü sıfatının yakıştırılması, garip bir seçkincilik anlayışı sonucu olsa gerektir.

Uzay otobüsüne her yarım saatte bir, çeşitli sınıfların oldukça abartmalı özellikler taşıyan temsilcileri biner, altı çizili kişiler:

Arnavutköy'de bir yalıda oturan yaşlı bir karı-koca; Mısır Çarşısı'ndan yağlı ve ucuz peynir almak, *'hem de şöyle bir dolaşmak'*, bu arada dönüşü otobüsle yine ucuza getirip peynirin tadını iyice çıkarmak üzere. Başı sargılar içinde bir işçiyle telaşlı karısı; İstinye Sosyal Sigortalar Hastanesi'ne gitmek üzere. Reşit Paşa semtinin yerlileri; evlerine dönmek üzere (onları şoför muaviniyle içli dışlı olmalarından tanırsınız). Parmağında zümrüt yüzüğü, üstünde vizonet kürküyle buram buram Madame Rochas kokan, otururken kimselere, hiçbir yere değmemeye çalışan bir işadamı karısı; Bebek'te bir otelde arkadaşlarıyla buluşmaya... (onun kimliğini kestirmeniz gerekmez, ilk fırsatta, yanındaki fötr şapkalı beye arabasının onarımda olduğunu, taksi bulamadığını söyleyecektir.)

Yine böyle ilginç bir topluluğuz. Çılgın bir arabesk kaseti bizi birleştiriyor. Bangır bangır bağırıyor Ferdi Tayfur: "Ben mutsuz bir insanım."

Öykücülüğe yeni başlamış biri, bu otobüsteki gözlemlerini sayıp dökmeye kalkışsa bir öykü kitabı doldurabilir, hem de kalınca bir kitap. Ama ne olur? Yaşamın bu alışıldık renkliliğini yeni bir ışığa tutamadığı sürece *'bayat'* bir ürün çıkacaktır orta-

ya. Her gün yaşanan bir olayı, bir kere de yazmak için gözden geçirmek, yeni bir *'turistik'* anlayış yerleştiriyor öykücülüğümüze: *"Ah şu kadını anlatmalı?!"* *"Şu adamdan amma da öykü çıkar!"* gibi. Son günlerde hep bu tür öyküler okuyorum.

Sahici bir öykünün ille sahici hayattan fırlama kişiler gerektirmediğini, *basmakalıba* aykırı düşeni anlatmakla, basmakalıplığın daha iyi vurgulanacağını öğrenirken yıllar geçiyor.

22 Kasım

Abdurrahman El Dahil, daha küçücükken kaçırılıp ölümden kurtarılıp Kordoba'ya getirilmeseydi, Endülüs Emevi Devleti'ni kurmasaydı başımıza bu işler gelmeyecekti.

"Aşağıda, bahçelerle meyve ağaçları uzanıyordu; aşağıda işlek Guadalkuivir ve sonra en az Bağdat ya da Kahire kadar sevgili, eşsiz Kordoba kenti..."

Son günlerde, son Endülüs Emevilerinden bir tür-başlatıcıyla (kendisi çok sever bu nitelemeyi) hırçın bir birliktelik yürütmeye çalışıyoruz; kavgalı bir evlilik mi desek yoksa... Önceleri böyle bir tür-başlatıcıyla karşılaşmanın içime saldığı coşkuyla (*Emma Zunz*'u çevirirken) ona özgürlüğümü seve seve armağan etmiştim. Birlikte sözcüklerle oynamaktan, kavramları değişik ışıklara tutmaktan büyük bir tat alıyorduk.

Doğrusu ya, artık bezdim birazcık, açık havaya, yeni yüzlere, yeni sözcüklere gereksinme duyuyorum. Borges'se beni günlük yaşamımdan kopartmak, yazı makinesiyle sözlük arasındaki havasız dünyaya sıkıştırmak çabasında. Kaytarmaya kalkıştım mı öfkeleniyor, entelektüel ağırlıklı erkek havasıyla çıkışıyor bana: "Başta böyle değildin ama!" diyor. Peki, şimdi böyleyim.

Kendimi ona bırakmalıymışım; beni aydınlatacak, eksiklerimi tamamlayacak, beni nerelere nerelere götürecekmiş. Birara Ölümsüzler Kenti'ne bile gidebileceğimizden dem vurdu. (Bense şu aralar günümü kurtarmaya çalışıyorum.)

Asıl derdi beni karanlığın yüreğine çekmek, biliyorum. Orada, yani kendi ülkesinde, kendi gözlerinin ülkesinde, bana şaşırtmacalar vermek, tumturaklı sözler, bitimsiz tartışmalarla gözümü boyayıp birazcık yanında kalmamı sağlamak. Sanırım kitaplardan başka dostu yok pek.

Ben de el yordamıyla çıkacağım bu yolculukta, yanıma neler alacağımı şöyle kaydettim, yol arkadaşımın azar azar bağışlamaya gönül indirdiği ışıkta; yadırgı/uzak/ırak/engin/koskocaman; katışıksız/saltık; kesintisiz/sürekli/süreğen; bitimsiz/ölümsüz/sonsuz/uçsuz bucaksız; daire/halka/çember/küre/dönümlü; toplam/evren/tanrı/kitaplık... Hepsiyle bağlantılı olarak da bir "sonsuzluk yolcusu"

Anladığım kadarıyla *"ve"* ya da *"den ötürü"*den başka bağlaçlarla bağlantılara pek yüz vermeyeceğiz. İki tümcenin arasına bir virgül koymak yetermiş, arkadaşımın "zorlu çabalarını dikkatle izleyenler" ne demek istediğini nasılsa anlarlarmış. Demek Türkçede de özgün dili İspanyolcadaki gibi takırtılı olacak metin. Ona da peki.

Geçmiş, şimdi, gelecek gibi bir silsile kollamayacakmışız. Gelecek, şimdi, geçmiş diyecekmişiz.

"Tutucunun dik âlâsısın!" diye haykırmak geliyor içimden. Ama sağı solu olamayacak kadar (tam anlamıyla) kürevi düşünen, her sözümona tanrıda bir evren alkışlayan bir pagana çemkirmek beni ancak küçültür. Yola devam.

Pencereden kırlara bakıyorum. Her yan pırıl pırıl bu güz gününde. Biz, yine bir saattir haince birbirine açılan geçitlerde, raf uçurumlarında, tiyatro sahnelerinde, iç kapayıcı şenliklerle iç açıcı cinayetlerde, arasıra da Chesterton ile Wells'in kurgu dünyalarında dolaşıyoruz, hep iç-mekânlarda, labirentlerde.

Demin galiba biraz acıdı. Kordoba bahçelerinde güller seyretmeye çağırdı beni, ama güllere bakmaya değil tabii, gül türlerinden yeni tartışmalar çıkarmaya. Hem zaten dünya bir yanılsamayken, onun öykülerindeki kişiler tam birşeyi anlamışken yok olurlarken, gülleri tamsak ne olacak?

Doğrusunu söylemek gerekirse, verdiği ayrıntılı bilgilere de inanmıyorum. Atıyor mu, gırgır mı geçiyor, dürüst mü dav-

ranıyor, anlayamıyorum. Bir önsözde yazdığını sondaki önsözde (ne demekse) yalanlıyor, kendinden bile hırsızlama yapıyor.

Geçenlerde Homeros uğramıştı bize geçerken. Buyurun bir kör kılavuz daha! Borges, onu da alaya aldı, "gemi listeleri yazarı" gibi küçültücü sıfatlar yakıştırdı ona, sonra baktım aynı metinde geçen "tumturaklı sözlere düşkün" kişi kendisiymiş.

Asıl güçlük, öyküleri İngilizceye başka başka çevirmenlerin aktarmış olması. Acaba İspanyolcada hep aynı kavramlar kullanılıyor da çevirmenler onları değişik sözcüklerle mi karşılıyorlar? Hemen Ferit Edgü'yü arıyorum. Ferit bırakıyor işini gücünü, bana yardıma koşuyor. Ne de olsa yiğit insan Ferit, Borges'i yayımlamayı göze almış bir yayıncı... Fransızca çevirilerle karşılaştırıyoruz benimkileri. Birkaç yerde taban tabana zıt çeviriler. O zaman iş, bizim sezgimize kalıyor. Yorgunluktan bitip tükeniyoruz.

Eve dönüyorum. Akşamım da Borges'le dolu. Sözcükler kafamı kurcalıyor durmadan. Kendimi Kurtz'un ormanına, karanlığın yüreğine çekilen çaresiz teğmen Marlow gibi görmeye başladım. Şöyle konuşuyorum sözgelimi: "İkinci önsöz de yalan bence; en azından birinciden daha doğru değil." Herkes tuhaf tuhaf bakıyor, Ferit dışında.

Yine de bizimki gönül almayı biliyor arasıra. Şöyle dedi demin:

"Bu Arap fizikçinin, kendisinden on dört yüzyıl önce yaşamış bir adamın düşüncelerine böylesine adanışından daha güzel, daha dokunaklı olaylara tarihte pek az rastlanır. İşin özünden gelen güçlüklere bir de Süryanice ve Yunanca bilmeyen Averroes'in bir çevirinin çevirisiyle uğraştığını da katmamız gerek."

Çabamı övgüyle karşılıyormuş yani. Yine de dostluğumuz orda bitiyor. Ormanın sık ağaçlarının başladığı yerde.

28 Aralık

Nerede o eski denemeciler, ağızlarından bal damlayan söyleşiciler?

Bu yazıya şöyle başlamak işten değildi:

"Ey öfke, kişioğlunun onurunu, baskı tanımayan direncini yiğitçe dışa vuran güzelim öfke! Haksızlığa başkaldırma düşüncesinden başlayıp haksızı yerlebir etme eylemine varan o güzelim alışkanlık silsilesi. Kişinin kötü bir dünyayı yıkma, yerine yeni bir dünya yaratma, çirkini güzel kılma yetisi... vb... vb..."

Oysa 1975'te bile hiç de tumturaklı olmayan sözlerle şöyle demiştim:

"Bizleri perişan eden, elimizi kolumuzu bağlayan; büyük kavgalara biriktirmemiz gereken öfkeyi ve gücü, günlük yaşam içinde ucun ucun harcamak zorunda kalışımız. Sürekli aldatılma, yanıltılma, neyi, nasıl, ne uğurda harcadığını bilmeme belirsizliği; siniri de parayı da."

Bu noktada ufak bir dönemeç alıp elektrik kısıntısına geliyoruz. Düşünün ki günün hayhuyu bitmiş, masanızın başına oturmuşsunuz, birşey yazamasanız bile okuyacaksınız, dergi karıştıracaksınız (tabii okur bir yazar iseniz). Radyodan da *adagio* yükselmez mi o anda. Aman ne güzel! Tam o anda elektrik de kesilmez mi! Öteden beri kısıtlamalarla yaşamaya alıştığımızdan bunu da anlayışla kabul ediyoruz özverili yurttaşlar olarak. İyi ama hani bu hafta kalkmıştı kesinti? Demek arıza.

Demek arıza... sonucuna varmak, bir bölüğümüzü iyice rahatlatıyor. Şu anlama geliyor çünkü: "Bu olayda benim nedenini kavrayamadığım, ama herhalde çok çok önemli, bana açıklanmasını beklemeyeceğim kadar önemli bir sır var." Uslu yurttaşlar bu ölümcül sorumluluk karşısında her türlü direnişten vazgeçerler, sözgelimi benim yaptığım gibi yetkililere telefon edip, "Peki bu hafta arızalar kaçla kaç arasında?" gibi öfkeli bir soru sormazlar; kendilerini, ipleri bilmedikleri birinin eline geçmiş kuklalar olarak görmezler.

Ne yazık ki bende öfkelendiklerimin tümüne yetebilecek kadar büyük bir öfke deposu var; hiçbirine öncelik tanıyamıyorum.

Mektuplardan başlayalım. Sözgelimi şöyle bir hayali mektuptan:

"Sayın Tomris Uyar,

Dergimizin önümüzdeki sayısını kadın hareketlerine ayırmış bulunmaktayız. Sizden, Dede Korkut hikâyelerindeki güçlü, söz dinletir

kadın imgesinden yola çıkarak dünya edebiyatı genelinde ve Türk edebiyatı özelinde, örneklerle zenginleştirilmiş, yarım sayfayı aşmayacak bir yanıtı, en geç yarına kadar elimize ulaştırmanızı rica ediyoruz. Saygılarımızla."

Yarım sayfalık bir soruya yarım sayfalık bir yanıt ve yarına yetişecek. Bunda öfkelenecek birşey yok tabii. Birkaç kitap karıştıracaksınız, bir yarım gününüzü telef edeceksiniz ve sonunda kendi edebiyat beğeninize uygun düşen bir yanıt vereceksiniz. Hem de kafanızı hiç kurcalamayan bir konuda. Sonra bir bin lira alırsınız alabilirseniz. Kalın dergiler yamalı bohçaya dönüşeli beri her iki ayda bir, böyle soruşturmalarla karşılaşabilirsiniz.* İki kere atlatsanız, üçüncüsünde yakalanırsınız, çünkü derginin yöneticisi kıramayacağınız bir eski dosttur çoğunluk. Siz 'hayır' deme özgürlüğünüzü o dergiye, o kuruma karşı değil, eninde sonunda o dostunuza karşı kullanıyorsunuzdur.

İlginç öyküler yazan genç bir yazarla, Nazlı Eray'la yapılmış bir konuşma işte... Ne iyi... Ama o ne? Yazarımız, kendisine önerilen "makul miktarda" cansimidinden hiçbirini bir Türk yazarına-sanatçısına atmıyor. (Fotokopisi çıkarılmış olanlardan birini bile). "Türk yazarı" derken ulusçu bir yaklaşımım yok, Türkçe yazanları kastediyorum. Belki de öfkem yanıltıyor beni, çünkü yazarımız zaten ölü yazarlara atıyor cansimitlerini; Türk yazarlarına ölümlülüğü yakıştıramamıştır ola ki.

Bu kültür deryasından banker Cevher Özden'in bir başka dergiye verdiği yanıtlarla uzaklaşmak zorunda kalıyorum. Bankerimiz, Mehmet Akif'in "Seyfi Baba" şiirine şimdiye kadar, hiçbir eleştirmenin, hatta hiçbir edebiyat tarihçisinin getiremediği bir yorum getiriyor:

"Seyfi Baba'da çok enteresan paragraflar vardır. Mesela: Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası / Dostunun yüz karası / Düşmanının maskarası. (...) Mesela Seyfi Baba'yı ziyarete giden adam o akşam Seyfi Baba'ya para vermek ister, ama elini cebine atar, para yok. Bakar ki bir mühür bulmuş cebinde, o zaman şu mısraı mırıldanır: O zaman koptu içimden şu tahassür ebedî / Ya hamiyetsiz olsay-

* Hâlâ karşılaşmıyor muyuz? (T.U.)

dım, ya param olsaydı." (Yanlışları ben yapmadım. T.U.) Yani baktı ki parası yok, *"Ah," dedi, "Ben nasıl düşündüm bunu, düşünmeseydim keşke para vermeyi..."*

Şair-öykücü-artist yarışmacısı bankerimiz bu engin konuşmada şöyle bir tümce de kullanıyor: *"Bütün hayatım ortaokulda geçmiştir. Çünkü çok kısa bir tahsil dönemim vardır."* Bu arada kendisinin sanatçıya bakışının "genelde müspet" olduğunu da öğreniyoruz.

Şu elektrik bir gelse... Bir gelse...

Birazdan hiç yoktan hır çıkaracağım.

Razıyım sessiz sanatçılar şarkı söylesinler, sözsüz sunucular şiir okusunlar, hepsine razıyım.

Bu arada bir rakı daha doldurmalı içkiyi azaltma kararını boşlayıp. Şakaklarımın zonklaması geçebilir.

— İnan, benim de ellerim titriyor, dedi geçende kardeşim. Oysa içki falan içmez çok zorlanmazsa. Doçentlik sınavını vermek için iki-üç günlüğüne gelmişti Belçika'dan. İktisatçıdır.

— Dönüp üniversitede çalışmayı düşünüyor musun? diye sormuştum.

— Ne yapabilirim ki başka? Bu iş için yetiştirilmişim. Piyasada asla çalışamam ben, yiğitlikten sanma, beceremem.

Belki inanmayacaksınız, ama ben de öykü yazmak için yetiştirdim kendimi. Öykü yazamadığım zaman, öyküme ters düşmeyecek çeviriler yapmak için. Yani inanılır gibi değil ama profesyonel bir öykücüyüm, temiz bir iş nasıl çıkarılır biliyorum. Gerekli bilgilerle donanmış olduğumu da biliyorum. Kime yarayacak bu birikim? Kime sahi?

Dalıp gitmişim. Elektrikler yandı birden,

Yeni bir reklam var televizyonumuzda. Ünlü oyuncular (sanatçılar), deminki bankerimizin rozetleriyle çıkıyorlar karşımıza. Herhalde zaman darlığından, şöyle kıç ceplerine bastırılacak damgalardan yetiştirilememiş, birer rozetle yetinilmiş.

Canım dünya böyle kalacak değil ya, ilerliyor, değişiyor, daha ne istiyorum?

"Kullanılacak bir birikimim" olmasını istiyorum diyordum demin; istiyor muyum, yani her şey pahasına?

Demek ki neymiş? İstemiyormuşum.

Bir sanatçı şarkıya başladı: "Hani yosun rengi gözlerin olacaktı senin?"

Yani neymiş? Kadın adama yosun rengi gözleri olacağına dair söz vermişmiş önceden, sonradan alçak kalkmış...

1982

6 Şubat

Yağsın nesi varsa kâinatın,
Lakin şu derin sükût dinsin.
A. Hâmit

Geçen yıl, "Aydın Sorumluluğu" konulu bir oturumda aklıma gelmişti; neden sağlam, tutarlı muhafazakârlarımız yok?

Dilimizde *muhafazakâr* kavramı, tutucu, gerici gibi sıfatlarla karşılanıyor. Günlük dilde doğrudan yer almıyor belki, ama resmi dilde önemli bir işlevi var: Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'ndan başlamak üzere, Tapu Sicil Muhafızlığı, Sahil ve Gümrük Muhafaza ile *mülk*'ü korumaya yönelik bir dizi önlemi kapsıyor. Gelenekten süzülüp günümüze gelen, yenilenmeye, yorumlanmaya elverişli bir değerler dizgesini, kültürü (yaşama kültürünü de katmak koşuluyla) ve sanatı korumayı baştan beri hiç düşünmediğimizi gösteriyor bu tutum.

Nicedir kebap, ucuz losyon ve lahmacun kokularına boğulmuş caddelerimizi, arabesk kasetleriyle modern danslar edilen türedi bistro'larımızı, cin-tonik eşliğinde hamburger yenen pub'larımızı, melamin tabakta pasta sunan lüks pastanelerimizi, yılın modası çingene pembesiyse geçerliliği zamanla sınanmış kahverengilere, grilere vitrinlerinde asla yer vermeyen mağazalarımızı düşündükçe gelip gelip vuruyor bu soru. Şöyle di-

yorum kendi kendime: "Keşke sağlam bir muhafazakârla tartışabilsem de konumumu belirlesem, şu kendinden menkul değerler piyasasındaki yerimi, dünya görüşümle aldığım yolu bir ölçüte vurabilsem. Bugün neredeyim?"

İlkokul sıralarında Divan Edebiyatı'yla tanışmış, Reşat Nuri ile Halit Ziya'yı sevmiş, Ömer Seyfettin ile Yakup Kadri üstüne kafa yormuş biri, bugün bile Çehov okurken Esendal'la, Nikolaki dinlerken Ahmet Hamdi'yle yaz yağmurlarına tutulabilen biri, böylesine elgin, köksüz kalabilir mi kendi toplumunda?

Hayır, yılın modasına (çağsama, yurtsama, nostalji ya da daüssıla, ne derseniz deyin) uyacak değilim, geçmişe sığınmaktan, kaçmaktan yana değilim. Kişi, insanların işsizlikten ötürü önce evlerinden, sonra yurtlarından edildiği bir ortamda, Boğaziçi kartpostallarında takılıp kalamaz. Olsa olsa geçmişine kalıcı değerler yerleştiremediğine hayıflanır, birazcık içlenir, daha da ileri gidip varolmayan bir geçmişe yanabilir.

Toplumumuzun ezici çoğunluğunu, bebekliklerinde sıkı sıkı kundaklanarak el ve kol sallama alışkanlığından yoksun bırakılan, sonraları büyüklerin yanında ses yükseltme hakkından edilen, ortaokul çağlarında erkekse kâtip gibi giyinmeye, kızsa cinsiyetinin özelliklerini gizleyen üniformalar seçmeye zorlanan kişiler oluşturuyor. Çocuk büyütme bile "topluma yararlı bir insan kazandırma" gibi ölümcül ciddilikte bir misyon oluyor bizde. Bunca çatık kaşlılık arasında bilgelik, humor nasıl barınabilir? Ancak resmi yaşamdan zaman ayrılabildiğinde dönülen özel, kişisel yaşam nasıl serpilebilir? Ortak ve saygın bir resmiyeti ayakta tutmak amacıyla yetiştirilen kişiler, kendileriyle nasıl gırgır geçebilirler? Dolayısıyla yapıtını değerlendirirken, işiyle özbeni arasında olması gereken uzaklığı nasıl koruyabilir sanatçı?

Bu noktada Doğu mazoşizminin katkılarını da ele alabiliriz. Toplumumuzda sanatçı-edebiyatçının "bir lokma, bir hırka" felsefesi uyarınca yaşaması beklenir. Halkımız sanatçıyı baştan beri pek ciddiye almaz, ona eli yüzü düzgün birini bul-

duğunda bu gençlik hevesinden kurtulacak bir delişmen gözüyle bakar. (Halkın, sanatı ve edebiyatı hormonal bir etkinlik saymasına gülüp geçemeyiz; örnekleri boldur.) Hapse giren sanatçıya saygı duyulması biraz da bu inanca bağlanabilir; ayakları suya ermiştir artık.

Bu çileci görüş sanatçılarımızı da etkilemiştir elbet; kendilerini yazı emekçisi olarak görenler çok küçük bir azınlık oluştururlar. Sanatçı'lık kaygısı hep ağır basar. Sanatçı, hakkını aramak, ücret istemek gibi basit işlerle uğraşmaz, profesyonel olmaktan elinden geldiğince kaçınır. Sanatçı fotoğraflarına bir gözatın; günlük yaşamda işyerine giderken, hatta evde otururken takım elbise giydiğini, boyunbağı bağladığını, köstekli saat takıp ceymis bond çanta taşıdığını yüzünden şıp diye çıkarabileceğiniz biri, bakmışsınız, XIX. yüzyıl boheminin sigara dumanlarına dalmış gitmiş fotoğrafta. Aygaz tüpünü yenilediğini, elektrik borcunu yatırdığını, eve ekmek ve kıyma götürdüğünü inadına unutturmak istercesine koca koca ansiklopedilerin, kapitone fonların önünde bize poz veriyor. Özel yaşamın gizlenmesi gerektiği, yaşamın ancak resmi olduğunda (bohemde bile) saygınlık kazanabileceği inancının göstergeleri bunlar. Böylelikle yaşamanın ve yazmanın yerini usulca "Nasıl yaşamalıyım ve nasıl yazmam gerekir?" sorusu alacaktır.

Peki, kendini toplumu aydınlatmakla ona yön vermekle aynı zamanda ona poz da vermekle yükümlü sayan sanatçıyı ne gibi açmazlar beklemektedir? Bir kere saygınlığını pekiştiren bir çevreye girmek zorundadır. O çevrede de sürü töresine uyarak susmak zorundadır, dışarıda olup bitenlere göz yumacak, kimseyi kırmayacak, yine de hakkı yenmiş bir *martir*, kadri asla bilinmemiş bir deha kisvesine bürünmenin yollarını arayacaktır. Gerçekten güç.

1980'lerden sonra girdiğimiz yeni aşamadaki sağlıksızlık belirtilerini, bu çifte-standardı göz önüne alarak incelediğimizde şöyle bir görünümle karşılaşıyoruz:

1980'lerde Türk edebiyat yaşamında ilk kere, büyük sermaye kuruluşları el attı piyasaya. İlginç bir gelişmeydi bu. Doğurabileceği sakıncaların yanısıra, hiç değilse profesyonelleşme

anlayışını getiriyordu. Kamplar belirginleşiyordu; işçiler ve işverenler. O ne idüğü belirsiz *amatör coşku*'dan, edebiyatı özbenliğimizi nazlandırma aracı, kişiliğimizi savunma vesilesi saymaktan kurtarabilirdik.

Bu arada neler oldu?

Yerleşik yönetim kadrolarına dayanarak gerçekleştirilen bu değişim, grotesk örnekler sunmakta gecikmedi. Önce rengârenk dergiler türedi. Sağlıklı inceleme yazılarının yerini, çoğu zaman başlıktaki özetten bir sözcük öteye gitmeyen soruşturma yanıtları aldı. Edebiyat ürünleri, boylarını aşan çarpık-çurpuk sanat fotoğraflarıyla yayımlandı. Derken, çalakalem yazma ve daha da kötüsü çalakalem düşünme evresine girdik. Soru sorulmadan düşünce üretememe marazı baş gösterdi. (Nasıl olsa soruşturmaya verdiğiniz yanıttan telif ücreti alabiliyordunuz.)

Telif ücretlerinin yükselmesi, edebiyatçının daha rahat koşullar altında çalışmasını sağlayacakken, çırpıştırma kitaplar hazırlanmasına yol açtı. Çocukluk hastalığıyla malul denemeler, işlevini yitirmiş eski günübirlik yazılar, ne varsa biraraya getirilip kitaplaştı, yani ölümsüz resmiliğe kavuştu. Yazarlarımızda, ödüllendirilme, sivrilme, herkesçe beğenilme hırsı arttı; eleştirmenlerimizin çoğunda da gençliklerinde okudukları romanlar, öyküler doğrultusunda tek-tip yazı bekleme eğilimi yaygınlaştı. Yeni örnekler üstüne kafa patlatmak neye yaradı ki? Her şey olabildiğince klasik olsa kime yetmezdi? (Belki de bu yüzden edebiyatın iç-sorunlarına eğilen dergiler, gericilikle, sağcılıkla suçlandılar.)

Bu arada yöneticiler-arası trafik, inanılmaz boyutlara vardı, büyük bir yayınevinin kitaplarını pazarlayamayıp düşük fiyatla süpermarketlere süren yöneticilerin, onca kırgınlık ve küskünlük mirasını yanlarında sürükleyerek yeni ve iddialı yayınevlerinin yönetim işlerine getirildiğini gördük. Ağır suçlamalarla görevlerinden alınanların *hal*'lerini aynen *cülus*'ların izlediğine tanık olduk. Acaba adam oyalamada, verdiği sözü yerine getirmemede büyük bir tutarlılık gösteren eski yöneticiler kadar tutarlı başkaları yok muydu?

Hiç kimse sormadı. Hiçbir şey sorulmadı.

Oyunun kurallarını baştan beri bilen, martirliğe de canatmayan biri olarak şimdiye kadar sömürülmemiştim Babıali'de. Ama geçen yıl, sanatçıların arkasında olmakla övünen bir kuruluşun çıkaracağı haftalık sanat-edebiyat dergisinde kadrolu danışman olarak çalışmayı kabul ettiğimde, (hele derginin estetiği es geçmeden kitlelere seslenmeyi amaçladığını öğrenince, dahası, dergide *köşe* yazılarının olmayacağı, yazıların tam bir eşitlikle yayımlanacağı kararlaştırıldığında) dört ay süreyle bedava emek ve zaman harcayacağım aklıma gelmemişti doğrusu. Demek büyük kuruluşlar bile profesyonelleşemiyordu ülkemizde, biz bir yana.

Yine soruyorum; onca tutucumuz, gericimiz, bağnazımız var da muhafazakârımız neden yok? Bu piyasaya kendimize biçtiğimiz değerlerle yerleşmek, onurumuzu yaralamıyor mu? (Yazko'nun çıkarttığı benzer bir dergideki köşe-kapmaca telaşını gördükten sonra devlet katına bir öneriyle çıkmak isterim; bütün yazar-çizerlere çabuk çekilebilir cinsten birer lastik mühür yaptırılmalıdır.)

Susmak. Demek aynı kaypak değer yargılarını, aynı değişmez seçici kurul üyelerini torunlarımızın torunlarına da devredeceğiz. Susalım. Kimseyi kırmayalım.

Varsın yağsın:

Folklorik delikanlılarımız yağlı tenleri ve içli hıçkırıklarıyla gözyaşı söktürsünler. Avrupa görmüş mahalle dilberleri sabun tozları köpürtsünler beynimizde, dil ile meramı birbirinden ayrı düşünen dil-ödüllü yazarlarımız inciler döktürsünler, Babıali'yi hizipçilikle suçlayan genç taşralılarımız, kendi "küçük Babıali" modellerini kursunlar. Az bile! Savunacak neyimiz var ki?

Şarlatanlar Dönemi adlı yapıtında şöyle diyor Lillian Hellman: *"Amerika'da yanılgıları anmak sağlıksızlık sayılır; yanılgıları düşünmek kuruntululuktur; yanılgılar üstüne kafa yormaksa zırdelilik."*

Zırdeliliği alıyorum, üstü kalabilir.

15 Nisan

Garson Mc Cullers, *Düğünün Bir Üyesi* adlı romanında, kişioğlundaki 'ait olma' özlemini ne güzel anlatır. Kendini çevresine ait saymayan –cinselliği bile daha belli bir ereğe yönelmemiş– genç kız, hiç değilse bir yakınının düğününe üye olmaya kalkışınca beklenmedik bir biçimde hırpalanır, bir düğün süresince aşkı, ölümü öğrenir ve birdenbire olgunlaşıp yetişkin olur.

Üyelik dendiğinde düğün belki aşırı bir örnek. Daha ılımlı örneklerden söz açalım: Önce bir aileye, bir çevreye, bir mahalleye, sonraları bir derneğe, bir spor kulübüne, bir siyasal partiye, hatta bir dünya görüşüne üye olmak... O çerçeve içinde sevileceğini, değerlendirileceğini, korunacağını, gözetileceğini bilmek. Dışarıda sürüp giden kargaşaya karşı bir koruncağa yerleşmek.

Yatılı okumuş kız öğrenciler, toplumda nereye varmış olurlarsa olsunlar, okul yıllarındaki kız-kıza konuşma, giysileri değiş-tokuş etme alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçemezler. Çoğu, küçük yaşta tatmadıkları büyük aile keyfini tartışılmaz bir model olarak sunma eğilimindedir; akşam yemeği hep aynı saatte yenecektir, bütün aile masada toplanacaktır, Pazar günleri öğleye doğru sıkı bir kahvaltı yapılacaktır vb. Bu modeli gerçekleştirmek için katlandıkları özveri de az değildir. Evleri düzenlidir, temizdir. İki-üç kap yemek hep hazırdır. Ne var ki, bu tür mutlu bir sıkı-denetimle ailenin öbür bireylerinin istençlerini ezip geçtiklerini farketmezler.

Güç koşullarda, dar bir çevrede kendi kendini yetiştirmiş erkeklerde "üyelik"in başka göstergelerini gözlemleyebiliriz: Kovuktan dışarıya, yani yaşama adım attılar mı sudan çıkmış balığa dönerler. Ya yetenekleri değerlendirilmezse bu yeni çevrede? Ya saygı görmezlerse? Bu kaygılara karşı geliştirdikleri tepki saldırganlıktır. Garsonu kapıdan "Merhaba abi," diye karşılayan bir çaycıları varsa, başka bir çaycıya götüremezsiniz onları. Başarırsanız, suratları asılır: "Canım çay çaydır işte. Burann *benim* yerden ne farkı var?" gibi sorular sorarlar. Gittikleri

yerlerde bol bahşiş bırakarak sivrilmeyi beklerler. Hep aynı yerlere gider, aynı yüzleri görürler.

Bu örneklerdeki kişiler, üyelik kurumuna öz istekleriyle girmemişlerdir. Ama bir de üyelikleriyle caka satanlar var. Özellikle pahalı ya da yabancı dille öğrenim veren okullardan çıkanlarda garip bir üyelik anlayışı gözümüze çarpar. Eski çevrelerinden asla kopamazlar. Okulda kurdukları dostlukları evlilik sonrasına da taşırlar. Belli günlerde buluşmadan edemezler. Bir toplantıda, bir seminerde ya da bir kokteylde hemen biraraya gelip, özel bir dil kullanmalarından, öbür kişilerin varlığından habersizmişçesine yalnız kendi sorunlarına kapalı kalmalarından, kurdukları savunma mekanizmasının ipuçlarını alırsınız. Takındıkları bilgi tutkunu özgür kolejli tavrından, bir zaman birlikte geçirdikleri gençliğe tutkuyla sahip çıktıklarını, bu birlikteliği koruyarak toplumda sağlam bir yer edinme amacı güttüklerini sezersiniz. Dünya artık "bizler" ve "onlar"a bölünmüştür.

Üyeliğin cilveleri bu kadarla kalmıyor. Bir de kendi kulüplerinin kurucu üyeleri var. Evlerini belli günlerde belli konuşmalara açan, özellikle gençleri aydınlatmayı ilke bilen üstatlar da az değildir ülkemizde. Dünyanın ayağına gitmezler onlar; dünya, seçtikleri günde ayaklarına gelecektir. Her türlü üyelik durumunda işleyen sansürcülük anlayışı bu durumda daha da belirginleşir. Sofralarında kişiliğinizi bütünüyle silmeniz, onların düşüncelerine yürekten katılmanız, soru sormamanız gerekir. Arasıra yükselen çatlak sesler, sorulan aykırı sorular bu güzel (!) dayanışmayı bozacaktır çünkü.

Bir dayanışma amacıyla başlayan, ama geliştikçe bireyselliği silen bir baskıya dönüşen üyelik durumunu toplumumuzun çeşitli kademelerinde izleyebiliriz.

Bunları Çapa'da, hasta babamın başında beklerken düşünüyorum. Yaşamı süresince hiçbir tür üyeliğe boyun eğmemişti. Ama şimdi hastanede ve çok yalnız. Dahası bu yalnızlık kendi seçtiği yalnızlık ya da bağımsızlık değil. Gözlerini açtığında ilk söylediği, "Beni çıkarma buradan," oldu, "burada bir yere aitim."

Açıkhava hapishanesini andıran hastanede hastalarla iyice kaynaşmış, bir uyum sağlamış demek. Yaşamının ileri bir yaşında "hastanenin bir üyesi" olmuş. Umarım kısa sürede iyileşip eninde sonunda kişisel çıkara dayanan üyelik sisteminin bu saf parçasını da atar üstünden.

21 Nisan

Üç gün sürecek bir sempozyuma başkanlık etmem istenmişti. Konu ilginç gerçekten: Kadının çalışma yaşamına atılmasıyla beliren sorunlarla atılmamasından doğan sorunlar ve bunlara ne gibi çözümler getirilebileceği. Konuşmacılar da bu sorunlar üstüne uzun uzadıya düşünmüş yetkili kişiler. Benim gibi "turfa müneccim" değiller yani.

Çalışmalar sırasında iki şey öğrendim kendi hakkımda:

Bir: Ben başkanlık yapabilecek kadar yan tutmayan, nesnel, renk vermeyen biri değilim. Sinirlenince burnumdan soluyorum.

İki: Buna karşılık herhangi bir ideolojiyi savunurken, gelebilecek eleştirileri önce kendim düşündüğümden iyi bir kampçı da sayılmam. Bir çelişki, ama böyle ne yazık ki.

Bunlar hadi neyse, bir daha bir toplantıya başkanlık etmem, olur biter. Ama açıkoturumlar ve sempozyumlar üstüne de epey bilgi edindim bu arada.

İnsanları çeşitli açılardan başka başka kategorilere sokabilirsiniz. Zaten sokuyoruz, ama bir bölümleme daha var anladığım kadarıyla: perakendeci insanlarla toptancı insanlar.

Bir örnek vermek gerekirse, bu tür toplantılara gelenlerin çoğunluğu toptancı kategorisine giriyor, evlerinde kitap okuma alışkanlığı olanlarsa perakendeciye.

Toptancıların belirgin özellikleri, fazla emek vermeden, ter dökmeden yetkili ağızlardan dinledikleri bilgilerle donanmak. Sordukları sorular öylesine geniş kapsamlı ki, yanıtlamak için birkaç ansiklopedi, birkaç bilimsel yapıt karıştırmak gerek. Ama soru sorarken ufuklarını böylesine geniş tutmalarına karşın, yanıt diye aldıkları iki çift sözle hoşnut olabiliyorlar. (Yetkili bir ağızdan duymak koşuluyla). Böylelikle bir yıl süreyle git-

tikleri her açıkoturumdan birtakım mutluluk haplarıyla ayrılabiliyorlar. İlk bakışta tehlikesiz gibi görünen bu uyuşma, sonradan genel bir "dumura uğrama" haline yol açabilir tabii. Mavi, kırmızı, sarı haplar birbirleriyle uyuşmayabilir.

Bu tür izleyiciler, başkanın üst düzeyde biri olduğuna daha baştan inanıyorlar. Başkanın onları susturmasını, konuşturmamasını olağan karşılıyorlar. Otoriter bir başkanın özlemini çekiyorlar daha doğrusu. Demokratik davranma çabanıza içerliyorlar, oylama istemiyorlar, eşit koşullarda tartışma isteğinizden bir hakaret kokusu alıyorlar.

Bir ulusal özellik mi bu özlem? Köşe yazarlığı sistemimizle yakından ilintili mi?* Çünkü dünyanın hiçbir yerinde bizdeki kadar çok köşe yazarı yok. Köşe yazarlarımız, sanki her konuda bilgilerine başvurabileceğimiz ansiklopediler. Onlar da nedense spektrumlarını fazlaca geniş tutmada bir sakınca görmüyorlar çoğu kere, denizcilikten hortlaklara, son elektronik araçlardan tatil köylerine, anayasadan spora kadar her dalda yazarak okurun ufkunu açmaya çalışıyorlar. "Benim bu konuda yeterli bilgim yok, kitaplara bak," diyerek çocuklarının gözünden düşmek istemeyen babalara benziyorlar. Belki de okurların bu eklektik bilgilerin temelini merak edip kitaplara başvuracağını umuyorlardır. Ama düşünüyorum da, benim yetişmeme katkıda bulunan bu yazarlar, oğlumun yetişmesinde de söz sahibi. Nedense (gönül borcu bir yana) oldukça dehşet verici geliyor bana bu durum.

Bugün *toptancılığın* (okur ve izleyici/yazar ve konuşmacı açısından) umutsuzluk getirici bir yanını daha gördüm. Fransa'dan özel olarak çağrılan Bayan Gisèle Halimi'de. Bayan Halimi, uğraşının başında, genel olarak ezilen ulusların insanlarının, özel olarak ezilen kadınların davasına gerçekten baş koymuş, çok önemli katkılarda bulunmuş biri. Ne var ki, bugün artık yalnızca feminist değil; "femininist" olmuş, feminizmi bir geçim kaynağı olarak kullanıyor, kendi ülkesinde bu yoldan parlamentoya girebilmeyi de başarmış. Yalnızca kalıplarıyla ayakta duran, çoktan iç-yükü boşalmış kavramlarla konuşuyor, bir zaman baş koyduğu hakları savunurken başka konuşmacıların haklarına el koyuyor, toplantılara geç geliyor, verdiği bu-

* 323. sayfaya bakınız.

luşma saatlerinde yerinde olmuyor, toplantıların gündemini kendi kişiliğiyle belirlemeye çalışıyor, ilk fırsatta kolları sıvayıp kendi hareketinin propagandasını yapıyor. Ama ne yaparsınız ki haklı. Biliyor ki toptancı izleyiciler, bir konuyu enine boyuna tartışmaktansa, Batı'dan getirilme bir yetkilinin söyleyeceklerine kulak kabartmayı yeğleyeceklerdir.

Evet, hâlâ –çağdışı bir tutumla– bir baba arıyoruz. Ama nasıl bir baba? Bizi çöllerden göllere götürecek bir eski zaman yalvacı mı? Bize son bulguları ileten, yepyeni reçeteler sunan bir bilim adamı mı? İnsan acılarına global olarak bakabilme çabası yüzünden tek tek insanların tek tek acılarını artık göremeyen bir öğüt verici mi? Kafasının belli çekmecelerinden ezberlenmiş bilgileri çıkarıp anında kullanan bir eylem insanı mı?

İlle de bir Hazreti Ömer olsun. Biz uyurken uyanık kalan, bizim adımıza karar yeren, bize güvenli yolları gösteren bir "büyük" olsun. Ülkemizde demokrasinin uzun süre işleyememesinde bu anlayışın payı hiç mi yoktur? Sevdiğimiz yalvaçları putlaştırmamızın, putlaştırdığımız yalvaçlarınsa bizi görmeyecek kadar yukarılarda uçmasının?

İdealizmin zamanla kariyerizme dönüşmesi çağımızın en büyük dramlarından biri. Çünkü sınırın nerede çizildiği kesinkes belli değil. En güvenilir devrimci kadrolar, ellerine olanak geçtiğinde neden en katı bürokrasiyi oluşturuyorlar?

Barışçı bir kaynaşma adına serinkanlı, nesnel gibi sıfatlarla kalkındırılacaksak ne yapalım bizler de öfkeli, öznel olma pahasına uzlaşmazlığın sınırlarını saptamak zorundayız.

9 Mayıs

Özgünlük düşüncesi,
Okurun yenilik anlayışıdır.
E. A. Poe

Edgar Allan Poe'nun en güzel öykülerinden *"Usherlar'ın Çöküşü"*nde şöyle bir bölüm var.

"Güz ortalarında, bulutların iç kapayıcı bir basınçla tepelere çökeldiği, donuk, kara ve sessiz bir ikindiyi at sırtında, tek başıma, eşine az rastlanır kasvette bir bölgede geçirmiştim."

Öykünün başkişisi (başkişilerinden biri) Usher Malikânesi'ne bir esrar perdesini aralamaya gitmektedir: Arkadaşı Roderick Usher'ın mektubu onu kaygılandırmıştır. Her zaman biraz dengesiz olan dostu acaba artık hepten mi yitirmiştir dengesini?

"Düş gücümü öylesine işletmiştim ki şatoda ve bulunduğu yerde yalnız kendisine ve yakın çevresine özgü bir hava bulunduğuna inanmıştım, gökteki havayla ilintisi olmayan, çürük ağaçlardan, boz duvardan, suskun gölden sızan bir hava; hastalıklı, gizemli bir buğu, tekdüze, tembel, basık, kül renginde." Öykü kişisinin gözünde şatonun en belirgin özelliği, eskiliği'dir: *"Taşların hiç eksiği yoktur." "Bütünüyle bakıldığında, her şeyin yerli yerinde olması ve tek tek alınınca taşların yıkılacak gibi olmasında müthiş bir tutarsızlık"* göze çarpmaktadır.

Öyküde kullanılan her sözcük, her imge, her ses, birbirini tamamlar ve korku yüklü bu atmosfer, sonunda trajik bir doruk noktayla patlar.

Şimdi Jorge-Luis Borges'in *"Ölüm ve Pusula"* adlı öyküsünde, yine bir esrar perdesini aydınlatmaya giden Müfettiş Lönnrot ile birlikteyiz, bir dizi cinayetin katilini yakalamaya gidiyor Lönnrot, Triste-le-Roy Malikânesi'ne:

"Bir saat sonra Güney Hattı trenlerinden birinde ıssız Triste-le-Roy Malikânesi'ne doğru yol alıyordu. Öykümüzdeki kentin güneyinde suları çamurlu, moloz ve çer çöple bulanmış küçük bir çay akar... (...) Tren ıssız bir yükleme istasyonunda durdu. Lönnrot indi. Çamur birikintileriyle vıcık vıcık olmuş düzlüğün havası nemli, soğuktu (...) Triste-le-Roy Malikânesi'nin çevresindeki kara okaliptüs ağaçlarıyla neredeyse boy ölçüşen dikdörtgen tepe köşkünü gördüğünde, hava kararmak üzereydi." Eskiliğiyle kişiyi şaşırtan bu malikâneyi gezer Lönnrot, en üst katta, ev sonsuzmuş, genişliyormuş gibi gelir ona. Sonra, onu *"başka birtakım şeylerin daha genişmiş gibi gösterdiği"* sonucuna varır, *"loş ışık, simetri, aynalar, onca yıl, benim yadırgılığım, yalnızlık."* Ama öykü yine de sanrıları haklı çıkaran trajik sona doğru hızlanır.

Borges, gördüğümüz gibi Poe'nun imgelerini, hatta sözcüklerini kullanmaktan çekinmiyor öykülerinde: Epeskilik, tutarsızlık, düzeni sekmeyen yapı taşları, kül rengi ve kasvet, iki yazarın da dünyasının anahtar sözcükleri sayılabilir. İki yazar da her bireyin engin ve anlaşılmaz olduğunda birleşirler. Yalnız Poe, öykülerindeki kişilerin hipokondri çektiğini özellikle vurgulayarak nesnelliği kollar. Borges ise kuruntularla gerçeklerin kesin çizgilerle birbirinden ayrılamayacağını, gerçek'in zaten bilinemeyeceğini belirterek, aynı korkulu atmosfere bir başka açıdan yaklaşır. Poe'nun "Kızıl Ölümün Maskesi" öyküsünde kurduğu labirent ölümün kaçınılmazlığı' ise Borges'in habire kurduğu labirentler bir adım daha ötede, yaşamanın ölüm kadar kaçınılmazlaştığı girift bir satranca dönüşür: ölüme ve onu gösteren pusulaya.

Dünya edebiyatının bu iki ustası (ikisi de roman yazmazlar) birbirlerinin dünyalarından besleniyor gibidirler. Birbirlerinin diyorum, çünkü Borges okunduktan sonra Poe da değişik bir boyut kazanmaktadır okurun gözünde. Edebiyatın sürekliliğinde etkinin olumlu payını, yön seçtiren, özel bir dünya kurdurtan, ayrı bir dünyayı besleyen özelliğini bu kadar açık seçik göz önüne seren bir örnek daha güç bulunur. Çünkü burada etkileyen usta, etkilenen usta aracılığıyla alanını genişletmeyi başarmıştır, hem de yüzyıl sonra. (Poe, şiir anlayışıyla, yani şiirde tek, bütün ve vurucu bir etki yaratma ilkesiyle Baudelaire'i de derinden etkilemiştir.)

Şimdi daha alçakgönüllü koşullara dönelim. Birkaç yıl önce Aysel Özakın'dan bir kart almıştım. *Mrs. Dalloway* çevirimi beğendiğini, benim de Mrs. Dalloway'i bizim sokaklarda gezdirmemin ne iyi olabileceğini ileri sürüyordu. Elbette Aysel, Türkiye'de Virginia Woolf'luğa kalkışmanın olanaksızlığını biliyordu, galiba söylemek istediği şuydu: O romanı, o romanın dünyasını, o ortamın dilini bizim günümüzde, mekânımızda, güncelimizde ele almayı denesene. Senin beslenebileceğin bir dünya o.

Etki, tılsımlı bir sözcük sanki, değdi mi her şeyi, herkesi bozabilir, kırıp geçirebilir. O yüzden etkiden söz açmaktan, biri-

lerini incitmekten korkarız. Bu çekingenlik, etkinin sınırlarını tartışmaktan da kaçınmaya zorluyor bizi. Kimimiz, gerçekten etkilendiğimiz (iyi de ettiğimiz) yazarların adlarını saymaktan bile kaçınıyoruz sorulduğunda.

Nedir etki? Mirî-malı sayılabilecek kaba bir taslaktan (bir düğün, bir ölüm, yıllar sonra bir sınıf arkadaşları toplantısı) değişen değerleri, değişen kişileri gözlemlemek, sorgulamak için yola çıkmak mıdır etkilenmek? Yetkinliğe varmaları için kimbilir kaç yazarın zaman ve can harcadığı ortak teknikleri (iç monolog, çağrışım zinciri, masal öğeleri) kullanmak mıdır? Mitolojiyi açımlamak, güncelleştirmek de etkilenmenin sınırına mı girer yoksa?

Poe, özgünlüğü tanımlarken ağırlığı okura veriyor, böylece edebiyat mirasının sürekliliğine tanık olan belleği çekiyor tartışmaya. Etkinin özümsenmemiş olanının özgünlüğe hiç mi hiç yararı olmadığını, özümsenmiş, değişime uğramış etkininse edebiyatı kalkındırdığını anlatıyor.

Şimdi bir şiir yazıyorum size, edebiyatımızda sık rastladığım türden bir etki çarpıtması örneği bu:

Bugün Cuma değil,
Bugün beni nedense yağmura bırakmadılar.

Düşünün azıcık. En çok hangi şiiri anımsatmıyor? Hangi şairi hiç anımsatmıyor, kimin etkisinde değil?

1 Haziran

Çok ilginç bir davada tanığım.

Eski komşum Bülent Bey'e karşı açılan *kediler davası*'nda. Bülent Bey, eşi, baldızı ve üç güzel kedisiyle yaşayan, sitenin girift iç-ilişkilerinden ve dedikodularından uzak, uygar bir dost. Sitenin yöneticisi. Kendisine açılan bu garip davanın bir nedeni de sitenin paydaşlarıyla uğraşmak, para koparmak zorunda olması tabii.

Bülent Bey, kedilerini her akşam apartmanın bodrum ka-

tındaki özel yüklüğüne kapatır, her sabah çıkarıp bahçede gezdirir, onlarla oynar, tüylerini tarar, pırıl pırıl eder. De, televizyonda izlediği Joe'ya bayılan, Fury'yi asla unutmayan halkımız, nedense burnunun dibinde gördüğü hayvana düşman olacak biçimde yetiştirilmiştir. Kat kapılarının önüne terlikler-pabuçlar-tokyolar yığılması pis ya da çirkin değildir de bir kedinin bir basamakta uyuklaması bağışlanmaz bir görgüsüzlük örneğidir. Çocuklarımızın hayvan sevgisi de genellikle sapanla kuş avlamak, kedinin kuyruğuna teneke bağlamak gibi eğlencelerle açığa vurulur.

Kediler Davası'nda Bülent Bey'in tanığıyım.

Yargıç, önce tam kavrayamadı konuyu haklı olarak. Bir apartmanın kapısı sürekli açık duruyorsa, içeri ve dışarı hızla işleyen bir kedi-trafiği varsa, sitenin pisliğini ve hamamböceklerinin varlığını Bülent Bey'in kedilerine yüklemek ne demekti?

Yargıç gülmemek için zor tutuyor kendini. Ben de. Biraz abartılı bir ifade vererek durumun tadını çıkarmak istedim. "Bülent Bey, kedi sevmeyi bir sanat haline getirmiştir," gibi şiirsel bir ifade. Yine de yargıcı çok etkiledi.

Karşı tarafın tanıkları, siteye davacıyı ziyarete geldiklerinde bir-iki kere merdivenlerde kedi pisliğine rastladıklarını ama hangi kedilerin pisliği olduğunu elbette kestiremeyeceklerini bildirdiler. Bütün bunlar zapta geçti.

Yargıç iyi ki kedileri görmek istemedi. Çünkü hiçbir hayvanı, özellikle kediyi bu tür saçmalıklara ortak edemezsiniz.

Sonuçta kedilerin Bülent Bey'de, Bülent Bey'in sitede kalmasına karar verildi.

Bu hafta içinde Minnoş ve iki kızı, Panaş ile Tekir, beni bir kokteyle davet ediyorlar. Bülent Bey nasıl sevinçli... Bense yaşama kültürü almış, dolayısıyla toplumdan ayrı düşmüş insanları her alanda bekleyen tehlikeleri, şantajları gördüğüm için nasıl üzgünüm.

Etiler'de, Ulus Mahallesi'nin oralarda tek başına yaşayan bir ihtiyar vardı. (Kimbilir, belki o da Bülent Bey gibi caz dinliyor, kolunun altında bir kitapla yürüyordu). Mahallenin ço-

cukları ne yapıp edip onun ektiği çiçekleri yolmanın, çimlerini ezmenin bir yolunu bulurlardı. O da biz gibi bir *yabancı*'ydı ne olsa.

5 *Temmuz*

Sıradan bir şarkı şöyle diyor: *Sessizlik bir yüzdür.*

Doğru mu bu? Sessizlik her zaman bir yüz olabilir mi?

Faulkner'ı, Kafka'yı, Proust'u, Sade'ı, Borges'i düşününce doğru gibi geliyor. Onlar, kendi seçtikleri görkemli sessizlik içinde karşılaştıkları, karşılaşabilecekleri bütün yüzlerle, sürdürdükleri, sürdürebilecekleri yaşamların titiz dökümlerini yapabiliyorlar.

Ama Hemingway'i, Scott Fitzgerald'ı, Dostoyevsky'yi, Neruda'yı düşününce, aynı saptama hiç de geçerli değil. Onların edebiyatçı tavrı, sessizlikle beslenmiyor. Çılgın kalabalığın tam ortasında (bir dünya savaşının, bir çöküntü döneminin, bir iç savaşın ortasında) bir anlığına çıkıp gelen sessizliği söze döküyor onlar. Bu anlamda alındığında sükût hiç de altın değil gözlerinde.

Bizim buralara yaklaştıkça, Akdeniz kıyılarına indikçe, yazarın sessizlikte yüzler arama, yüzler bulma olasılığı azalıyor gitgide. Öyle bir bölgeye geliyoruz ki, eskiden on-on beş yıl alan olaylar bir günde yaşanıp tüketilmekte. Çağımızda başka ülkelerin iktidarlarını yıkabilecek depremler, iki-üç gün içinde hızını yitirmekte. Bütün kahırları, bütün umutsuzluklarla birlikte yutan Akdeniz'e mi borçluyuz bu oynaklığı bilmem... Diyelim ki bu ülkelerden birinde yazarsınız. O zaman okur sözcüğü sizde, yaşam düzeni hiç şaşmayan kuzeyli/batılı ülkelerdeki okur'u çağrıştırmaz. Yüzü silik bir kitle, epey uzağınızda, hele uzak olmayı özellikle seçmemişseniz, uzaktan şöyle bir görünen bir kitle değildir. Sizinle birlikte her gün düpedüz yaşama savaşı veren, edebiyat savaşı veren somut bir omuzdaşınızdır. Onun sıcaklığını duymak, yüzünü görmek, sesine kulak vermek istersiniz. Neden saklamalı, ondan güç almak istersi-

niz. Yazdıklarınızın dipsiz bir kuyuya atıldıklarından kuşku duyduğunuz anlarda özellikle.

Ama okurla yazarın karşılaşmasını engelleyen yüzlerce pürüz var. Okura yaklaşma yolunda attığınız her adım onu sizden uzaklaştırabilir üstelik. Diyelim ki gençlerin okuduğu bir magazine yazmanız istendi ya da o dergi sizinle yapılmış bir konuşma yayınlamak istiyor. Siz de şöyle bir tartarak, ("Canım, dergi kötü, ama okuyanların ne günahı var? İşte eline bir olanak geçmiş, seslensene onlara... İki-üç kitap adı, yazar adı versen, tanıtsan, belki akıllarında kalır, merak ederler...") öneriyi kabul ettiniz. Yine de başlangıçtaki karşılıklı iyi niyete karşın, *yazınız* asla değerlendirilemeyecek, özeniniz gürültüye gidecek, çabanız o dergiye asla uymayacak kadar kitabî olacak, sırıtacaktır. Elbette ki has okurunuz şu tepkiyi gösterecektir: "Sizin o dergide işiniz ne?" Haklıdır. Onun okur olarak çabucak katettiği bu yolu ne yazık ki siz yazar sorumluluğu taşıyan biri olarak o kadar kolay alamazsınız kestirmeden. Haklısınız.

Diyelim ki bir öykü ya da bir şiir yazdınız. Gönlünüze göre de oldu. Hangi dergide yayımlayacaksınız? Gönlünüze göre bir dergi var mı? Yine başlayacaksınız tartmaya ("Yayımlamasam olmaz mı? Öyle bir dergide çıkacağına... Aman canım kendini birşey mi sanmaya başladın? Herkes oraya yazıyor, baksana. Saygı duyduğun edebiyatçıların hepsi. Hem sen yalnızca kendi imzandan sorumlu değil misin?") İlk bakışta doğru gibi gelen bu mutsuz avuntuya okur şu yanıtı verecektir: "Sizi öyle bir dergide okuyacağımı ummazdım!" Buyurun!

Peki nerede karşılaşabilirim sesinin ancak yankısını duyduğum bu okurla? Adımımı (yanlış ya da doğru) hiç atmazsam o nasıl bulabilir beni? Şenliklerde mi? Kültür festivallerinde mi? Açıkoturumlarda mı? Söyleşilerde mi? Edebiyat matinelerinde mi? İmza günlerinde mi?

Kültür festivallerimizde edebiyat sözcüğü hiç geçmiyor, Cemal Süreya'nın "Folklor Şiire Düşman" yazısı bir ileri görüşlülük örneği olsa gerek. Festivaller tepeden tırnağa şenlik oldu ya... Açıkoturumlarda deseniz, doğru dürüst bir iletişim kuru-

lamıyor, herkes (konuşan da dinleyen de) söyleyeceğini söyledikten sonra çekip gidiyor. Edebiyat matinelerinin bir zamanki işlevi yadsınamaz, ama şimdilerde edebiyat matinesi düzenlemek bir sürü sıkıcı işleme, izne bağlı. Şiire ya da edebiyata düşman olan yalnızca folklor değil ki... Sanki yaşamlarımıza yön veren her imge, her ses edebiyata düşman. Kültürün bunca itildiği, yadsındığı bir ortamda o okurun gelmesini beklemek... ("Aldatma kendini, bu mutsuz, karamsar yazar imgesinden de nefret ediyorsun!")

Diyelim ki bunlar duygusal yaklaşımlar. Her yazar, önce kendi için yazar, yazamadan edemeyeceği için yazar. Doğru. Yazdığından hoşnutsa, okur pek umurunda değildir. O da doğru. Yani somut bir okur olmadan da yazılabilir, yazılacaktır.

Bu da doğru. Öyleyse?

Sahi, ukala Sartre'ı bulvar kahvelerine çeken neydi?

Woolf'a, Gerald Brennan adlı bir çiftçi delikanlıya şu mektubu yazdırtan neydi?

"Diyorsun ki... bozgundaymışsın, yazdıklarının hepsini yırtmışsın, bir daha asla yazmayacaksın gibi geliyormuş –sonra durumunu benimkiyle kıyaslıyorsun, senin gözünde güvenceli, yerleşik, cömert, verimli-sıkıcı demeye dilin varmıyor– erişilmez ve bana kalırsa gerçeğin kesinlikle dışında bir durum."

Sahi, en çekingen yazarları bile eninde sonunda bir imza gününün tedirgin ortamına çeken nedir? Bunun kişisel reklamla açıklanabileceğini hiç sanmıyorum. Önünüzde bir masa, üstünde kitaplarınız ve siz utana-sıkıla içeri girenleri süzüyorsunuz kaçamak bakışlarla.

Şu okur bir gelse... Sesini bir duysam. Azarlayan sesine de razıyım.

Derken biri giriyor içeri. Gözgöze geliyorsunuz. Bir sevinç, bir pırpır yürekte. Galiba o. O, tamam.

Büyük şenliklerle, binlerce kişiyi kapsayan alanlarda, sağlıklı bir çok-seslilikle kutlanmayan edebiyatın edebiyatçısına düşen görev şu:

"Yazını yaz, denize at/Balık okumazsa, Faik okur."

Bu değiştirilme atasözünde edebiyatı biraz da uyak zoruyla okumak, ama yalnızca uyak zorunluluğu yüzünden erkek olmak durumunda kalan Faik kimdir?

"İkiyüzlü okur," diyor Baudelaire, *"benzerim, kardeşim benim."*

10 Ağustos

Kafam öykü kişisi Yazgülü'ne takıldı ya, gözüm kaç gündür birşey görmüyor. Ne kıpırtısız denizi, ne pürüzsüz kumu. Sabahları erkenden iskeleye inip gazeteleri alırken, çaycıda adaçayı içerken, kedilerin balıkçıların yolunu bekleyişini gözlerken, hatta denize girerken bile Yazgülü yanımda. Her şeye benimle birlikte bakıyor sanki, ya da ben onun gözüyle de görmeye çalışıyorum olanı biteni.

Şöyle rastgele konuşmalar duyuluyor çay bahçesinde:

— Eyvah rüzgâr çıktı!

— Öğleye doğru durur hava. Bu ada böyledir.

— Dün Aba'ya gittik, yarın toplanıp Manastır'a gideceğiz. Görecek bir yer de kalmadı gibi.

— Ayy sırtım yanıyor. Kardeş, biliyor musun insan farkına varmıyor yandığının burada.

— Deniz nasılmış? Dün sıcaktı.

Denizle güneşle yetinmeyip hep yeni yerler görme peşinde olanlar çabuk sıkılırlar Marmara Adası'nda, en ufak tersliği bahane edip kaçarlar. Konuşmaları da hep suyun ısısı, yanmanın getirdiği sorunlar ve yemek üstünedir.

Geçen gün, genç bir kadın birdenbire bozdu, bu uğultulu sessizliği. Kastamonu'nun bir köyünde öğretmen. Bir dağ köyünde. Annesi adada geçici bir iş bulmuş; onu görmeye gelmiş. Benim kitaplarımı okutuyormuş öğrencilerine. Yazdıklarımın elektriksiz-susuz bir mahrumiyet bölgesinde okunması hem coşturdu, hem de utandırdı beni. Daha iyisi nasıl yapılır sorusunu gündeme getirdi. (Bu arada genç öğretmene ilk fırsatta çağrısına uyup Kastamonu'ya geleceğime söz verdim.)

Bu sabah yine Yazgülü kimliğiyle suya girip ne kadar yürüyebileceğimi ölçmeye çalışıyordum; Kara Osman seslendi kıyıdan:

— Kuşluk rakısına bana gelsene.

"Kuşluk Rakısı" öyküsü, garip bir dostluk kurmuş aramızda Osman okuyalı beri.

Bir öykü kişisini çözmede bazen bir başka öykü kişisinin yardımı gerekebilir, ikisi de sizin dünyanızdansa.

Peynir, bal ve rakı. Saat on yine. Osman'ın pansiyonundayız. Yan masada oturan kadın, çocuğuyla kahvaltı ediyor, kaknem biri.

— Neden kaç gündür suda aptal aptal yürüyorsun? diyor Osman. Gören de yüzme bilmiyor sanacak.

(Oysa Osman, kemerli burnumdan benim 'gururlu ve asi' olduğumu çıkarmıştı; bozuluyor.)

— Bir kadınım var da onu öldüreceğim.

— Denizde olması şart mı?

— Evet.

— Daha önce gelseydin ya. Bilirsin, ben bu işlerde ustayım dır.

Gözüm yan masada kahvaltı eden kadının iri-iri açılan gözlerine gidiyor. Eğlenmekte kararlıyım.

— Ben de o yüzden sana danışmaya geldim ya.

— Şimdi söyle bakalım. Kadın intihar mı edecek, ölecek mi?

— İkisinin arası birşey. Ölmeyebilir de aslında. Ama o duyguyu yaşayacak. Yaşama duygusunu. Kıl payını.

— Yani anladığım kadarıyla sen, kadının intihar etmemesini, ama bir başka sebepten ötürü ölümle karşı karşıya gelmesini istiyorsun. Az-buçuk da bir intihar olsun istiyorsun.

— İşte! *Bir başka sebep* doğru.

— Dur, hem rakıyı tazeleyeyim, hem de şu bizim balıklar ansiklopedisini getireyim içeriden. Aklıma birşey geldi.

Osman gidince kadına bakıyorum; tedirginliği geçti gibi. Bana tatlı tatlı gülümsüyor. Bu arada sofraya acı soslu karidesle, mihalıç peynirine bulanıp kızartılmış patlıcan geldi.

— Bak bak! Aradığın şu vatos! diyor Osman ansiklopediyi uzatarak. Bu, iğnesini batırır, sersemletir; iyi bir yüzücü değil-

sen kıyıya varmadan ölürsün. Yani kadını ister öldürürsün, ister sağ bırakırsın hikâyenin sonunda.

— Yaşa! diyorum. Nereden biliyorsun? Balığı değil hikâyeyi.

— Seni biliyorum ya, diyor.

— Buralarda vatos var mıdır?

— Aradabir çıkar. Geçenlerde bizim Pehlivan'ı kovalamış. Yan masadaki kadın bir an gevşemişti, yine gerginleşti. Şimdi de denize gitmeye çekiniyor. Yüzü sapsarı.

— Dursana oğlum, diyor çocuğa, sonra gideriz, dur biraz.

Osman'la gülmemeye çalışıyoruz.

Öykünün dokusu belirdi. Yine de bir eksiklik var. Erkek başkişide. O eksikliği gidermek için beklemek zorunda kaldım.

19 Ağustos'ta Bilge Karasu ile karşılaştık. Kitabımın çıkışını kutladık. Sonra annesinin Şişli'deki mezarını ziyarete karar verdik. Ne bakımlı bir mezarlık! Küçük fıskiyelerin çevresinde kristal şekerlikleri andıran oyuklar var güllerle kaplı. Kuşlar su içiyor oradan.

Bilge'yi bir süre annesiyle başbaşa bıraktım, kuşları gözledim. Sonra soracağımı sordum:

— Cinsel kimliği karışık ya da karmaşık bir erkek öykü kişisi arıyorum. Bir iktisatçı olacak, o kadarını biliyorum.

— İktisatçı iyi, diyor Bilge.

— Odasına bir oyuncak ayı koymayı düşündüm. Bi de gergef. İpuçları olarak. Ama bir ayrıntı eksik. O yüzden yazamıyorum öyküyü belki. O ayrıntı, adamın içdünyasındaki cinsel kargaşayı açıklamalı. Ha, söylemeyi unuttum, çoluk çocuklu bir adam bu.

Bilge uzun uzun her zamanki meslek titizliğiyle düşünüyor.

— Zor bir soru doğrusu. Ha dur, *kemer* işine yarayabilir bak. Çeşitli dönemlerin gözde kemerlerini kapsayan bir koleksiyonu olsun. Bolca fotoğraf da kullanabilirsin.

Sarılıp yanaklarından öpesim geliyor. Tamam!

Mezarlık bekçisi, demin uzun süre konuşmadan birşeyler paylaşabilen çifte sevgiyle bakıyor. "İkisi de güzel Türkçe konuşuyorlar," diye düşünüyor, "ama burada işleri ne o zaman?"

Rastlantı bu ya, Bilge bu aralar tipik olmayan bir Don Juan yazmaya çalışıyormuş. Ben de J. Berger'dan G'yi okuyorum.

13 Ağustos

Çok-satan bir metayla (bir roman, bir televizyon dizisi, bir giysi) bizim almaya değer bulduğumuz ama satılmayışına yıllar yılı tanık olduğumuz bir meta arasında ne gibi ayrımlar var acaba?

Sözkonusu nesne bir edebiyat ürünüyse, siz de edebiyatçıysanız, bu merakınızı gidermenin bir yolu, gerçekten çok satan ürünlerin genel bir çözümlemesini yapmak, satış nedenlerini saptamaktır. Sonuçta kendiniz çok satan bir kitap yazmaya karar vermeseniz bile –ki genellikle vermezsiniz– okurun bazı eğilimlerini öğrenebilirsiniz. Böylelikle kimler için yazdığınız –okur, kaynaşmış bir kitle değildir çünkü– da açıklık kazanır.

Her ülkede çok satan ve izlenen bir diziden başladım bu işe kendi adıma. Kronometre tutarak izledim ünlü *Dallas* dizisini. Benim seyrettiğim bölümde, kırk beş dakikanın on beş dakikası Ceyar'a ayrılmıştı. Dizinin başka kişileri de onun yanında görünüyorlardı arasıra. Ailenin öteki önemli bireylerine üçer dakika ayrılmıştı –Ceyar'la birlikte ve tek tek olmak üzere– önemsiz kişilerse birer buçuk dakikayla yetinmek zorundaydılar. Belki dizinin bütün kişilerinden daha önemli olan 'Çiftlik Evi' ya da 'Gökdelendeki Büro', konuyu toparlamada ve olaylar arasında bağlantı kurmada bir geçiş işlevi görüyordu. Dizinin başka bölümlerinde belki kişilere ayrılan süre değişebilirdi, ama *geçiş*'e ayrılan zaman aynı kalmak zorundaydı. Neden?

Çünkü görsel bir çağda yaşıyoruz. Anımsarsınız, çizgi romanlarda karenin sol başındaki ince bir şeridin içine şu sözcükler yerleştirilir... "O *sırada, Batı'da bir barda...*" Ya da, "O *sırada Lavinia, şatoya doğru...* gibi. Şimdilerde bu *o sırada...* televizyon dizilerinde sık sık rastladığımız Ev imgesiyle, yani ayrılanların, terk edenlerin ister istemez dönecekleri, yokluğunun acısını çekecekleri, sofrasında ister istemez birleşecekleri, bir anlamda onlara yön veren, kişiliklerine damgasını basan *durağan* bir imgeyle birleştirilmekte. Benzer başka bir ünlü dizide *Flamingo Yolu*'nda da *Küçük Ev*'de de, *Walton Ailesi*'nde de her şeyden önce Ev vardır. Ceyar'ın sık sık yan çizip yine de boşlayamadı-

ğı, Pamela'nın önemsediği, Lucy'nin sığındığı, Ray'in yamandığı, Sue Ellen'in kaçtığı, Bayan Ellie'nin kurumsallaştırdığı EV.

Işık'tan ve söz'den önce varolan bu ev, öteden beri kök salma özlemi taşıyan Amerikan toplumunun en büyük güvence göstergesi olsa gerektir. Bizimki gibi kökleri engin denizlerin diplerine inen, zaman zaman yosun bile tutan toplumların diziye bunca ilgi göstermelerini nasıl açıklarız?

Görselleşmekle, yani seyretmeyi yaşamak sanmakla, uzak ülkelerde geçen soluk kesici serüvenlerin başkişileriyle özdeşleşmekle. *Okuma* ediminin yerini *bakma* alalı beri bir *dikizci* okur türedi. Bu okur, oturduğu koltukta, elinde tuttuğu çok-satar aracılığıyla, asla adım atamayacağı egzotik iklimlerde dolaşıyor, uçaklarda güzel kadınlarla (yakışıklı delikanlılarla) her canı çektiğinde, her koşul altında, her biçimde sevişebiliyor. Gözünü romanın sayfaları arasına dayayarak sevicileri, oğlanları çaktırmadan gözleyebiliyor, aile-içi yasak ilişkilerden payını alıyor.

Bu arada çağdaş dünyaya ilişkin bilgiler de ediniyor: Havaalanları, gökdelenler, hastaneler... Çok-satarların vazgeçilmez lüks mekânlarıdır bu tür yerler, bir de tabii oteller ve en son kokuların, son gözde giysilerin, gözde içkilerin reklamlarının yapılabileceği lobi-kokteylleri. Kısaca: Aslında *erkeklerin iş dünyası*'nda geçen, ama bu dünyaya katılan yürekli, özgür, güzel, başarılı iş kadınlarının kattığı çeşniyle renklenen bir mekân. Bu mekâna karmaşık cinsel kimlikleri olan, çoğu birbirleriyle akraba roman kişileri yerleştireceksiniz, biraz Freud katacaksınız, bir gıdım teknoloji, biraz da kadın hakları, ama ille de kanser. Bunları karıştırdıktan sonra sıcak sıcak servis yapacaksınız; soğutursanız üzülmeyin, dizi senaryosu olarak da tutulabilir bu bulamaç.

25 Ağustos

Ortak değer yargılarının bile öznellik sınırını kolaylıkla aşamadığı, duyguların alabildiğine abartıldığı, sağduyunun duygusallığın en az on adım gerisinde kaldığı bir toplumda yaşayan kişinin başına gelebilecek en büyük bela, nesnellik hastalı-

ğı'na yakalanmaktır. Sözünü ettiğim hastalık, bir tür ruh kanseridir. Bu kanserde öteki türlerin tersine, "geç teşhis, erken ölüm" ilkesi geçerlidir, çünkü tanının er ya da geç yapılması hiçbir şeyi değiştirmez, hastalık bildiğince ilerler, toplumca serpiltilir.

Nesnellik hastası, düşünmeyle duygulanmanın birbirinden kesin bir çizgiyle ayrılamayacağına inanır. Çocuk yaşından başlayarak, düşünceleri aracılığıyla duygulanabildiğini, duygulanmaları aracılığıyla yeni düşüncelere kavuşabildiğini farketmiştir. O yüzden hiçbir veriyi bu ölçütlere vurmadan, sorgulamadan benimseyemez, hiçbir sorgulamaya da fazla bel bağlamaz. Kendine ve topluma ilişkin sorularına nesnellik açısından eksiksiz bir yanıt gelmeyeceğini bilecek ölçüde nesnellik hastasıdır çünkü.

Zamanla genel yapıya aykırı düşen kişisel sesini yükseltmeyi öğrenir. Nesnelliği kollama adına konuşma hakkını sık sık "mahfuz" tutsa da sık sık patlar. Kendiyle nice çekişmeden sonra öznelleştirmeyi başardığı nesnellikte yan tutmama gibi çekimser bir tavra yer yoktur. Ta içinden duyarak savunur düşüncelerini, (işte tümör böyle oluşur!) Onca düzmece dayanışma ve kamplaşma, nesnel görünen onca öznel yargı arasında öfkesi yerini nasıl bulacaktır?

Düşünün ki hastamızın gözünde ne kanbağı var, ne dostluk bağı hatta ne de düşmanlık bağı. Yaptığı işle kendisi, ailesiyle kendisi, kendisiyle kendisi arasında sürekli gözlemleyebileceği bir uzaklık yatıyor... Öte yandan, inandığını ateşli bir biçimde savunmaya da hazır. Yine zamanla, hastamızın sesinin ve yüzünün hafif hafif yırtıldığına tanık olacağız.

Şârâ Sayın ile Marmara Etap'ta buluştuk; öğle yemeğini kafeteryada yiyeceğiz. Hemen sordu:

— İçimin karışıklığı yüzümden belli mi?

Yanıtım:

— Ya benim?

Bugüne kadar öğleüstü saatlerini yeğleyerek Şârâ'nın ılık, eski Ayaspaşa güneşine açık İstanbullu evinde buluşuyorduk. Yazsa, denizi ve güneşi doğrudan alan geniş taraçada, bahar gel-

mek üzereyse (ikimiz de bahara uyarlanmada güçlük çekiyoruz) loş, küçük çalışma odasında. Hep aynı saatlerde, o mavi porselen fincanlarla, ince kristal kadehlerle bana sunduğu şaşmaz armağanları, incelik değerini pek fazla abartmadan olduğu gibi benimserdim. Sanki başka bir dünyamız zaten olamazdı.

Bugünse, yüzlerimizin yırtığını, içimizin bombokluğunu birbirimizden gizleyemeyecek kadar yorgun düştüğümüzden daha *nesnel* bir mekânda karar kıldık.

Masamıza dizilen çerezler bir ipucu gibi: ilk akla gelenlerle asla akla gelmeyecekler yan yana.

Her zaman olduğu gibi yine kimsenin hakkını yememek, sevgilere abanmamak, nefretten medet ummamak ve sürekli özeleştiri yapmak eğilimindeyiz.

— Aslında X'in tezi pek iyi değil ama konuya başka bir açıdan yaklaşıyor, nasıl yadsıyabilirim?

— Biliyorum Y iyi bir yazar değil ama yazdığı son metin bayağı usta işi.

(Dikkat tümör büyüyor!) Nesnellik adına böylesine parçalanmak, onca gözetilen kişisel bütünlüğü de elden kaçırmak demek. Hastamız bir baş ağrısından bir migren, bir gastritten bir kolon spazmı yaratarak bu bölünmenin bedelini ödemeye hazır. "Hem," diyor kendi kendine, "dünyada bir sürü insan açlık, kıtlık, aşksızlık çekerken bu gibi sancılar lükstür. Yaptıklarımdan pişmanlık duymadığıma göre yüreğimin sürekli yanmasına razı olmalıyım."

Başkalarına artniyetsiz sonsuz bir hoşgörü gösterirken, kendinde hiçbir şeyi hoş görmemeden kaynaklanan bu kanserin dokusunda neler olabilir?

Gizliden gizliye bir sevilme, onaylanma isteği mi?

Şarkıdaki gibi "Ben çekerim, bana getir" tafrası mı?

Bir çaresizlik mi, bir özgüven mi?

İnandığı bir davada eylem insanı olamamanın verdiği tedirginlik mi?

Şârâ üniversiteye, ben çeviriye döndük.

9 Eylül

Yazarlar Sendikası'nın kurucu üyeleri olarak Selimiye'ye ifade vermeye gidiyoruz bugün. Toplu halde gitmeyi kararlaştırdık. Belki de aramızda olduğu varsayılabilecek birtakım farklılıkların şu anda hiçbir önem taşımadığını topluca vurgulamak amacıyla. Belki de bir dava uğruna biraraya gelmenin heyecanını yine birlikte tatmak için. Leyla Erbil, Bekir Yıldız, Turgut Uyar, Ali Özgentürk ve ben. Yaşar Kemal ile Adnan Özyalçıner'in ifadeleri önceden alınmıştı. Aziz Nesin ile Adalet Ağaoğlu sonra gelebileceklerdi.

Güneşli bir yaz günü. Önce Leyla'yı aldık evinden, sonra arabayla karşı kıyıya geçtik. Herkes önceden kararlaştırdığımız duraklarda hiç bekletmeden bindi arabaya. Kimse beklemedi, kimse bekletmedi. Konuştukça, gazetelere gözattıkça garip bir gevşeklik bastırdı. Gülmeye başladık. Şoför aradabir dönüp gülümseyerek süzüyor bizi. Biz de birbirimizi gözden geçirip, kılığımıza kıyafetimize bakıp saygınlık derecemizi değerlendiriyoruz sözümona.

Son iki gün ne kadar yorucu geçmişti oysa. Evi tepeden tırnağa temizledim, kitapların tozunu aldım, çamaşırları yıkadım, herhangi bir tutuklanma olasılığına karşı ufak bir çıkın hazırladım; oğluma, kimlere başvurabileceğini bellettim sıkı sıkı.

Bu süre içinde o güne kadar derinlere itilmiş birtakım ayrıntıların saldırısına uğradım. Yepyeni bir gözle yaşamımı, düzenimi, alışkanlıklarımı saptadım. Korktuklarımla korkmadıklarımı, dayanabileceğimi sandığım olaylarla dayanamayacağımı sandıklarımı belli sınırlar içine yerleştirdim. Öyle sandım. Bu yaşa kadar bedenimin ve kafamın böyle bir sınavdan geçmemesini bir eksiklik olarak duydum, ama o eksikliği bu yoldan, bu koşullar altında gidermeye hiç de can atmıyordum doğrusu.

Gerçi bütün bu kaygıları –benzer durumları yaşayan eş-dost aracılığıyla– öğrenmiştim zaten, anlamakla yaşamanın eşanlamlı olmadığını biliyordum; yine de bilmek başkaydı, iliklerinde duymak başka.

Kapı, görüş gününe gelenlerle dolu. Arada tanıdıklar da var. Beyaz, temiz örtüleriyle gözü alan lokalin dışında bekleşiyorlar. Elleri kolları torbalar, paketlerle dolu, başı-bağlı kadınlar çoğunlukta. Birşeyler anlatmaya çabalıyorlar.

Temel sorun, bir iletişim engeli. Ben de payımı alıyorum ondan. Birdenbire bu âna kadar bu toplumda hiçbir şey yapmamış, elini ve yüreğini sıcak sudan soğuk suya sokmamış bir asalak gibi görüyorum kendimi. Sanki hiçbir şey yazmamışım, çevirmemişim. Geçmişim de yok. Geleceğim de. Araftayım. Ve bugün burada, tanımadığım, beni tanımayan birilerine birşeyler açıklamak zorundayım o kadar.

Kişi bazan kendi düşünceleriyle ayılır. O zaman ilk söylediği, "Yakınmaya ne hakkım var?" olur. Bugüne kadar bireysel sesime ne kadar sahip çıkmıştım ki? Sendikada bile?

Sorgu sırasını bekliyoruz. Güler yüzlü savcı yardımcısı, istediğimiz sırayla içeri girmemize izin verdi. Girenlerin dışarı çıkmasını beklerken loş koridora, Alman üslubu izleri taşıyan yapıya, ışığı fazlaca koyvermeyen pencerelere bakıyoruz. Herkes sırasını başkasına vermeye hazır.

— Çocuk evde bekliyordur, sen gir şimdi, diyor Ali.

Sorgu uzun sürünce savcı bir koltuk istemiş olmalı. O anda karanlık koridorda, itilerek gelen tekerlekli koltuğu gördük.

Meşin bir döner koltuktu.

Yepyeni bir koltuktu.

Arkalığı rahat bir koltuktu.

Sorguya çekilenlerin sinirli ellerinin tutunduğu, yırttığı bölümlerde, yalnız oralarda, boz kauçuk köpükleri dışarı taşmıştı.

Öyle bir koltuktu.

Sinema dışında hiçbir sanat ya da edebiyat dalma kendisini anlatma olanağı tanımayan bir koltuktu.

Bir süre hepimiz, sözbirliği etmişçesine onu gözledik. Sonra yine gözgöze geldik.*

Bu gündökümü, yıllar önce yazdığım "Güneşli Bir Gün" öyküsüne bir ek olarak da okunabilir, düşünülebilir.

10 Kasım

Birçok gündökümüme ve öyküme konuk-kahraman olarak katılan Hacer Hanım öldü. Bu tarihte ölmesinin kara-mizahı bir yana, gerçek bir kahramandı. Yaşamı süresince korkuyla içli dışlıydı: Önceleri yoksulluktan, parasızlıktan, cahillikten korktu, sonraları çalışamamaktan; yaşlanıp gündeliğe gidecek gücü kalmayınca da ölüsünün ortalarda kalacağından korktu. Kızlarının, damatlarının ilgisizliğinden korktu.

Ama bahar dallara yürüdü mü, en güzel otları toplamaktan vazgeçmedi. Yorgun bir iş gününün sonunda evine döndü mü çeşmeden su taşımaktan gocunmadı, bir çay demleyip ıhlamurun dibinde içip yorgunluğunu çıkartmaktan geri kalmadı. Genelde bütün çocuklara, özellikle torunlarına inanılmaz bir ilgi ve sevgi besledi, her fırsatta onların gönüllerini aldı. Son günlerine kadar mutfakta yere çöküp gazetelerin manşetlerini sökmeye uğraşmaktan vazgeçmedi. Gerçek bir kahramandı, dedim ya.

Geçenlerde evine gittiğimde onu mis gibi bir döşekte yatar buldum. Kızları pervane gibiydiler çevresinde. Demek korkuları boşunaymış güzelimin.

— Değil küçük hanımcığım, diye fısıldıyor. Aman kimse duymasın! Bir kere yattım ya artık kalkamam ben, biliyorum. En çok ölümden korkuyormuşum meğer! Ölmekten korkuyormuşum!

Bugün cenazesinde büyük kızı kulağıma eğildi: "Size söylememi istedi. Son günlerde artık korkmuyormuş. 'Ölüme de alışılıyormuş, küçük hanıma öyle söyle,' dedi."

23 Kasım

Adı oldukça duyulmuş bir ceza avukatının yazıhanesi burası. Battal eski masalar, kaç yıl öncenin yabancı dergileri, duvarlarda fotoğraflar, nişanlar, onur belgeleri, diplomalar.

Anlaşılan uzun süre beklemem gerek. Avukatımız, Almanya'ya kaçak sucuk sokarken yakalanan işçi müvekkilleriyle görüşüyor. Neyse, davayı alacağı kısa sürede kesinleşti de gittiler.

Onca dürüst ve yetenekli avukat arkadaşım dururken niye mi onu seçtim? Bu nitelikleri taşıyan arkadaşlarımın hepsinin işleri başlarından aşkın da ondan, sinirleri bozuk, moralleri de. Hem zaten ülkesinde profesyonelleşmiş herhangi bir ceza avukatı, Yazarlar Sendikası davasında beni rahatça savunabilir, avukatımla çifte bir nevroz yaşamanın gereği yok.

Avukat, bir arkadaşımın arkadaşı. Hay allah! Siyasi bir davaymış bu! Konuya girdiğim anda sözümü kesti: Politik dava almazmış. Bu erdemi sayesinde şimdiye kadar kaç kat, kaç yat aldığından, dış ülkelere çağrılıp konferanslar verdiğinden söz etti. (Oysa sormamıştım. Nişanlar ve diplomalar, çoktan kalkıp gitmemi gerektiren ipuçlarıydı.) Ama avukat bana güveniyormuş, beni zeki, değişik buluyormuş. Saçmasapan işlere kalkışmayacak kadar akıllıymışım, belliymiş. Yani kısaca, davada avukat olarak bir "virtüozite" gösterme olanağı varsa beni savunabilirmiş.

— Bu tür davalarda virtüozite beklenmez biliyorsunuz, dedim. Hem lütfen söyleyin apolitik olan bir dava var mıdır?

— Olan başka, sayılan başka! diyor tilki bakışlarıyla.

Ben de ona yılan bakışlarımla bakıyorum tabii.

— Yani beyefendi, galiba sizinle bir müvekkil ve bir avukat sıfatlarıyla bu ülkede asla karşı karşıya ya da yan yana gelemeyeceğiz. Ne tuhaf değil mi?

— Nesi tuhaf? diye kaytarıyor. Sucuk sokun Almanya'ya, pastırma sokun, sizi savunurum. Bakın gençsiniz, güzelsiniz, zina davası da alırım ben.

Çok ince bir espri yapmış gibi gülüyor.

— Ne yazık ki bu konularda size yolumun düşeceğini sanmam.

Birdenbire anlatılmaz bir bulantı.

— Yine de ben size yararlı olabilecek birkaç telefon numarası vereyim. Sıkışırsanız.

— Defterim yanımda yok, diyerek fırlıyorum yerimden.

Sokakta yürürken ellerim titriyor, koluma girerek zorla yürütüyorum kendimi. "Yürü canım," diyorum, "yürü kızım. Yanından geçenler yüzünün neyi açıkladığını sezemezler nasıl ol-

sa." Babamın bir sözü düşüyor aklıma: "Hukuk çok basittir, yani rakıya su kattın mı rengi nasıl beyazlaşırsa hukuk kuralları da öyle işlemelidir." İyi ama biraz önce tepeleme su doldurduğum o rakı bardağı bir türlü beyazlaşmadı.

Yoz bir toplum düzeninde yaşamaktan usanıp yaşamlarına son verenlere, üstlerine gaz döküp kendini yakanlara hasta gözüyle bakıyoruz. Onları ruh hastası saymakla, insanın insanca yaşamak hakkına, insan olarak yaşayamıyorsa yaşamı dışlama kararına tepeden bakıyoruz. İnsan yaşadığı toplumdan utanç duyduğu için pekâlâ canına kıyabilir, inanıyorum buna. Böyle önemli bir kararın arifesinde, benzer kararlardaki bocalamalara da yer yoktur üstelik: kaldırım kirlense de olur, banyo kanlansa da, çocuklar korksa da, dostlar üzülse de. Bu tür incelikler, kaygılar çok geride kalmıştır.

30 Kasım

Tess'i seyrediyorum: Yıllar sonra.

Yüzyılımız başında, romanda estetik ardında koşan yazarların en önemlilerinden biri, kuşkusuz Thomas Hardy'dir. Yazarın sinema diline çok yatkın olduğu söylenen anlatımını şöyle bir örnekle saptayalım:

"Sonra, çift sürenlerin epey ötesinde kara bir nokta gözüktü. Bir çitin köşesindeki aralıktan belirmişti önce, tepeye, şalgam rençberlerinin oraya yönelmiş gibiydi. Kısa sürede, bir noktanın oranlarını aşarak bir tahta kuka biçimini aldı, ve derken siyahlar giymiş bir erkek olduğu seçildi, Flintcomb-Ash yönünden geliyordu."

(D'Uberville'lerin Tess'i)

Hardy'nin sado-mazoşist yapısı üstüne, roman kişilerini yalnızca duygularıyla ele alması, daha doğrusu onları birtakım duyguları iletme araçları olarak kullanması üstüne çok yazılmış. Romanlarında doğa görünümlerine verdiği önem açısından da ilginç görüşler ortaya atılmış. Sözgelimi T. S. Eliot, bir

eleştirisinde, *"kır görünümünün, edilgin, o yüzden de ruh durumuna kendini teslim eden bir yaratık olduğu için"* yazarca benimsendiğini ileri sürmüş. Yine de Tess'in, Hardy'nin yarattığı en kanlı canlı roman kişilerinden biri olduğunda birleşiliyor.

İlk bakışta nasıl biridir Tess?

"Çocukluğunun pusudaki evreleri seçiliyordu görünüşünde. İşte bugün de yürürken, o kabına sığmaz genç kadınlığına karşın yanaklarında on iki yaşını görebiliyordunuz arasıra, gözlerinde dokuz yaşının kıvılcımlarını; beş yaşı bile, dudaklarının kıvrımında dolanıyordu."

Şimdi Roman Polanski'nin *Tess* filmini ele alabiliriz. Buraya kadar, romandaki Tess ile onu canlandıran Kinsky arasında görsel bakımdan bir benzerlik bulabiliyoruz. Yine de gözden kaçırılmaması gereken bir özelliği var Tess'in: Hardy, onun *"yaşıtı öbür kızlardan daha güzel sayılamayacağını"* vurguluyor. Tess, beyazlar giymiş sağlıklı köy kızları arasında, başına taktığı alışılmadık *kırmızı* kurdeleyle yazgısını daha baştan ele veren bir kişiliktir. Hawthorne'un *Kızıl Damga* yapıtındaki günah kızılı, kuzeni Alec'in elinden yediği kirazlardan, vişnelerden, kızılcıklardan, böğürtlenlerden başlayarak kısacık yaşamı boyunca onu kovalayacaktır. Değerleri altüst edilmiş, aşırı yoksullukla aşırı refahın içiçe yaşadığı bir toplumda Tess, ikilemler içinde bir bireydir; ailesiyle konuşurken kullandığı lehçe başkadır, köy okulunda öğrendiği resmi dil başka, yabancılarla konuşurken seçtiği sözcükler başka. Hızla çökmüş, aile adını bile satmış bir aristokrasi ile o aile adını satın alan hısım türedi-burjuvazi, sürekli birşeyler bekler Tess'ten. Melek yüzlü sevgilisi *Angel* da kendi idealizmini doğrulamasını bekler. Romanda, çöken aristokrasiyi Tess'in sarhoş ve aylak babası, türedi-burjuvaziyi ise Alec'in kör, kurnaz, bencil annesi simgelerler. Thomas Hardy, romanını kurarken hiçbir öğeyi rastlantıya bırakmaz. Onun, roman kişilerini son derece dingin, doygun bir doğaya, eşsiz güzellikte bir kır görünümüne yerleştirmesi boşuna değildir. O güzelim uysal, edilgin Doğa, insana karşı *kayıtsız*'dır çünkü; insanın yazgısına dönüp de bakmaz bile. Tess, işte bu hain doğa içinde, hızla yıpranarak, bitkin düşerek, hemen tepki veren duyarlı yapısıyla "sonuncu aristokrat" kimliğinin ödün-vermez,

sakin direncini dengelemeye çalışarak ilerler, bohçasını sırtına vurup durmadan yol alır. Onu yaşıtı kızlardan ayıran özellik, evet, güzelliğinden, saflığından çok, kendi tragedyasına hazırlanacak güçte oluşudur, (idama giderken, "Hazırım," der jandarmalara.) Öyle ki ırzına geçerek olayların gidişini hızlandıran kuzenine şu sözleri söyleyecek kadar serinkanlıdır:

"Haklısın. Senin aşkından kaçmış olsaydım, seni eskiden yürekten sevseydim, şimdi de sevseydim, gösterdiğim zayıflıktan ötürü şu anda kendimden duyduğum tiksintiyi, nefreti asla duymazdım!.. Gözlerimi kamaştırmışsın azıcık, hepsi bu..."

Tess, son yıllarda hızla üretilen yabanıl, dilber, küskün sübyanlardan biri değildir asla. Saydam tenli, beyaz etli, hırçın bakışlı bebek-dişiler gibi bekâretine usta, olgun bir elin değmesini beklemez. (Burada, Brook Shields'e merhaba diyelim.) *Candide*'den çoğaltılan Candy ve Emanuelle gibi, "Hay allah, yine - başıma geldi"nin keyfini çıkarmaz. (Ayrıca ülkemizden örnek vereceksek ne *Halıcı Kız*'dır o, ne de *Sazlı Damın Kahpesi.)*

Roman Polanski, *Milliyet Sanat* dergisinde okuduğum bir konuşmasında, Ingrid Bergman ile Kinsky'yi karşılaştırırken, "Nastassia, Ingrid Bergman'dan daha güzel ve daha anlamlı," gibi bir tümce kullanarak kendi zaafını açığa vuruyor; Tess'in etkileyici kişiliğinden çok görsel özellikleri üstünde durduğunu anlatıyor bir bakıma. Bu arada şöyle ilginç sözler de ediyor:

"Bence filmin görsel yönü çok önemlidir. Görüntüyü öyle ayarlamalı ki, salt öyküyü anlatmaya yönelmeli, işlevinin üstüne çıkılmamalıdır. Tabii ki bir kartpostal ya da diapozitif serisi şeklindeki bir gösteri, iyi de olsa çekilmez olur"

Doğruyu söylemek gerekirse, *Tess*'e bundan daha iyi bir eleştiri yöneltilemez. Gerçi Polanski, Hardy'nin sinematografik anlatımından en elverişli biçimde yararlanmış. Atlanan bir-iki sahne dışında, romanı neredeyse filmden okuyorsunuz gibi bir izlenim yaratmayı başarmış. Sözgelimi şu sahneyi ekranda görmek, okumakla ulaşamayacağımız bir görsel şölen düzeyine varabiliyor:

"Yavaşça ilerlerken, eğilip hangi ot diye bakarken, düğüncüçeklerinden yüzlerine yumuşak, sarı bir ışıltı vuruyor, onlara perimsi,

ayaydın bir görünüm veriyordu, oysa öğleüstünde güneş vargücüyle yağıyordu sırtlarına."

Ne var ki Polanski, zamanında tefrika halinde yayımlanan, bugün de istediğimizde, uygun bir yerinde kesip ertesi günkü okumaya erteleyebileceğimiz bu ağır-akışlı romanı, çekilmez hale getirmeyi başarmış üç buçuk saatte.

Burada yeni bir soru çıkıyor: Bir edebiyat yapıtını sinemaya uyarlarken ona ne ölçüde bağlı kalmalıdır yönetmen? Yıllardır seyrettiğim filmler *(Savaş ve Barış, Karamazof Kardeşler,* hatta *Beyaz Geceler)* yetkin bir edebiyat yapıtının sinemaya uyarlandığında, özünden uzaklaştığını, görsel bir zenginlik içinde etinikanını, dahası bildirisini yitirdiğini örnekliyor, ikinci sınıf edebiyat yapıtlarının çok başarılı uyarlamaları *(Gündüz Güzeli, Masumlar* vb*)* da sorunu iyice çetrefilleştiriyor. Şöyle diyebilir miyiz? Ancak söz'den yana güdük bir yapıt, görsel öğelerle zenginleştirilmeye, yorumlanmaya olanak veriyor.

Son yıllarda sinemada ünlü kişilerin özel yaşamlarını –üstelik belgeselmiş gibi göstererek– alabildiğine özgürce yorumlama eğilimi de baskın. Ken Russel'ın *Valentino*'su ile *Çaykovski*'sini örnek gösterebilirim. Yönetmen, kendi içdünyasını aklamak, kendi özel yönsemelerinden teşhirci bir keyif duymak adına başka özel yaşamları dilediğince yorumlamada bir sakınca görmüyor.

Oysa klasikleşmiş bir yapıt da bir kişiliktir, özel bir yaşamı vardır; çağlar, dönemler arasında köprü kuran özel bir yaşam. Polanski, filme önceleri yakıştırdığı *Korsan* adını koysaydı ya da *Tess* romanından yalnızca yola çıktığını söyleseydi iş değişirdi. En azından çağına göre ilerici olan bir kadın kişiliği, hain ve güzel kır görünümüne ulayıp sulandırarak bitmez tükenmez bir pastel, pastoral diapozitifler dizisine indirgemezdi filmini. Öykünün neden ve nasıl geliştiği böylesine belirsiz kalmazdı, Tess'in öcü, edimi açıklık kazanırdı.

Özel gösterilerde *Fransız Teğmenin Kadını* ile *Altın Gölde*'yi de izledim. Burada güzel, etkileyici filmlerin eleştirisini yapma (yapabilme) savında değilim zaten. Hepsinde ortak özellik sayılabilecek doğa görünümleri, kartpostallar ilgimi çekti yalnız-

ca: doğa, doğa, doğa. Doğa'ya kaçışı yeni-sağcılık olarak yorumlayan Beauvoir hepten haksız mı? Türkiye ve dünya tragedyalardan kaçıp melodramlara kapılanma (bizde oldukça gecikmeli ve inandırıcılıktan uzak olarak) sürecine girmişken sözü yine Hardy'ye bırakalım:

"Adalet yerini bulmuştu ve Aeschylos'un deyişiyle Ölümsüzler Başkanı'nın Tess ile eğlentisi sona ermişti. Ve D'Uberville şövalyeleriyle hanımefendileri her şeyden habersiz, mezarlarında uyuyorlardı."

11 Aralık

Bir Dalganın Çatlayışı

Ağustos 17, 1938: *"Hitler, milyonlarca adamını silah altına aldı. Yalnızca yaz manevraları mı; yoksa? Harold, ben her şeyden anlarım havasıyla verdiği haberlerde savaş çıkabileceğini çıtlatıyor. Bu yalnızca Avrupa'daki uygarlığın değil, son dönüde aldığımız yolun da tam anlamıyla bitimidir. Quentin askere alınmış vb. Artık düşünmekten vazgeçiyorsunuz o kadar. Yeni odayı tartışıyorsunuz, yeni koltuğu, yeni kitapları. Çimen yaprağındaki bir tatarcık başka ne yapabilir ki? P. H.'i* yazmak isterdim ve daha neler neler."*

Mayıs 25, 1940: *"Rodmell söylentilerle tutuşuyor. Bombalanacak mıyız, buralar boşaltılacak mı? Camlar mermi sesleriyle zangırdıyor. Hastane gemileri batırılmış. Demek bizim buralara geliyor (savaş)."*

Ağustos 16, 1940: *"Çok yanımıza geldiler. Ağacın altına yattık. Tam tepemizde, gökte biri testereyle birşey biçiyormuş gibi bir ses. Yüzüstü yattık, eller ensede. 'Dişlerini sık, dedi L. Durağan birşeyi biçiyorlardı sanki: Bombalar, oturduğum bölmenin camlarını sarstı. 'Düşecek mi?' dedim. 'Düşerse hep birlikte parçalanırız.' Galiba hiçliği düşündüm –düz, yavan birşey– ben de öyleydim çünkü. Bir tür korku herhalde. Mabel'i garaja götürse miydik? 'Bahçeyi aşmak çok tehlikeli olur,' dedi L. Derken biri daha sökün etti Newhaven'dan. Uğultu, o testere gıcırtısı, yımıltı dört yanımızda. Bataklığın oradan*

* Sonradan (Perde Arası) *Between the Acts* adını alacak Pointz Hall (T.U.)

bir at kişnedi. Nasıl boğucu. 'Gökgürültüsü mü?' dedim. 'Hayır, makineli tüfek,' dedi L. Ringmer'dan, Charleston yönünden. Sonra gürültü, ağır ağır azaldı. Mabel mutfaktan, camın zangırdadığını söyledi. Hava saldırısı sürüyordu: Uzaktan uçaklar; Leslie top oynuyor. Bitkinim. 'Kitaplarım bana yalnızca acı verdi,' demişti Charlotte Bronte. Bugün ona katılıyorum. Çok ağır, sersem ve ıslak. Bunu hemen atlatmalı. Alarm bitti. 5'ten 7'ye. Dün gece, 144'ü düşmüş."

Virginia Woolf, sersemliği atlatmayı başarır, romanını yazmayı sürdürür. 17 Eylül'de evleri bombalanır.

"Bu sabah yüzeye çıkan sözcükler şunlar: 'Ne kadar varsa, o kadar yürekliliğe ihtiyacımız var': Meclenburg Alanı'nda bütün camlarımızın kırıldığını, tavanların çöktüğünü, tabak-çanağımızın paramparça olduğunu duyduktan sonra."

Ama günce şöyle biter:

"Ben yine de P.H.'i karalamayı sürdürmekte direndim."

Joan Bennett, Virginia Woolf üstüne yazdığı incelemede, geçirilen savaş deneyiminin, iki savaş arasına sağlam bir demir atan bu romanın örgüsünü hiç etkilemediğini söyler. Virginia Woolf'u bu akıl almaz dönem içinde romanını tamamlamaya iten şaşırtıcı yürekliliği, kararlılığı, Günce'sinden adım adım izleyebiliriz. Woolf, romanlarını yazarken yaşadığı gerilimin ve baskının, hep çöküntüye yol açacağını baştan beri bilir. Başarı sevincinin tadıldığı doruk anlarını umutsuzlukla, başarısızlık duygusuyla yüklü iniş dönemleri izlemektedir. Yine de yolundan şaşmaz. Bedeli bilir, üstüne yürüyen dünyayla baş etmenin yollarını durmaksızın araştırır, ama çalışmaktan geri durmaz. Günce'lerde L. olarak geçen kocası Leonard Woolf'un yüreklendirmeleri bile yararlı olamaz zaman zaman. Nitekim son mektuplarından birinde (kimilerine göre sonuncusunda) kocasına, *"Özür dilerim, ama yine deliliğin eşiğindeyim galiba,"* diye yazmıştır. Nedir bu özdenetimi sayrılığın pençesine çeken?

Son yayınlar, Virginia Woolf'un dört doktorunun bulgularını açığa çıkarıyor. Ve sonuç: Yazarın hastalığı konusunda kesin bir tanı yok. Şizofren de sayılabilirmiş, manik depresif de.

Kısaca, hastalığının adı bugün bile saptanamamış. Bu sonuca bakınca, yazarın özellikle *Mrs. Dalloway* adlı romanında doktorlara bakış açısı yeniden yeniden gözden geçirilmeye değer.

Romanda doktorlar, 'ölçü'yü önerirler hep, 'Tanrısal Ölçü'yü: *"Sir William, hastanelere koşarak, alabalık yakalayarak, Harley Sokağı'nda oturan ve kendisi de alabalık yakalayan ve profesyonellerinkinden güç ayırt edilir fotoğraflar çeken Lady Bradshaw'dan bir oğul peydahlayarak uğruna kurbanlar adadığı Tanrıça Ölçü'ye taparken, yalnız kendi benliği rahata kavuşmakla kalmıyor, İngiltere'yi de rahata kavuşturuyordu: Ülkenin delilerini kapatıyor, doğumu yasaklıyor, umutsuzluğu cezalandırıyor, hastalarının kendi kişisel görüşlerini sürdürmelerine olanak vermiyordu, ta ki..."*

Ta ki romandaki savaş yaralısı Septimus Warren Smith, *"gündelik yaşamda gevezeliğe boğulan, yalan düzen içinde bozulan, silinen, gün geçtikçe soysuzlaşan birşey"*i koruma adına canına kıyana kadar. *"Ama son dakikaya kadar bekleyecekti. Hayat iyiydi. Güneş sıcaktı. Ama ya insanlar?"* Yaşamı çekilmez hale sokan doktorlar özellikle?

Ta ki son günlerinde cebine çakıltaşları doldurarak dolaşan, böylelikle belki son âna kadar yerle bağlantısını kesmemeyi, ama son anda Sussex'teki ırmağın sularına hemen kavuşmayı uman Woolf, ölümde nicedir aradığı iletişimi buluncaya kadar.

Dalgalar'daki Bernard'ın son sözleri:

*"Sana fırlatacağım kendimi, ey ölüm, yenilmeksizin ve boyun eğmeksizin"*dir.

Sonra *"Dalgalar kıyıda çatlar."*

1983

23 Şubat

Kırlent, sefahat âleminden döndü: Dokuza çeyrek kala. Yani bir buçuk ay süreyle sokaklarda aç dolaşıp cinsel özgürlüğünün tadını çıkardıktan sonra dokuzuncu kedi canının çıkmasına çeyrek kala. Belki de geçen yıl imzalanan toplu sözleşmeye etkin bir muhalefet yürütemediği için böyle bir direniş biçimi denemiştir, bilinmez. Kedilerin ağzından kolay kolay sır alamazsınız.

Geçen yıl ev halkıyla ev hayvanları (üçe üç) arasında imzalanan toplu sözleşmeden önce hayvanlar şu istemleri sıralıyorlardı:

1- Laklak yapmak (arka ayakları başa hızla sürterek, toz ve tüy saçarak yapılan temizlik) doğal haktır; önlenemez.
2- Yemek üç öğüne çıkarılmalıdır.
3- Haftada bir yemek ikramiye verilecektir.
4- Balkona çıkmak, cambazlık yapıp kuş avlamak serbesttir.
5- Tırnakların bilenmesi için bir kütük alınacaktır.
6- Kediler hakkında küçültücü sözler edilmeyecektir.
7- Evden kaçma süresi sınırlandırılamaz.

Ev halkının karşı-istemleri ise şu doğrultudaydı:

1- Laklak, kesinlikle kalkacak.
2- Yemekte ek istem olamaz.

3- İkramiye yalnızca 4 Ekim Hayvanlar Günü'nde verilecektir.

4- Balkona çıkmak havaya bağlıdır. (Hava: rüzgârın durumu ve evdekilerin ruh hali.) Cambazlık yaparken iş kazasına uğrayanlar, sigortalı olma durumunu doğal olarak yitirirler. Yakınlarına herhangi bir tazminat kesinlikle ödenmez.

5- Kütük sorunu bir süre sonra yeniden ele alınabilir.

6- Küçültücü sözler ile şaka arasındaki farkı kedilerin yeterince değerlendiremeyeceği sabit olduğundan, bu madde tartışmaya kapalıdır.

7- Evden kaçma, ücretli izin anlamına gelemez.

Bu ciddi ve anlamlı sözleşmeyi hepimiz adına oğul Turgut kaleme aldı ve beni iş yaşamının kuralları konusundaki derin bilgisiyle hayran bıraktı doğrusu. Demek on üç yaşındaki bir delikanlı bile seziyordu işlerin nasıl yürütüldüğünü. Ateşli tartışmalar sonucunda, bizim imza atarak, kedilerinse patileri zorla bastırılarak varılan anlaşma şöyle:

1- Her ne kadar doğal bir hak ise de özel koşullar gözetildiğinden laklak bir süre askıya alınmıştır.

2- Ek yemek ikramiyesi 4 Ekim günü verilecektir. Ev halkı bunun karşılığında, renkli gazete ve dergilere dağıtılacak fotoğraflarda, kedilerin derli-toplu ve mutlu pozlar vermelerini şart koşar.

3- "İkramiye hak değil ödüldür" düsturu toplumun yararınadır.

4- Balkona çıkan çıkar, kalan sağlar bizimdir. (Balkon yerden altı kat yüksektedir.)

5- Kediler, tırnaklarını bilemede eski kilimleri kullanabilirler. Kütük şimdilik gereksiz bir lükstür.

6- Önceden tartışmaya kapalı olduğu belirtilen maddeler, tartışmaya ilelebet kapalı kalacaktır.

7- Evden kaçanlardan, boşta dolaşanlardan, görünmedikleri sürede yürüttükleri etkinlikler için iyi hal kâğıdı istenir; aksi halde lokavt uygulanır.

Kedim Mustafa Bey, balkondan aşağı başarısız bir uçuşa geçerek yüreklerimizde ölümsüzleşeli beri bu toplu sözleşme koyu koyu düşündürüyor beni.

15 Mart

On yıl önce bir meyhane dönüşü, Beyoğlu Caddesi'nde yerlere serilmiş 12,5 liralık plaklar arasından, satıcının özendirmesi sonucu aldığım *Hey Joe* adlı parçayı dinlememiş olsaydım, yıllar sonra bugün Lombroso'dan sonra geliştirilmiş bu en ilginç ve önemli (!) kuramla ortaya çıkamazdım. Şurasını itiraf edeyim ki bu kuramın olgunlaşmasında, yurdumuzun seçkin sanatçı edebiyatçı - ruhbilimcilerinin yanısıra sevgili Co'ların ve Coes'lerin katkısı büyüktür. Yıllarımızı almış bir kuramdır bu.

Önce o geceye dönelim bu anlığına. Satıcının uzattığı plağın adını okuyunca, doğrusunu isterseniz, daha da eskilere, Frankie Laine'in söylediği *Hey Joe* şarkısına dönmüş, yeni bir düzenlemeyle karşılaştığımı sanmıştım. Heyhat! Eve gelip de plağı çaldığımda, gitar, bağlama, keman, darbuka gibi birlikte duymaya alışmadığımız sazlar çarptı kulağıma (evet, tam anlamıyla "çarptı.") Şarkı, alaturka değildi, hafif müzik değildi, arabesk değildi. Neydi peki? Sözlerinden anlaşıldığına göre, şarkıyı söyleyen çingen sesli delikanlı, köyünden geldiği gece saza gitmişti ve orada kendisini mavi gözlerinden ötürü Joe sanan bir kadına tutulmuştu. Ama beklenebileceği gibi kadın kısa sürede bezmişti aslında-Joe-olmayan sevgiliden. Nakarat şöyleydi ve bitmek bilmiyordu: "Hey Joe, Hey Joe, Hey Joe... Joe oldu şimdi bana, Joe oldu şimdi bana..." Bu sorunu (ya da dilerseniz sorunsalı) çözmek için günlerce uğraştım, sonunda bana da Joe olunca bir süre bırakmaya karar verdim. Geçenlerde yabancı ülkelerde neden hezimete uğradığımızı yanıtlayan bir güreşçimizin TV sunucusuna, "Abi, biz orada şuuraltı olduk," demesi, Joe'yu yeniden ele almama yol açtı, ama yazılışıyla değil tabii okunuşuyla: Co kuramı.

Hepimiz adına bir noktayı belirtmem gerek: bu kuramda sözü geçen sıska ve şişman kavramları, asla fiziksel özelliklerle ilintili değildir, daha çok ruhsal bir kimliği belirler. Ayrıca, sıskalar kendi aralarında cılız, dırga, kuru, kara-kuru gibi ayrımcıklarla donatılabilecekleri gibi şişmanlar da tombul, tom-

bik, kilolu, kalın sınıflamalarıyla zenginleşebilirler. Gelelim Co'ya. Co, coşma edimini türeten bir ön-ek olma sıfatıyla coşma'dan coğurtma'ya kadar bir dizi edimi içeren bir adıldır. Yani bazan tanıdığımız biridir, bazan tanımadığımız birinin Co özellikleri taşıyan bir yapıtıdır, bazan bir sahipsiz metindir yalnızca.

Belirtilmesi gereken ikinci bir nokta, kuramda sıskalar, şişmanlar ve Co'lar arasında bir yetkinlik derecelendirmesine elden geldiğince gidilmemiş olmasıdır. (Yalnız Co'lar, ötekilerden biraz daha eşittirler.)

Üç: "Dünya görüşü", bu alabildiğine demokratik kuramda asla bir ölçüt olarak kullanılmamıştır.

Kimdir Co? Oldukça dağınık, uyumsuz biridir. Yollar ve odalar ona ya fazla dar ya fazla geniş geldiğinden, sık sık tökezler (her anlamda). Arabasını dağdan aşırırken düz yolda yolunu şaşırır. Para hesabı yapamaz; bankaya, elektrik idaresine, hatta postaneye gitmek, onun için bir sorundur. Çok büyük kusurları, aldatmaları anlayışla karşılamasına karşın ayrıntılarda hemen öfkelenir. Yaptığı işi büyük bir ciddiyetle benimsemesine karşın kendine gülmeden edemez. Özdenetime onca düşkünken bir gün dağıtıverir. Bir tutunamayan mıdır? En iyisi kısa bir liste vermek:

Leonardo, Debussy, Mozart, Gogol, Chagall, Modigliani, Shakespeare, Çehov, Keats, Mayakovski, Fellini, Billy Wilder, Glenn Miller, Max Jacob. (Şarkıcılardan: Piaf...)

Bir liste de bizden: Nedim, Kaygusuz Abdal, Sait Faik, Orhan Veli, Esendal, Cihat Burak, Avni Lifij, Nusret Hızır, Oğuz Atay. (Bizde şarkıcı yok.)

Co, sinemada erkek imgesini –kaba çizgileriyle– Harold Lloyd'da, kadın imgesiniyse Marilyn Monroe'da bulur. Yani zeki ve doğal olmasına karşın şaşkındır, koşullarla başetmede beceriksizdir.

Türkiye'de Coes (Kadın Co) bulmakta güçlük çektim. Asıl Coes'ler (ve Co'lar) okurun tanımadığı kişilerdi, bu da Co'nun sonra –iktidar konusunda– değineceğim bir özelliğini gösteri-

yordu. Bedia Muvahhit, Nahit Hanım, Sevda Şener, Aliye Berger ve Sevgi Soysal ilk aklıma gelen adlar ve Nimet elbet.

Burada bir açıklama gerekiyor: Co, kendisini Co yapan özelliklerinin üstüne fazla abanırsa, "coğurtma" sürecine girebilir: Çaykovski, Van Gogh, "Şarlo", Fikret Mualla ve Cahide Sonku, bu trajik olguya değişik ışıklar tutan adlar. Böylelikle şizoidler, eşcinseller ve uyuşturucu-uyarıcı kullanan uyumsuzları ille de Co sanma yanılgısından kurtulabiliriz. Onlar zaman zaman dırga sınıflamasına girerler. Çünkü Co'luk, sıkı bir özdenetim gerektirir. Aksi halde Camus'nün başka bir kuramında belirttiği gibi "o olma" niteliğini yitirir: Hem ölüp hem 'Co' kalamazsınız!

Nitekim bazı Co'lar bu sıkı özdenetimi öylesine ileri götürmüşlerdir ki zamanla Po (Edgar Allan Poe'yu kastediyoruz) olmuşlardır. Co'luğunu bastıran Po'ları saygıyla anarken böyle yapmakla çok isabetli davrandıklarını söylemekte yarar görüyorum: Poe, Baudelaire, Mann, Eliot, Wagner, Woolf, Tanpınar, Dostoyevski, Yunus Emre, Borges, Kafka... Onlardaki 'Co' yanı keşfetmek sizin gönül gözünüze kalmıştır.

Co, sevilmek karşılığında (ya sevgi ya da nefret: ortası yoktur) olmadık özverilere kalkışır; en iyi ilişkiyi bir şişmanla kurabilir bu yüzden. Şişman güvenlidir, yere sağlam basar. Co'nun bilmediği her şeyi bilir, üstelik sorunları kolayca çözümler de. Anlayışlı ve sevecendir, hayatta kolaylıkla yol alır. Dahası Co'yu sever, esinlendirici bulur. Yanıldığı tek nokta, Co'nun zarar veremeyeceğine inanmasıdır. Çünkü Co, başta kendisi olmak üzere birçok kişiye istemeden zarar verebilir. Buyurunuz şişman listeyi: Engels, Haydn, Yahya Kemal, A. Ş. Hisar, A. M. Dranas, Simenon, peyzaj ve natürmort düşkünü ressamlar ve çağdaş şişmana yeni bir Co'su boyut ekleyen Neruda, Yaşar Kemal, Marquez, Nâzım.

Geldik 'sıska'lara. Gerçi sıskaların bir bölüğünü demin Po ya da örtük-Co bölümünde inceledik. Şimdi sahici sıskalara geldik ama. Sıska; kuruntulu, vesveselidir. Tutturur. Genel yaşama bildiğince yön vermek ister. Devlet adamlarının ve siyasal kuramcıların çoğunun sıska olduğunu düşünürsek, verebili-

yordur da. Sıska gülmez, gülmeyi kendine yediremez. Yüzünde binde bir bir gülücük yakalayabilirsiniz, bir ölümcül resmiliğe gün giymiştir sanki: Romantik olmasına karşın Byron, Nietzsche, bazı Co'luklara açık olmasına karşın Beethoven, Rimbaud, Genet, Mahler, Sartre ve niceleri sıska-dırga yelpazesinde dalgalanırlar. Marks ve Brecht, iyi ki örtük-Co'luğu seçmişlerdir. Devlet adamları arasında şişmanlığı kalınlık olarak yorumlanabilecek Churchill ile De Gaulle'ü saymazsak, kara-kuru bir Stalin'den söz açabiliriz ancak ve kara-sarı bir Hitler'den.

Türkiye'de Co'lar, azınlığın da azınlığını oluşturur. Toplumumuz ne yazık ki anti-Co'larla dolup taşmaktadır. (Anti Co: Kendisini Co gibi gösterip arkadan vuran kişidir. Bir örnek: Arthur Miller.) Toplumumuza 1945'ten sonra şişmanlar (yorumu okura bırakıyorum), 1970'lerdeyse sıskalar söz geçirmişlerdir. Co iktidara gelmeye iktidarı olmayan kişidir. Arasıra şişmanla birleşip bahtını sınasa da yaya kalır. Ama ne tuhaftır ki Türkiye'de iktidar kurmuş bir Co da vardır. Sıskalığa yenilmemek adına ölüme yenilmiştir. Evet, evet bildiniz.

18 Mart

Çocuklar, ölüm'ü kendilerinden çok uzak, o yüzden de atlatılabilir, handiyse oyuna getirilebilir bir dev olarak düşünüyorlar.

İhtiyarlar da –çok yaşadıklarından ötürü– aynı duyguyu bağışıklıkla karıştırıyorlar.

Ortayaşlılar içinse (ortayaş kişiye göre değişir tabii) ölüm bir bitim, bir son'dan çok bir kesinti, bir yarıda kalma tedirginliği. Bu konuda en güzel sözü Keats söylemiştir sanırım: Beynine dolan nice şiiri kâğıda dökemeden ölme korkusunu (Şairin ölümü *de* –hakkını verelim– bu kaygısını boşa çıkarmadı. Genç yaşta gümleyip gitti Keats). Başladığını bitirememe kaygısından apayrı, temel bir korku da getiriyor ölüm: Yaşadığım süre içinde kendimi gerçekleştirebildim mi yeterince? Dahası, kendimi yeterince tanıdım mı? Kaderci değilseniz, yaşadığınız sü-

rece önünüze birtakım olanaklar sunulduğunu düşünürsünüz. Birtakım olabilir kişilikler. Hiç denemeseniz bile (ki çoğu kere denemezsiniz) bir gün bir başka kişiliğinizi tanıyabilme olanağı. Bir kız-kurusu, orospu olmayı; bir orospu, eninde sonunda manastıra çekilmeyi; bir atom mühendisi, kabare şarkıcılığı yapmayı; bir veteriner, görkemli bir dinletide gitar çalmayı düşleyebilir. İşte ölüm, bu olabilirliklere çekilen kesin bir çizgidir. Avutuculuğu da buradadır belki: Çelişkiler sona erecektir artık.

Ülkemizde ortayaşı bulanların, eleştiri konusundaki kırılganlığını bu yüzden anlayamıyorum. Çünkü uğraşınız ne olursa olsun (ikinci kişiliğiniz bile olsa), ona yeterince sarılmışsanız, bulduğunuz yolda bildiğinizce ilerlemişseniz, eleştiriler fazla dokunmaz size, nasılsa öbür kişiliklerinizden birşeyler taşıyacaktır yaptıklarınız, ölümlülüğü erken yaşta üstlendiğinize göre.

Yani eleştirilere itiraz olamaz. Ama ya ölüm-yazıları? Ya ölenin değil olabilir-kişiliklerini, düpedüz kendini bile görmezden gelen, bütün ölüleri aynı potada kaynaştıran içli ölüm yazıları? Aman ne eşsiz bir yazardır ölen, ne ince, ne kıvrak bir dili vardır, imgeleri ne kadar zengindir, düşgücü nerelere uzanmaktadır, yaşasaydı daha neler neler yazacaktır... Kişiliğine gelince... Canlıdır, çalışkandır, gönül insanıdır (aslında tembel, uyuşuk ve nalet olsa da), karıncayı incitmeyen bir yapısı vardır (ama kırıp geçirmediği dostu yoktur). Ölenin herkesin inanacağı varsayılan özellikleri böylece asıl özellikleriyle yer değiştirir, örtülür. Her ölen resmi bir ölü olma katına yükselir, ortak paydada birleşir.

(Birleşmeyi isteyen kim? Naletliğin, karamsarlığın insan kişiliğine ille de ters düştüğüne kim karar veriyor? Cesedin başına çöken akbaba ölüm-yazarı mı?)

Soruyu somutlamak için şöyle düşünüyorum: Ölümümden sonra (sayfa doldurmak adına da olsa) kimlerin benim için yazmalarını isterdim? Daha da doğrusu, kimlerin yazmalarını iste-

mezdim? (İşte naletlik burada iyice su yüzüne çıkıyor). Sevdiklerimle beni sevenleri ya da sever görünenleri tabutumun başında gözümün önüne getiriyorum, çok eğleniyorum. Kişioğlunun vazgeçemediği bir düş bu. Yazılacakları, söylenecekleri de kestiriyorum az-çok. Belki de bu yüzden sadık dostlarıma yaş günlerimde şiir ya da yazı ısmarlıyorum, bir çeşit kostümlü prova oluyor bu. Doğumla ölüm arasında anma açısından çok büyük bir fark yok bence.

Dostum Muhteşem Sünter'den şöyle bir şiir aldım doğum günümde, hiç beklemiyordum:

"Yumuşak ge ile başlayan bir söz bulamadığı sessizliğine," diye başlıyor. Şöyle bitiyor:

"Beni çok dövün diyordu gardiyana. Haklısınız,
Öyle dövün ki unutulmasın,
Öyle ıslatın ki kurumasın yalnızlığım,
Kentin neresine gidersem gideyim,
Özgür saymasın beni kimse.
Gülün üzerinden geçen bir gölge gibi,
Yağmurda bir pencereyim kapalı,
Bütün karanlıkları gardiyan olan bir kentte."

Her doğum günüm için bir şiir yazarak –çoğu yayımlanmamış, tek kopya olarak üstelik– bir yıllığına ortak edebiyat direncimizi ayakta tutmaya çalışan, bu çabayı sevecen, yaratıcı bir görev sayan Edip Cansever'se bu yılki şiirinde şöyle diyor bir yerde:

"Günün herhangi bir saatinde,
Saati sorsan birilerine,
Onlar da –sözgelimi– 'on yedi otuz' deseler hep,
'Zaman buymuş, anladım,' diyeceksin elbette.

Nasıl buluyorsun bu yıl kendini,
Göğsündeki ruhbilimsel saate göre,
Bana sorarsan, yıllar önce nasılsan
Öylesin gene,
Hepsi hepsi bir kedin öldü sadece.

Duvarlara fotoğraf falan asma,
Ve konsol ve ayna çerçevelerine,
Hele aile resimlerini hiç mi hiç,
Baktıkça renksizliğe dönüşüveriyor,
Olmayan bu zaman parçaları –sen ne dersen de–"

Gerçek dostların yanısıra hakkımdaki en gerçekçi değerlendirmeleri, bakkal çıraklarının, yayınevlerindeki düzeltmenlerin, inine çekilmiş kabadayıların, komilerin ve deniz insanlarının yapacaklarına inanıyorum.

22 Mart

Eve dışarıdan birinin gelmesi, daha doğrusu girmesi önemli bir olay sayılır bizde. Öyle alıştırılmışız. Hele sözkonusu kişi temizlikçiyse.

Çok iyi anımsıyorum, çocukken temizlikçinin geleceği günler çektiğim sıkıntıyı. (Evin yaşamına katılan emektarlarla anababamdan çok daha büyük bir yakınlık paylaşırdım oysa. Onlara *Türk Korsanları*'ndan ya da *Sarı Beniz*'den bölümler okur, mektuplarını yazardım.) Ama temizlikçinin gelişi çok önemli bir olaydı. Annemin inancına göre mutlaka iyi bir et yemeği pişirilmeliydi, saat on birde kahvesi yapılıp götürülmeliydi, para pula ilişkin konuların onun önünde açılmamasına özen gösterilmeliydi. Belki de bütün incelikleri titizlikle gözeten bir kadın olduğu için kırk altı yaşında gümledi gitti annem. Oysa anneanne, yaşamın zorluklarını büyük bir vurdumduymazlıkla karşıladı, garip bir bencillikle kişiliğini koruyarak çevresine kök söktürdü ve seksenini aştıktan sonra da pili bittiği için doğal bir ölümle öldü. Anneanneye göre hizmetçi kadınlarla içli dışlı olmamak, onlara mesafeli davranmak gerekirdi, yoksa başınıza çıkarlardı. Sürekli gözdağı verilmeliydi çalışanlara, toplumdaki yerleri unutturulmamalıydı. Bizim soframızda yerleri yoktu onların, zaten rahat edemezlerdi, doğru dürüst yemek yemeyi bilmezlerdi çünkü. Anneanne, şerrinden kurtulmak isteyen emekçilere

küçük tuzaklar hazırlardı: ufak tefek borçlar takarak dönmelerini sağlardı. Bugün de üstünde uzun uzun durduğum bir konu: Annemin sevecenliği, dostluğu asla değerlendirilmemiştir de evde hanım sıfatıyla hep anneanne saygı görmüştür. Kimbilir belki de rol kargaşasına yol açmadığı için.

İlişkilerdeki rol dağılımını sürekli karıştırdığımdan, benim de temizlikçilerle başım hep derde girmiştir: Ufak tefek savsaklamaları görmezlikten gelmem, herkesin işini kendi bildiğince yapacağına olan inancım yüzünden. Bir de bakarım temizlikçi ben oluvermişim, temizlikçi hanımın kahve falına bakıyorum. O da dokuzda geleceğine bir süre sonra onda geliyor, sonra on buçukta; önceleri dörtte giderken üçte kaytarıveriyor.

Boşver. Burjuva sıfatının cilveleri bunlar. Bunlara katlanamıyorsan, kendi temizliğini kendin yaparsın, hiç değilse kafan daha temiz kalır. Ben de bir süredir öyle yapıyordum. Zaten temizlikçiye vereceğim gündelik benim bir günlük çalışmamla karşılanamıyor, çeviri dahil. O zaman bir günlüğüne vasıfsız işçi olmak daha kolay. Düzenli, temiz bir evde yaşayacağıma çok küçükken karar vermiştim. Evli de olsam evsiz de. Güzel ve elalan Osmanlı yemeklerini yapmaya ve yemeye düşkün olduğuma göre, her şeyi olabildiğince çabuk halletmem gerekiyordu. Buna da karar verdim. Tanımadığım birine, "Bak şurayı yeterince silmemişsin, bunu esgeçmişsin, örümcekleri almamışsın, soğanı ince doğramamışsın," gibi eleştiriler getirmekte bocaladığıma, ince ince sinirlenip içerlediğime göre, bu sorunları (!) en çabuk yoldan, en az fireyle kendim çözüme ulaştırmalıydım.

Ama bugün temizlikçi geliyor. Şöyle ince bir temizliğe. Eyvah! En azından kedi tüyleri üstüne bir söylev dinleyeceğim.

Dün üstünkörü bir temizlik yaptım zaten. Elim değmişken çöp kovasını yıkadım, elim değmişken banyo küvetini çamaşır suyuyla sildim, elim değmişken... "Kadıncağız bunları akıl edemez, sonradan bozulacağıma..." Makarna-pilav yapılmaz, onları evinde bol bol yiyordur. Kereviz ve bamya, alengirli sebzelerdir, herkes sevmez. En iyisi bifteğin yanma patates kızartmak. Onun yemek saati bizim içki saatine denk geleceğinden patateslerin bir bölüğünü önceden kızartmak gerekecek, olsun.

Dün çok yoruldum, ama ev konuğumuza yaraşır bir ev oldu, temizlenecek pek bir yer kalmadı. Yeni bezler, sabun tozu ve arap sabunu (hangisiyle iş görmeye alışık, bilmiyorum) alındı; gülüyorum kendime. Sonuncu soruna geldi sıra: Turgut ne olacak? Ya kadın, evde bir erkeğin bulunmasını hoş karşılamazsa? En iyisi öğle yemeğimizi dışarıda yemek, kadını rahat bırakmak... (Bir bin küsur lira daha!)

Temizlikçi bize acımış olmalı. Gelmedi.

27 Nisan

Genç bir adam olacak – ortayaşlı olsa da genç izlenimi uyandıran biri.

Bir günahkâr olacak – karanlık bir geçmişi olan biri. Ama gününü doldurmuş bu günah, bir tövbekâr gülümsemesiyle, aydınlığıyla yerleşmeyecek genç yüzüne, onu daha, daha da yakından tanıma heyecanını körükleyecek bir suskunluk, bir ciddilikle açığa çıkacak.

İşte bu zırhın gerisinde de o ele geçirilmemiş, ele geçirilemez çocuksuluk yatacak. Nice vartalara karşın saflığını yitirmemiş bir çocuksuluk.

Uzak, soğuk, hatta karşılığı belki varolmayan bir imgeye âşık bu adam. Onun uğruna her şeyi göze alabilir. Aşk, yaşamasına söz geçiriyor, yayılmış, daha doğrusu bir yaşama biçimi olmuş aşk. Sevdiğinin gerçek yüzü onu ilgilendirmiyor bile bu yüzden.

Bütün bunları sayıp dökmem gerekmedi.

— Bir Gatsby sorunum var, dedim Adnan Benk'e. (O kadarı yetti.)

Birlikte sabah kahvesi içiyoruz. Hemingway'in "Temiz, Aydınlık Bir Yer" öyküsü üstüne yazacağım yazıyı konuşuyoruz bir yandan. Zaten Hemingway'den F. Scott Fitzgerald'a ve *Koca Gatsby*'ye kendiliğinden geldi konuşma.

— Parlak kumaştan, astarlı bir yazlık takımı olacak. İnci renginde.

— Keten olmuyor yani? diyor Adnan Benk, büyük bir ciddilikle.

— Çok sıkışırsak olur. Yalnız boyunbağı takmasın. Gömleği beyaz olsun, yakası hafifçe açık.

— Peki gömleğin yakasından temiz bembeyaz bir fanila görünecek mi?

— Çok temizse... Bilmem. Kararsızım.

Adnan Bey sıkıştırıyor:

— Anladığım kadarıyla ceketini çıkarmayacak. O zaman gömleğin kolları kısa olabilir mi?

— Asla!..

Gülüyor Adnan Bey. Aynı kaygıları paylaşıyoruz galiba.

— İç zenginliğini incelikle dünyaya taşımaktan utanmayacak. Özverili, perişan bir zenginlik, nevrastenik bir gevşeklik (ne demekse o) akacak üstünden. Omuzlarının rahat dökümünden. Bir trompet içliliğinde olacak.

— Elinde ne tutacak peki?.. Nerede oturacak?..

— Giysileri hiçbir etiket taşımamalı. Evrak çantası olmamalı. Bir bar taburesine iliştiğinde (demek barda oturacak) tertemiz ense traşıyla, hafif sabun kokusuyla sivrilecek. Onca bıyıklı-sakallı, ağır traş losyonlu, postallı ve blucinli ya da Mahmut'lu ve Vakko'lu erkek kalabalığında.

— Blucine itirazın mı var?

— Yok, ama bu adam aradabir de olsa özgün kılığını giymeli, giymekten utanmamalı.

— Hay allah. Peki sence nerede bulunur böyle bir adam?

— Düşündüm, düşündüm, Beşiktaş'ta Motorest'in barında bulunabilir, dedim kendi kendime. Saat dört buçukta falan. O saatten sonra her yerde aynı yüzlere rastlanır zaten. Okuldayken yaşıtlarım arasında Gatsby potansiyeli taşıyan birkaç kişi vardı, sonra kayıplara karıştılar. Ya işadamı kategorisine girdiler ya da blucinle falan idare ediyorlar.

— Ciddi ciddi arıyorsun bakıyorum.

— Arıyorum. Gittim Motorest'e o saatte. İnanmayacaksınız, barda oturuyordu!.. Tabii arkadan görüyorum. Oturuşu, ense traşı, sigara içişi falan tamam.

— Yapma yahu! diye haykırıyor Adnan Bey.

— Yanma iliştim, bara.

— Tabii hemen inanmıyorsun. İlle de bir sınav koyacaksın. Yalnızca dış görünüş yetmiyor. Tavrını bütünüyle kavramak istiyorsun.

— Evet. Sözgelimi ne ısmarlamış? Ne içiyor? Kolunu nasıl uzatıyor? Seçtiği sözcükler hangileri? Ne kadar bahşiş bırakacak? Bu göstergeler çok önemli. Yoksa vazgeçemeyeceğim bu nostaljiden.

— Ama... diyor Adnan Bey hınzırca.

— Ama bir de bakıyorum bizim Gatsby adayı, barda rakı içiyor. O kadarına itirazım yok tabii, rakı her saatte içilebilir. Ama sofra donatır gibi donatmış tezgâhı: kavun, peynir, domates, çerez. Ölünceye kadar orada oturacakmış gibi rahat, yayvan.

— Sence bir masaya mı geçmesi gerekiyordu?

— Çilingir sofrası istiyorsa tabii. Hem de düşüne taşına değil, adımları kendiliğinden masaya yönelmeliydi.

— İşin zorlaşıyor. Her parçanın birbirini tutmasını istiyorsun.

— Tabii şöyle de düşünülebilir: Adamcağız, soğuk bir ülkeden gelmiştir, taze domates, hıyar, kavun falan görünce dayanamamıştır. Ya da şöyle: Eve gidince karısının ya da annesinin alelacele önüne süreceği çorbayı, patates yemeğini yemeden önce, bildiğince bir rakı içmek istemiştir.

— İnanmıyorsun ama kendi bulduğun özürlere.

— Doğru. Kendince'de takılıyorum. Bu çeşit göstergelerle insanlara değer biçmekten utanıyorum aslında. O yüzden de ilk izlenimle vardığım kanıyı hemen değiştiriyorum. Sonra ister istemez, başlangıç noktasına dönüyorum ama. Zamanla. Hep böyle oldu.

— Her hikâye kişisini yaratırken çeker misin bu güçlüğü?

— Sanmıyorum.

— Neden bunda ille de görmen gerekiyor adamı? Duygusal yanını anladık da... Yahu, bu kadarcık yazsan olmaz mı? Kısacık birşey, türü önemli değil. Bulamadım deyip bitirebilirsin.

— Haklısınız. Çok zamanınızı aldım, diye özür diliyorum. Artık kalkayım.

— Yıllardır giymediğim bir keten takımım olacak bir yerlerde, diyor Adnan Bey sevgiyle. Belki bulurum. Güleriz.

— Ben de adamı bulursam size bir haber salarım.

— Salma, araman bulmandan çok daha güzel.

Koca Gatsby sıradışı bir roman kişisiydi. Sıradışı olduğu için yaşadığı toplumu çok iyi yansıtıyordu. Tarihsizdi, geçmişsizdi, dolayısıyla her dönemde, her toplumda yaşayabilirdi. Ama kendi toplumunu yansıtma koşuluyla. Öyle bir açmaz ki bu: O toplum olmasa Gatsby olmaz, ama Gatsby'siz de o toplum olmaz. Yani bir çerçeve sözkonusudur. Toplumumuzda, sıradışına taşmamaya özen gösterenleri bile daha aşağılara çeken çerçeve içinde –bırakalım edebiyattaki kurgulamayı– hayatımızı nasıl inandırıcı kılabiliriz?

8 Haziran

Uğur Kökden'le bir çay bahçesindeyiz. Üstümüzde soğuk, kurşun gibi bir gök. Çocuklar, masaların arasında koşuşup yine de Pazarın tadını çıkarmaya çalışıyorlar. Babalar –çoğu genç– boyalı gazetelerine gömülmüş. Anneler, o gazetelerin daha da boyalı eklerini okuyorlar. Suskunluk. Çevremizdeki herkes, şu akıp giden kayıtsız deniz gibi duyarsız insan kaygılarına. Sanki herkes kişisel bir sansür uygulamış yaşamına, sesine. Uğur ile bu suskun nüfusun yüzde 5'ini falan oluşturduğumuzu düşünüyoruz.

Bir Fransız filmiydi. Düşlerimde kaldığı kadarıyla bir içki evinde geçiyordu. (Düşlerde kalan şeylere ne kadar güvenilebilir ki? Şimdi yıllar sonra ben yeniden kuruyorum sanki gördüğüm filmi. Yılların kattığı ayrıntıları ekliyorum, aslında varolan ayrıntıları anımsamamayı seçiyorum belki.) Ama birtakım genç adamlar vardılar. Fransız direniş örgütünün üyeleri. Bir içki evine gelip gizli toplantılar düzenliyor, kararlar alıyorlardı. Bir de yalnız, ihtiyar bir aristokrat vardı masalardan birinde. Köpeği var mıydı? Bilmiyorum. (Bana kalırsa, olmalı. İhtiyar aristokrat, aradabir eğilip köpeğine birkaç lokma uzatmalı masanın altında. *Umberto D* filminin azizliğine bağlı olabilir bu ayrıntı.)

Sonra bir gün inzibatlar basıyor içkievini. (Şaşılacak şey, ama filmin ortası yok belleğimde.) Gençleri yakalayıp duvara diziyorlar kurşunlamak üzere. Bizim aristokrat, daha doğru bir deyişle çöken aristokrasi, elinde şarap kadehiyle (burası çok önemli) kalkıyor masasından, duvarda yerini alıyor, inzibatlar karşı çıkıyorlar bu davranışa. "Sizin bu serserilerle, direnişçilerle ne ilginiz olabilir ki?" gibi bir soru soruyorlar. Gençler de onu korumak amacıyla destekliyorlar inzibatları. "Siz, bizi tanımazsınız, tasarılarımızı bilmiyorsunuz," falan diyorlar.

"Olabilir, ama ben aylardır burada onlarla birlikteyim," diyor ihtiyar aristokrat, inzibatlara, "onlardan biriyim ben artık." Ve şarap kadehini elinden bırakmadan duvara yaslanıyor, kurşuna dizilmeye hazırlanıyor.

Kültürü silip süpüren amansız savaşın kendine özgü bir kültür geliştirdiğini bana sezdiren ilk metindi bu. Uğur'a aktarıyorum. O da bana Polonya'da tanık olduğu bir olayı anlatıyor:

Mihmandarı genç kızla bir kiliseyi geziyorlarmış. Duvarlardaki aziz portreleri arasında toplama kampı üniformasını andıran giysisiyle çağdaş, genç bir aziz dikkatini çekmiş Uğur'un. Sormuş.

Hitler'in bir Alman ölüsü karşılığında beş Polonyalı ölüsü buyurduğu günlerde, bu adam, SS'lerce kurşuna dizilecek tanımadığı bir genci ölümden kurtarmış. "Siz benden daha gençsiniz" gerekçesiyle. İşin ilginç yanı, düşmanın da şiirsel bir davranış göstermesi. Çünkü SS'ler genci bırakıp adamı kurşuna dizmişler. (Şiirsellik bir yana, önemli olan sayı ya.) Bu olaydan sonra, aziz ilan etmekte yetkileri son derece kısıtlı olan Polonya kilisesi, oyunu ondan yana kullanmaktan kaçınmamış.

Batı'nın ihtiyar kentlerini dolaşırken, ihtiyar savaşın kalıntılarının yanısıra, çağdaş savaşın kültürünü de izleyebiliyorsunuz. Sözgelimi Batı Berlin'de. Karanlık göğünden, çılgın barok yapısından, her an birtakım zorba hayaletlerin çıkıp geleceğini beklediğiniz, suskun kaldırım taşlarında, uzun dönemeçlerinde her an rap rap seslerinin yankılanacağını sandığınız bir

kentte bir kış başı akşamı. Işıl ışıl bir pastane. Noel de yakın. Erkeklerini savaşta yitirmiş ihtiyar kadınlar başbaşa oturuyorlar masalarda. Bu süslü püslü, mutsuz ihtiyarların kanı çekilmiş parmaklarındaki tek taş, görkemli yüzüklerde görüyorsunuz savaşı. Noel armağanları satan dükkânların vitrinlerinde, başlarını acıklı acıklı sallayarak alıcılardan sevecenlik dilenen mekanik oyuncak köpeklerde. Bu ileri teknoloji ülkesinin, ille de en önde duran köpeği, yani kendisine başını sallayıp yakaran köpeği almakta direnen onulmaz derecede yalnız, ihtiyar, duygusal halkında. 1980'de bile nedeni çözülmemiş bir intiharda. Güney Amerika'nın bir yerlerinde ele geçirilen bir Nazi'ye duyulan kinde. Bir felçte. Kalıtımsal bir hastalıkta. Bir kişilik bozukluğunda. 1983'te, güneşli bir güz öğlesinde, Rumelihisar'da sizinle birlikte keyifle şarabını yudumlayan bir Belçikalı bürokratın, liberal görüşlü bir ekonomistin birdenbire, "Naziler mi geldiler?" diyen ve derken titreyen sesinde, bembeyaz kesilen yüzünde. (Yanımızdaki masaya oturan turistler, meğer İsviçre'nin Nazi ağırlıklı bölgesinden geliyorlarmış. Sesleri onu ürkütmüş.)

Savaş, kültürü yok ederken, kendine özgü bir kültürü de yerleştiriyor demiştim. İnsanların neden savaştıklarının bilincine iyice vardıkları İkinci Dünya Savaşı'nı bütün dehşetiyle yaşamış, sonraları iç savaşlarda kamp seçmeyi öğrenmiş ülkelerde, kendini Leninist sanan nihilistlere, milliyetçi sanan faşistlere, milliyetçi gibi gösteren holding aracılarına, liberal sanan softalara güç rastlanıyor. Yaşamı daha güzel, daha anlamlı kılma çabasını küçük burjuva hastalığı sanan, bireysel, kişisel ahlakı boşlayıp soyut bir devrimci ahlak peşinde koşan katı solculara da. Kamplar bir kere sınandı mı, kaypaklıklar ister istemez ortadan kalkıyor.

Uğur Kökden'le Barış Davası'nı tartışırken açıyoruz bu konuyu, ne tuhaf. Bir savunma yapsa mı, yapmasa mı? Yapmamak, bireysel bir tavır koymak mı olur? Yapmak, bir tür uzlaşma anlamına mı gelir?

İnsan acılarına resmen de olsa tarafsız kalmış ülkelerin sorunları, çelişkileri bunlar. Sanıyorum çok uzun bir süre kutsal barışı savunurken bile savaşa gönderme yaparak ödenecek bu bedel. Bir Kurtuluş Savaşı'nm bile netleştiremediği, yerleştiremediği demokrasi geleneğini böyle hırpalanarak kurabileceğiz. Soru: Tarihi seyir mi edeceğiz, yapacak mıyız?

Ama önce ve yine şu suskunluk.

26 Haziran

Gittikçe yükselen, kıvrımlar çizen, dağları dikizleyen yollardan geçen bir uzun yol otobüsüyle Paris'e vardık geçen gün oğlumla. Kısacık molalarda Avrupa'nın ihtiyar kentlerine şöyle bir gözatarak. Şoförümüz, Donna Summer ile Orhan Gencebay'ı ardarda dinlemekte hiçbir sakınca görmüyor aksi gibi. Yolcular da öyle.

Venedik, kendini hemen ele veren bir liman: bildik bir liman, kokusuyla, lağımıyla, eskiliğin verdiği ürpertici, görkemli güzelliğiyle. Milano, yeşilliği, genişliği ve sıcak bakışlı erkekleriyle çağdaş olabilmiş bir İzmir kıvamında. Bunlar sudan izlenimler. Bir kentte uzun boylu yaşamadan, yaşayanlarıyla kaynaşmadan ne öğrenilebilir ki? (Anadolu'nun uzak bir köşesine üç günlüğüne uğrayıp köy anıları yazmak kadar başaramayacağım birşey.)

Ama bir kent, insanın yapısına anında uyum gösteriyorsa, "Gel, gel," diyorsa iş değişiyor. Venedik'e uzun bir süre ayırmak gerek. Hatta yalnızca gidiş bileti almak. Paris'te son tangoya, Viyana'da son valse yetiştikten sonra Venedik'te son ölüme koşmak...

Paris'e arabesk eşliğinde girdik: I. Paris kuşatması. Ama yanlış yoldan girdiğimizden, garı bulamadık. O anda dönüş biletimizi neden önceden ayırtmadığım düştü aklıma. Para yetecek mi gibi kaygılar...

Neyse bugün Pazar. Evdeyiz. Gülsen Fişek'le kaynatıyoruz. Bir fırtına patladı. Yıldırımlar iniyor. Derken bir bando geçti.

Ardından kornalarıyla bizim usul bir düğün arabası-alayı. İtfaiye binasının tam karşımızda olduğunu unuttuğumdan birara kulağıma çalınan bildik korna sesini Aygaz kamyonununki sandım.

Gülsen, gülmekten kırılıyor. Bugün para bozdurma olanağım yok. Otomatik makinelerin çoğu da bozuk. Ermeni bakkaldan aldığı patlıcan salatası, beyaz peynir vb ile nefis bir sofra döşedi Gülsen. Ermeni bir rakı eşliğinde.

Paris'te, günlere girmeden önce:

— Hadi, dedim, bari bir Sezen Aksu plağı koy da iyice evimde olayım. Puslu İstanbul göğü altında. Nereye gitsek peşimizi bırakmayan uyumsuzlukta.

30 Haziran

Komet'le her bakımdan seçkin bir öğle yemeği yiyoruz Paris'in en lüks lokantalarından birinde. O yüzden çekingenim ya, listedeki en ucuz yemeği kestirmeye çalışıyorum. Ama Komet durumun farkında; bana sormadan ısmarlıyor yemeklerimizi, epeski şaraplarımızı. Son açtığı sergi burada ilgiye izleniyor; tek avuntum bu.

Komet, genç bir ressamlar kuşağının ilk gençlik yıllarındaki yanılgılarına değiniyor: Sırf modern olma adına modern olmak. Çarpıcılığı 'zanaat'a üstün tutmak eğilimini zanaatkâr olarak konuşuyoruz: kolay kolay elde edemediğim bir olanak.

Yağmur bindirdi, ama konuşma bitmedi. Hemingway'in Kafe'sinde nefis iki konyakla sürdü.

Gece, kentin öbür ucuna, Sinan ve Gülsen ile birlikte Selçuk Demirel'lere çağrılıyız. Televizyonda *Adak* filmini ve izleyen açık-oturumu seyredeceğiz. Film bitti, açık-oturum başladı. Sorular şöyle: Bu filmin senaryosunun yaşanmış bir olaydan alındığı belirtiliyor, ama bu olay genellenebilir mi? Türkiye'de çocuklarını Tanrı'ya adayan babalar, yani böyle bir gelenek var mıdır? Filmin başkişisi baba ruh hastasıysa filmi bir bireyin dramı olarak mı göreceğiz? Hasta değilse toplumbilimsel bir açıdan mı inceleyeceğiz?

Sonunda konuşmalar tam bir kördüğüme döndü. Acaba film yeterince inandırıcı olsaydı (olayın gerçekliği, filmin sanatsal gerçekliğine ne katar?) sorular yine böyle toplumbilimsel bir odakta mı yoğunlaşırdı? Sanmıyorum.

Sonunda televizyonu kapattık. Hiçbirimizden çıt çıkmıyor. Yerli sanat filmlerini izlerken kurtulamadığım suçluluk duygusu bir daha bastırıyor. "Sevmek zorundayım" baskısı bu. "Sevmezsem ukalalık etmiş olurum" baskısı. "Aman şu sahneyi aklımda tutayım, güzeldi," baskısı. Bir sanat yapıtının gerçekleştiriliş amacına duyduğum saygıyla gerçekleştiriliş biçiminden duyduğum tedirginliğin çatışması.

Bir soru takılıyor: Neden şimdiye kadar bir *sanat* romanı, *sanat* şiiri, *sanat* resmi görmedim de *sanat* fotoğrafına, *sanat* filmine bolca rastladım? Bu sanat sıfatı hangi boşluğu doldurma adına kullanılıyor?

Paris, köklü bir sanat-kültür merkezi olduğundan bu soruların yanıtlarını daha geniş bir renk-yelpazesi içinde değerlendirebiliyorsunuz. Kişileri de.

Paris'te, İstanbul'daki yaşamlarını, bildik tavırlarını olduğu gibi sürdürenler var. Ömer Uluç gibi sözgelimi.

Paris'te, uzun yıllar yaşamalarına karşın ülkeleriyle olan göbekbağını hiç mi hiç gevşetmemiş gençler var: Abidin Dino - Güzin Dino çifti gibi.

Paris'e bir anlamda sürgün giden, geride kalan kitapları, köpekleri, daha yeni dikilmiş ağaçları özleyenler var: Sencer Divitçioğlu gibi.

Bu arada Paris'te, yurt özlemini arabesk çalarak, duvarlara ucuz turistik nesneler asarak, gazete kâğıdı üstünde kuru fasulya-pilav partileri vererek geçiştirenler var.

Dostlarının evinde aylarca beş kuruş harcamadan geçinmeyi bir hak, devrimci dayanışmanın başkoşulu sayan anlaşılmamış dâhiler de var tabii.

Bir zamanlar Paris'te bulunmuş olmak, çok önemliydi benim ilk gençliğimde. Bir bere, bir fular, bir Gitane sigarası yeterdi bu özentiyi açığa vurmaya. Böyle donanmış biri, çağdaş dünyanın bir bireyi olduğu izlenimini verirdi. Oysa çağdaş ol-

mak, nice yanılgıları, göze almaları, çelişkileri tanımaktan kaynaklanıyor. Sırf modern olmak adına modern olunamıyor. Yani Komet haklı. Ama eli-yüzü düzgünlük de klasiklik güvencesini veremiyor çağdaş dünyada. Ne ürüne ne de yaratıcısına. Yani ben de haklıyım.

7 Kasım

Bir sıkıntı. Nedeni kestirilemediği için etkisi daha yoğun olan sıkıntılardan. Böyle durumlarda bedeniniz sizi gafil avlar. Bir elinizde çöpe dökülecek kül tablaları, öbür elinizde demin anımsanıp çöpten özenle çıkarılmış -oldukça yağlı ve kirli- bir gazetenin okumak zorunda olduğunuza kendinizi inandırdığınız ama kesmeyi unuttuğunuz bir makalesiyle, yarı-yolda kalakalırsınız. Kibrit isteyene tuzluğu uzatır –kapıyı çalana telefonu açarsınız. Geçicidir bu şaşkınlık, bu dağınıklık, bilirsiniz, kaç kereler denemişsinizdir yine de önce garip bir ürküntü verir. Bu sonuncuymuş gibi, bundan sonra hep sürecekmiş gibi.

Hep sürecekmiş gibi... Amaçlarla onlara bağlı eylemler yerli yerinde değildir artık. Ürküntünün ta dibinde haklı bir kaygı vardır: birşey yerinden oynamıştır, her neyse o. Durağan bildik tabanda, birşeyler sürekli kayıyordur.

Birdenbire kavradım nedenini: Bugün televizyonda *Tarzan* var. Weismuller'i çocukken seyrederken neler duyduğumu anımsamıyorum. Herhalde pek beğenmişimdir. Karaderili adamlara, vahşilere, yamyamlara (o zaman bu tanımları tırnak içinde düşünmüyordum çünkü) sahip çıkan, onları yola getiren usta avcı, doğal erkek, yakışıklı beyaz İsa, mutlaka hayranlığımı kazanmıştı. Bütün bu özelliklere Tarzan'ın sevimli dostu Çita ile anaç sevgilisi kültürlü Jane katılınca, filmleri sevmemek elden gelmiyordu herhalde. Hangi genç kız kendince eğitebileceği, uygarlaştırabileceği, evcilleştirebileceği, çocuksu ama doğayla becelleşmekte usta bir avcıya gereksinme duymaz? Gereksinme duymamayı öğrenmez?

En iyisi, bu gençlik anılarına sığınıp aynı tadı değilse bile bir benzerini bulmak, oğlumla geçireceğim sinema seyretme süresini sahiden keyifli bir hale getirmek. Ama olmuyor. Spor programlarını izlerken biraz daha başarılı oluyorum, en azından bazı spor kurallarını unutmadığım için haklı itirazlar yükseltip onun gözünde arkadaş anne kimliğimi koruyabiliyorum. Pop müzikte aynı parçaları sevmekte birleşmemiz işimi kolaylaştırıyor. Ama burada...

Western'leri birlikte seyrederken, erkek-erkeğe yaşanan ve kadını ustalıkla dışta tutan --bir anlamda erkek için yaratılmış– güvenli bir dünyaya duyduğu özlemi okuyorum yüzünde. Bu dünyada sevgililer, yarı-saydam, tapınılası bakiredirler; binde bir de erkeğin doğru yola getirdiği ama zaten yapılarında azizelik tohumu taşıyan hafif uçarı sarışın dişiler... Günahkâr metreslerse çoğu kere esmer, Latin ırkından ateşli aşk-kadmlarıdır. Eski günahlarının cezasını ya erkek kahramanın canını kurtararak (onun yerine vurularak falan) ya da onu azize sevgilisine teslim etme yiğitliğini, özverisini göstererek çekerler, aklanırlar.

Bir de cinsiyetsiz kadınlar vardır. Çiftlik işlerinde erkekleri kadar yiğit analar. Sabah uyanınca onları şöyle bir öpmek, kapıdan çıkarken, tam giderayak, "Seni seviyorum"a inandırmak, erkeğin gününü ve canını güvenceye almaya yeter de artar bile.

Kente geldiklerinde ille de "lacivert kruvaze bir ceket" edinen (eski gündöküm lerinin kulakları çınlasın) bu güvenilir, babacan, doğal erkeklere –biçimlendirilişimiz sonucu– hâlâ çoğumuzun hayranlık duyduğu doğru. Öyleyse oğlumun duygularını neden yadırgıyorum? Sanıyorum şu soru yüzünden: Benim çocukluğumdan bu yana değişen bunca şey arasında bu bakış değişmeden mi kaldı? Yaşama karşı bu tavrımız, güvence beklentimiz silkelenmeyecek mi hiç?

Bu tedirginliği atmanın tek yolu, kaygılarımı ve sorularımı oğluma aktarmak. Anlattım uzun uzun.

— Tabii haklısın anne, dedi. Ama filmi seyretmekle bunların ne ilgisi var?

Ne ölümcül bir ilgisi olduğunu yıllar sonra, belki kendi ço-

cuklarıyla aynı konuları tartışırken kavrayacak ama şu anda sahi ne ilgisi var?

Güne ek: Sezen Cumhur Önal'ın radyoda iç bayıltıcı sesi ve ağdalı yorumuyla (ayrılık, güz rüzgârları, ölüm, düşen yapraklar, gözyaşları ve yağmur vb) sunduğu, gençliğimin sevdiğim şarkılarını aynı irkiltiyle dinliyorum. Bu gidişle geçmişsiz mi kalacağım?

16 Kasım

Bir süredir yine ayrı ayrı dökümü yapılamayacak kadar zincirleme günler yaşıyoruz:

6 Kasım gecesi seçimi ANAP'm kazandığı belli olmuştu.

9 Kasım günü akşamüstü Nimet'le Karaköy'de Yayla Birahanesi'nde dertleşmiş, artık tanıyamadığımız bu ışıksız kentte üç ay içinde korkunç bir değer-düşümüne uğrayan hayatlarımızı düşünmüştük. Bu arada vapura yetişmeye çalışan genç lumpenleri gözleyerek.

14 Kasım'da Barış Derneği Davası'nın tutuklamalarla bittiğini öğrendim.

15 Kasım'da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu. Bugün 16 Kasım: Milli Takımımız futbolda Avusturya'yı 3-1 yendi.

23 Kasım

Zelda Sayre, F. Scott Fitzgerald'a rastladığında, on sekiz yaşında Alabamalı bir dilber (Fitzgerald'ın öykülerinde, romanlarında sık rastladığımız güneyli dilber). Scott, yirmi bir yaşında o sıralar. Çevrelerindekilerin travmatik diye nitelediği hır gürlü, ölümüne-çılgın bir evlilikle sonuçlanıyor bu aşk.

Kızları Scottie Fitzgerald, *Cennet Kırıntıları*'na yazdığı önsözde *"Annemle babamın daha önce yayımlanmamış ürünlerine adan-*

miş son kitap olacak bu," diyor. Bu yüzden de kitabını *"gizli hazineleri boşaltılmış bir tavanarası"*na benzetiyor. Çocukluğunda annesi ve babasıyla oynadığı oyunları, paylaştığı düşleri de sayıp dökülüyor *Cennet Kırıntıları*'nda.

Zelda'nm dansçılığı, ressamlığı ve yazarlığı denedikten sonra başarısızlıkla ve korkunç bir yıkımla sonuçlanan meslek yaşamı, kocasını derinden etkiliyor. 1940'ta ününün doruğundayken birdenbire ölüyor Scott. Zelda, çektiği ruh hastalığı sonucu yaşamının son yıllarını çeşitli bakımevlerinde geçirdikten sonra 1948'de hastanede çıkan bir yangında can veriyor. Kızı, annesinin kendisine şöyle dediğini anımsıyor: *"Benim yaşlandığımı, çirkinleştiğimi görmeni istemem. Galiba otuzumuza vardığımızda ölmek zorundayız."*

Scottie'nin deyişiyle bu kitaba *"can veren, onu doğurtan ve dadılığını üstlenen"* –cennet kırıntılarını açıklamada ne kadar önemli sıfatlar bunlar– Profesör Bruccoli de, iki yazarın ürünlerini bir kitapta toplamasının gerekçesini, Fitzgerald'ların arasındaki karmaşık ilişkiyle açıklıyor. *"Hammaddeleri ortaktı. Yazma konusunda sıkça işbirliği yapmadılarsa da yapıtları duyumsal bir işbirliğinin örnekleri sayılabilir."* Yaşamdan *"aynı kusursuzluğu ve aynı ödülleri"* bekleyen iki kişiliğin çatışması, Zelda'nm sözcükleriyle, *"tarihte gelmiş geçmiş en cicili bicili cümbüş"* sırasında başarı ve güzellik, para ve aşk peşinde koşan, sonunda düşkırıklığına uğrayan, hüzünlü, ciddi, romantik bir yitik kuşağın serüvenini anlatıyor ikisi de.

Kitapta Zelda Fitzgerald'ın daha önce yayımlanmamış on öyküsünü okuyoruz. Nedeni şu; bu öykülerin çoğu dönemin dergilerinde ya ikisinin ortak imzalarıyla ya da yalnız Scott Fitzgerald'ın imzasıyla çıkmış. Dergi yöneticilerinin ileri sürdüğü koşullar, Fitzgerald'ın ünü dolayısıyla alacağı telif hakkının yüksekliği yüzünden. Fitzgerald, bu duruma çok üzüldüğünü söylüyor, ama Zelda'nın anlayışla karşıladığına inanıyor. Bu kadarla kalsa yine iyi. Yazarın, Zelda'nm yazdığı kimi öyküleri evirip çevirip yeniden yazdığını da görüyoruz. Karısının güncelerinden romanlarında bolca yararlandığını öğreniyoruz. (Ben

de hep Koca Gatsby'yi bir *erkek* nasıl öyle görebilmiş, diye düşünüp dururdum.) Zelda'nın tek ve başarılı romanı *Son Vals'i Bana Ayır*'ı kısa sürede tamamlaması da epey sarsmış Scott Fitzgerald'ı. Düpedüz bozulmuş.

Şimdi burada sıkı duralım, Profesör eleştirmenimize kulak verelim. Ona göre Zelda'nın yazdıkları, gerçek öyküden çok, taslak kapsamına giriyor *"Kaba bir gerçek belki, ama Zelda Sayre Fitzgerald'ın yazılarının bugün bize ilginç gelmesi, F. Scott Fitzgerald'ın karısı olmasına bağlıdır."* Zelda, amatördür, Scott'sa profesyonel. Sonra ekliyor: *"Ama kendi sınırları içinde* (Zelda), *olağanüstü bir düzyazı yeteneği vardı. Kocasına öykünmüyordu. Anlatımı, kendine özgüydü. Zekiydi, inanılmaz bir sözcük dağarcığına sahipti, ayrıca yaşamı kendi açısından görebilme yetisine de."* (Bir yazardan daha ne beklenebilir ki sayın Prof?) Zelda'nın anlatımı gerçekten oldukça bezekli, yer yer özentili, ama kocasındaki diyalog kurma becerisini onda bulamamamız, onun diyaloga yer vermemeyi *seçmesinden* kaynaklanıyor, içinde bulunduğu ruh durumunu, çevresindeki insanlar, eşyalar ve yerler aracılığıyla büyük bir ustalıkla aktarıyor Zelda. Garip benzetileri ve eğretilemeleriyle:

"O dönemde, gözlerinin önünde hiç billurlaşmamış birşeye tutunmak için korkunç bir savaşım veriyordu; geçmişiydi o şey," diyor bir kadın öykü-kişisi, *"Dokunulabilir birşeyi tutmak. 'Tamam, bu gerçek işte, yaşantımın bir parçası, şu ya da bu sınıflamaya girebilir, yaşadığım olaylar, anılarımın bir parçası,' diyebilmek istiyordu. Geçmişteki yaşamını oluşturan olaylar arasında bağlantı kuramıyordu, ama zamanın uçup gittiğini farkettikçe, yeni-doğmuş gibi bir duyguya kapılıyordu, yeni-doğmuş, ana-babasız, sevecen bir aile çevresinden, uyum sağlayacağı ya da karşı çıkacağı bir çerçeveden yoksun. Her yeni günle gelen bu bir-başınalık duygusu, şaşırma heyecanını elinden alıyor, onu son derece hoşgörülü kılıyordu, bu da ruhsal bir bunalıma girdiğini söylemenin bir başka yolu."*

Zelda, adsız-sansız ve başarısız; Scott, ünlü, başarılı ve mutsuz, sözcülüğünü ettikleri kuşakla aynı dramı yaşıyorlar.

Nedense bu deney, bana karılarının ille de saygın aydınlar olmasında direten, zaman zaman bu uğurda kaleme sarılıp tak-

ma adlarla onların ağzından yapıtlar döşenerek onların istençlerini ezen aydın erkekleri anımsatıyor. Burada durum benzemese de amaç aynı; *Pygmalion*'dan bu yana değişmiyor:

Bir kadın yarattım (ya da yok ettim) yalnız ikimiz için.

30 Aralık

Doğan Hızlan'a ve *Hürriyet*'e açtığım iş davası için Adliye'deyim bugün. Sinirlerimin çok bozuk olduğunu görünce, Gülsen de benimle gelmeye karar verdi. Sinirlerimin neden bozuk olduğu ve dava konusu için 6 Şubat 1982 gününe bakmanız yeter.

İsteğim, hak ettiğim 200.000 liranın bir biçimde verilmesinden ibaret olsaydı, Doğan Hızlan'ın deyişiyle bir biçimde ödenirdi bu para. Ama ben parayı hak ettiğimi düşünüyorum, dolambaçlı ilişkilere girmeye de niyetim yok. Eski bir dostuma dava açmam, çeşitli yorumlara yol açtı. Kimileri gereksiz buldu, kimileri beni kişisel reklam yapmakla suçladı (ücretinizi alamamanız acaba hangi kişisel özelliğinizin reklamıdır?) Kimileri de çok yerinde bir karar olarak niteledi: Babıali'deki sömürü düzenine bir karşı çıkan olmalıydı. Peki, diyebilirsiniz, aylarca *Yazko Çeviri* toplantılarına da bedava katıldın, o zaman sömürüldüğünü düşünmedin mi? Düşünmedim. Bir yazarlar kooperatifinin çıkardığı dergiye yardım etmekle bir holdinge yardım etmek arasında dünyalar kadar fark vardı bence. (Şimdi pek emin değilim).

Babıali'de, çıkacağını herkesin duyduğu *Bu Hafta* dergisinin öteki danışmanları davada tanıklık edecekler. Acaba birlikte çalıştığım kişileri tanıyor muyum? İşte bir soru. Para konusunu çok aşan bir soru. Acaba iş çevreleriyle aralarını bozmamak için –*yalan* sözkonusu değil tabii– *eksik* ifade mi verecekler? Türkiye'de hukukun nasıl işlediğini görmek de ayrı bir şölen. Kısaca hepsine değer sinirlenmem.

Davaya ilişkin izlenimlerimi yıllar sonra, her şey durulup unutulduktan sonra yazacağım.

1984

1 Ocak

Kimi yazar vardır, *yazı yazma* edimini tarihsel bir görev olarak üstlenir. Bildikleri, inandıkları doğrultusunda ürün vermek yeter onlara. Bu tavır, onları bir ölçüde, toplumun güncel yaşamını gözardı etmeye, o dönemi sonradan, doğru, serin bir perspektif içinde işlemeye iter. Doğacak ya da doğurtulacak ürünün haklılığı, yanlışsızlığı, bütünlüğü gözlerini bağlamış gibidir. (Burada, Faulkner'ı anmadan geçmeyelim: *"Sanatçı, kendi sanatından başka hiçbir şeyden sorumlu tutulamaz."*)

Bu tür yazarları saygıdeğer bulmakla birlikte *öbür* tür yazarları kendime daha yakın görüyorum. Toplumun atan nabzında yaşamak, o nabzın dalgalanmalarını yakalamak, bazen ürün vermekten daha önemli geliyor bana. Hele o dalgalanmayı yüreğimde duyuyorsam...

Yazının başlığı: *Şiirde Mevzu*. Lise edebiyat kitaplarından birinin *serbest okuma* parçası (tabii ki serbestlik kavramı üstünde acı acı düşündürüyor kişiyi):

"Bir heykeltraş için heykelini beyaz veya kırmızı mermerden yapması ne ise, şair için de şiirin mevzuu ancak o kadar ehemmiyetlidir. Şiirin mevzuu asıl şiirle hiçbir suretle ilgili değildir. Bir sessiz harfi yerinden kımıldatacak olursak şiir derhal, hem de tamamiyle değişir. İskambil kâğıdından yapılmış kule altüst olur. Fikrin ehemmiyeti yoktur. (...) iyice düşünülürse her yüksek şiir, şiire ne kadar yakınsa ve

kelimelerin feyizli zemininden ne kadar kuvvetle fışkırıp yükselmişse o derece mevzudan yoksundur. (...) Şiir duyguların bir mucizesidir." Bu önemli lafları eden kişi, Dezsö Kosztolanyi, dilimize çevirme zahmetine katlanan da Sadrettin Karatay.

Türkiye'de 1984 yılında edebiyat kitaplarında yer alan bu metnin ne demek istediğini bir yana bırakalım, Türkçesine bakalım yeter. Artık, "Gençlerimiz neden okumuyorlar? Edebiyata neden ısınamıyorlar?" sorusunu sormamıza gerek yok sanırım.

Bir başka örneğe geçiyorum. Yeni meclisimizdeki milletvekillerinin andiçme törenine. Bu törende milletvekillerimiz üç kümeye ayrılıyorlardı: Anadillerinde yazılmış bir paragrafı güçlükle de olsa eninde sonunda sökebilenler, inanılmaz bir başarı gösterip o paragrafı ezberleyebilenler ve metni ezberleyemediklerini bir türlü kabul edememe başarısını gösterenler. Yine de aralarındaki bu önemli ayrımlara karşın kürsüye çıkışları, tek-tip gözlüklerini sahne zamanlamasında kullanış üslupları garip bir ortaklaşalık taşıyordu. Kimbilir, belki de çoğu, demin alıntıladığım metnin önerdiği öz ve biçim değerlendirmesi uyarınca yetiştirilmiş, öğrenim görmüştü. Noktanın virgülün, ünlemin ya da sessiz harfin yerinden oynaması, iskambil kâğıdından yapılmış kulenin altüst olması gibi bir anlam taşıyordu gözlerinde. Şiirsellik'ti asıl olan; fikir ve fikrin iletildiği dil pek önemli değildi. Fikir ya da meram, olsa olsa şiirselliği aşağı çeken amansız yerçekimiydi, ondan kurtulmak gerekiyordu.

Derken yılın son gecesi geldi çattı. O gece televizyonumuz kültür açısından gerçek bir şölen sundu bizlere. Bu ülkede sanki hiçbir oyun yazılmamıştı şimdiye kadar, seyredilebilecek hiçbir Türk filmi yoktu. Bırakalım bizim ülkemizi, evrensel bir kültür mirası da yoktu. Bu törende şiirsel ağırlık, bol renklilikteydi aynı ideoloji uyarınca. O kadar ki, bol renkli kişilikleri yüceltme adına, siyah-beyaz olmaya gönül indiren ünlüler bir çırpıda harcanabiliyordu. Nitekim Pera Palas salonlarında bir renk fışkırtısıyla başlayan şenlik, kısa sürede acıklı bir okul-aile birliği müsameresine dönüştü. Simli harmaniyelerini sallayarak

ışıldatan türkücülerin, pastel yemeklerle donanmış masanın başında saatlerce dikilen, kim oldukları, neden öyle oldukları, işlevlerinin ne olduğu bir türlü kestirilemeyen figüranların, garip bir Amerikancayla caz ya da Türkçe tango söyleyenlerin, bu arada Urfa'dan ya da Karadeniz yöresinden folklorik birtakım tatlar getiren smokinli beylerin kol gezdiği bir panayıra demek daha doğru. Nasılsa anlam önemli değildi, ışıltı yetiyordu. Fışkırtı da vardı hani. (Tek üzüntüm, Fellini'nin bu gösteriyi göremesi. Ne derin anlamlar çıkarırdı bu şiirsel anlamsızlıktan.)

Çok mu karamsar bakıyorum yaşadığım topluma? Galiba öyle. Kimi yazar arkadaşı heyecanlandıran Kitap Fuarı'ndan bile büyük bir tat alamadığıma göre.

Amacım tek tek kişileri eleştirmek değil elbet. Yalnızca bu çarkın baştan beri böyle döndüğüne, bir daha asla tersine dönemeyeceğine bizleri usul usul inandıran, yaşamın yüreğinde yer alan edebiyatı toplumca hiçe saymamıza yol açan, bayağılığı neredeyse doğal kabul etmemizi, dahası onda şiirsellik aramamızı sağlayan düzmece değerlere zamanla nasıl boyun eğdiğimizi saptamak.

Şu sorular geliyor aklıma ister istemez:

Hangi çağda, hangi toplumda yaşıyorum? Çevremde neler oluyor?

Neden yazıyorum hâlâ?

Belki de bütün bunlar yüzünden. Bütün bunlarla savaşmak için.

8 Ocak

Ülkemizdeki genç erkeklerin bir bölüğü gerçekten yitik kuşak kapsamına giriyor, bir bölüğü de yitik kuşaktan olma hevesinde. Hevesliler; gün boyu, mekân tuttukları bir kahvede ya da bir barda oturuyor, yazılanları ve yapılanları eleştiriyor, birbirlerine asla bitiremedikleri öykülerden, dergilerin geri çevirdiği şiirlerinden bölümler okuyorlar. Bütün dergi yöneticileri, bu genç dehalara düşman. Ama yazım kurallarını

bile bilmiyorlarmış, onlar için önemli değil. Çoğu, Selim İleri'nin etkisinde. Sevgisizlikten yakınma, faşist duyarlıkları vb eleştirme üstüne.

Benim asıl sözünü etmek istediğim gençlerinse çoğu okumuş (her anlamda). Çağdaş teknolojiyi yakından tanıyorlar. Kültürleri çok boyutlu. Yaşama kültürünün gerçek tatlarından nasiplerini almışlar. Ülkemizde erkek çoğunluğuna hiç benzemiyor tavırları, dostlukları... Sözgelimi hiçbiri güzel çiğköfte yoğurmakla övünüp, yoğurduğu çiğköfteyi zorla ağzınıza tıkmak, geceyi ve sofrayı size zindan etmek gibi erkekçe bir incelik göstermiyor. Karısından ya da çocuklarından yakınarak sevecenliğinizi çekme yolunu seçmiyor. Bir kadeh rakı ısmarladı diye kendini sizin sahibiniz sanmıyor. Onlarla rahat, gelip-geçici, özgür bir dostluk paylaşıyorsunuz. Birkaç ad vermek gerekirse Engin Bilginer'i, Salih Ecer'i, Sargut Şölçün'ü, Mehmet Güreli'yi, Mürşit Balabanlılar'ı sayabilirim. Ve elbette yokluklarını her zaman geniş bir boşluk olarak duyduğum Mehmet ve Ahmet Baydur'u.

Birkaç gündür Ankara'dayım. Yağmur altında, Ankara'da ilk oturduğum eve bir dönüş yolculuğu yaptım. Birçok şeyi yerli yerinde bulamadım. Kendimi de. Piknik'e uğrayıp bir kadeh votka içeyim dedim. Garson başıma dikildi. Sıcak yemeklerden ne yiyecekmişim? Saat daha 11.30. Neyse ki yaşlı, tanıdık bir garson araya girdi de adamı başımdan atabildim. Yaşlı garsonla karşılıklı birer cin içtik, eski günleri andık.

Eski günlerde Ankara'nın yalnız yaşanılamayacak bir kent olduğuna inanırdım. Bu yıl görüşüm değişti. Tam tersine, özellikle yalnız (dul ya da genç kız) birinin çok rahat yaşayacağı bir kent; geceleri, evlerde toplanılıyor. Dünya görüşüne, yaşam alışkanlıklarına göre bilinçle seçilmiş dostlarla keyifli geceler geçiriliyor. Tabii konular ciddi olduğundan gecenin keyfi ister istemez kaçabilir çoğu kere.

Bu akşam kentin üzerine çöken ve ev-içlerine sinen kirli havadan kaçmak için tek başıma bir yemek yemeye karar verdim. Nerede? Her yer dönerci, lahmacuncu... *Körfez*'in badanası ve bakımı benim bıraktığım 1967 yılında kalmış, sofra örtüleri de.

En iyisi Mülkiyeliler Birliği'ne gitmek. Belki tanıdıklara da rastlarım.

Lokantada bir tek kadın yok. Geniş masalar, çok yüksek sesle konuşan adamlarla dolu. İstanbul'daki İktisatçılar Birliği gibi burası da kasaba-kahvesiyle geceyarısı-otobüsü mola merkezi arası bir yer.

Ama garsonum oldukça sevimli. Kendiliğinden bir mandalina soyup getiriyor, gülümsüyor, abanmadan ilgileniyor.

Dergileri karıştırırken genç biri girdi lokantaya. 20'lerinde görünüyor. Sarışın, uygar yüzlü. Tek boş masa benim karşımdaki. Oraya oturdu. Rakısını söyledi, birkaç da meze. Bana bakıyor gibi olmamak için camdan dışarıyı, düpedüz karanlığı gözlüyor. Yalnızlığa alışık.

Birara gözgöze geldik. Gülümsedik birbirimize. Son kadehi onun masasında içmeye karar verdim ve garsonun bana yakıştırdığı yüksek puanı geri alması olasılığını boşvererek masasına iliştim.

Yabancı bir ülkede okuyormuş. Yurda yeni dönmüş. Daha iş bulamamış. Ana-babasının yanında kaldığından akşamları çok sıkılıyormuş.

— Yani evden kaçmak için geldim buraya, dedi.

— Ben de.

Birara kalktım.

— Tuvalete götürmemi istemezsiniz herhalde, dedi. Ama dönüşte bir kadeh rakımı içmez miydiniz?

Bu çocuk kendini böyle yetiştirmeyi nasıl, kimden öğrenmiş? Kaç yaşında erkekleşmiş, böyle olgun bir erkek olmuş acaba?

Ne iş yaptığımızı, kim olduğumuzu bile sormadık birbirimize. Ayrılırken aklıma geldi:

— Adınız neydi sizin?

— İnanmayacaksınız, diye güldü, ama gerçekten Ayhan Işık.

Bizim kuşağın yitikleri, yitiş süresi içinde toplumun o andaki bütün kabalıklarını, basmakalıp değer yargılarını, kalıplaşmış baskılarını göğüslediler. Ama demek hâlâ bir çılgınlık tohumu taşıyorlar; türdeşlerini gördükleri anda hiçbir engel

sindiremiyor onları. Hemen masaları birleştiriyorlar, dış dünyaya karşı bir cephe oluşturuyorlar.

Hırpalanma sıramı devrettiğim Ayhan Işık, zehir gibi Ankara gecesinde umutlu bir parıltı olarak yer etti belleğimde. Tek üzüldüğüm; gecenin ve anının büyüsünü yitirmemek için masadan erken kalkmak yüreksizliğini göstermem.

11 Mart

Aşağıda, son aylarda okuduğum şiir kitaplarından, dergilerden izlediğim genç şairlerden kimi alıntılar bulacaksınız. Dizeleri aktardığım bu ünlü-ünsüz şairlerin adlarını vermeyi gereksiz buldum, çünkü bu bir eleştiri değil, bir saptama yazısı. Genç kuşak şairlerinin bir bölüğü, iyi ki zaman zaman aşırı bir duygusallığa varan bu duyarlığa yüz vermiyorlar. Aşağıda alıntılanan şairlerden bazılarıysa bu duygusallıktan özel bir ses yaratma çabasında: Bir tür *naive* ses. Okur, özellikle yaz başında çıkan dergilere *(Gösteri, Yazko Edebiyat* vb*)* bir gözatıp verdiğim örneklerin benzerlerini bulsa, sonra hep birlikte bu konu üstünde düşünsek.

Bilmem ki bu yaşımda ne oluyor bana / içimde ince ince bir çocuk ağlaması.

Görünmez iplerinde çocuk / İçimdeki kuklaların / Tıpır tıpır koşuyor / Senin minicik varlığın

Ne zaman biraz karanlık olsa ortalık / Bir korku kaplar içimi / çocukluğumdan kalma

Dualar okumayın / Yüreğim uyanacak / Anacığım / Dualar okumayın.

Orda geçen çocukluk / Günlerim ki tüm yokluk / Duyulur belki hıçkırıklarım / Odalarda bugün de boğuk boğuk
Ya neden hep ağladı / Çiçeklere kardeş yıllarım / Neden hep ahlı çekmek ister canım

Uç uç böcekleri gibi uçup gitti bir sabah / Göçmen kuşlara sordum bahar yelleri eserken

Kimi yaşlar çocukların dört yapraklı yoncasıdır / Bozkır akşamlarının yıldızlarınca uzak / Eski bir çocuk için miladıdır tutkuların

O zamanlar henüz küçük bir çocuktum / Kurumuş ağaçları sulayacak çağdaydım.

Günlük güneşlikse mavi yaz göğü / Al götür beni unutulmuş çocukluğuma

Abeceye başlamanın heyecanı kadar / bir cigara yakmayı seviyorum

Anamın fileleri ağırdır, ayakları sayrı / resimlerine Türkçe öğrettim.

Bir çocuk resmini çiziyordu çöpadamın / tetikte, ürkek avuçları bir başkasının/ sunmaya, eksik kalırsa diye yüreğini.

Oysa teleklerine / Özenle binbir renkli / İşaretler koymuştum / Kuşlardı gök mavisi / ılık deniz sıcak kum.

Ve nasıl horlanıp geçildiyse ölü gülüşlerle yıllar boyu / çocukken kır şarkısı söyler gibi ağlamanın sevinci / ağlamak istiyorum yeniden uçan kitapları okuyarak

Öyle kederliyim ki bugün / Her şeyi unutup / ağlamak istiyorum sevgilim / Bir çocuk gibi / İçimi çeke çeke / Gömüp başımı göğsüne

— Sevgilim ne olurdu / bu sevda hiç büyümeseydi? / ah ne olurdu, bu dünya / çocuklar gibi sevmeye izin verseydi

Sen lırçın / bir çocuğa benzeyen / doğayı anlat / doğayı anlat / kuşları, çiçekleri / uzak dağ doruklarını
Küçük bir kenttir çocuklar yürekleriniz / küçük bir akvaryumdur çocuklar yürekleriniz.

Büyüdükçe yaşamı da büyütüyor çocuklar / günün ilk rengi kadar duru, o kadar maviye dost

Yüce bir dağ olsam / Kentlerin yanı başında / Bağrıma bassam yalnızları / Çocuklar gülsün diye.

Bu dizelerde, çocukluğunu ve gençliğini yeterince yaşayamamış bir kuşağın duygusal yapısı açığa çıkıyor sanırım. Zaman zaman Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *Çocuk ve Allah*'ını, zaman zaman Cahit Sıtkı ile Ziya Osman'ın içdünyalarını anımsatan şiirler bunlar. Ne var ki hece'den devralınan bir sesle birleşince humordan yoksun, içli, hatta melodramatik bir havaya bürünüyorlar. Görüyoruz, apayrı dünya görüşlerini paylaşan şairler bile sık sık ve bir ağızdan, çiçekler, böcekler, kır görünümleriyle donatıyorlar şiirlerini.

Çocukluk, yitmiş, bir daha geri gelmeyecek bir altın çağı, "kaygılardan azade" bir dönemi çağrıştırıyor. Türlü baskılar sonucu ertelenmiş bir gençlik dönemine duyulan nostaljiyi.

Bazan da çocuk, genç bir babanın görüşmecisi sıfatıyla yer alıyor parmaklıkların beri yanında; o zaman da ezilenlerin, hırpalananların, bugünün mutsuzlarının, ama umudunu yitirmeyenlerin ve geleceğin mutlu toplumlarının temsilcisi oluyor.

Yalnız her iki konumda da çocuk, temizin, el değmemişin, umudun bir simgesi. Burada yeni bir sorunla karşılaşıyoruz. Şiirde hangi dünya görüşü savunulursa savunulsun, şair, dünyayı çocuğun gözünden görmeye, birinci tekil kişi ağzından anlatmaya kalkıştı mı, bir anlamda çocuklaştı mı, dili de, deyişi de, imgeleri de çocuklaşıyor, dümdüzleşiyor. Peki böylesine suluboya bir evrende kavga şiiri nasıl yapılabilir. Teslimiyetçi bir dille şiirde kavga verilebilir mi? Dahası: dünün çocuğuyla yarının çocuğu arasında bağlantı kurmaya çalışan şair bugün için gerekli ergenliği elden kaçırmıyor mu? Şiirin ergenleşmemekte direnmesinin sakıncaları neler olabilir?

24 Mart

Demir Özlü'den üç ay kadar önce aldığım ve belki de içimden durmadan "Haklısın" diyerek okuduğum için bir türlü nasıl yanıtlayacağımı kestiremediğim mektup sık sık kafamı kurcalıyor. Demir Özlü, ülkesinden nicedir uzakta (en azından kilometreler açısından) ama daha da önemlisi, dilinden ve çevresinden uzakta kalan bir yazar kimliğiyle günümüz edebiyatının ve edebiyat çevresinin serin, özeleştiriye açık bir değerlendirmesini yapıyor mektubunda. Yavşak değerlendirmelerin yaygın olduğu yabancı bir ülkede, bizim yaptığımız edebiyatın özgünlüğünü daha da derinden kavradığını söylüyor. Mektubun özellikle şu bölümünü okurlarla paylaşmadan edemezdim, umarım Demir kusuruma bakmaz:

"Benim dört yıl sonra Türk edebiyat yaşamına bakışım şöyle: Çok eski, çeşitli, farklı aşamalardan geçmiş, eski dönemi çok güçlü, yeni dönemleri de oldukça özgün olan kültürümüzü birbirine bağlayıp –eklemleme diyorlar ya– yorumlayıp felsefel ve kültürel, üst düzeyde bir edebiyat ortamı yaratamamışız. Derin bir eksiklik. Güncel edebiyat ortamımız da bu açıdan ve bir düşünce ve kültür ortamı olarak oldukça feci. Fakat edebiyatımız sadece ve sadece özgün ve parlak 'yaratıcılar' eliyle yürüyor. Özgünlük ve parıltı orada. Bunlar da bir avuç. Onları destekleyen kültürel ve düşünsel bir ortam da yok."

Mektup iki çeviriyi birden yürütmeye çalıştığım bir dönemde geldi, ne yazık ki bu dönem (birazdan sıralayacağım nedenler yüzünden) sona ermedi daha. Çevirilerden biri, Amerikalı dostum Robert Finn'in doktora tezi: *İlk Dönem Türk Romanı;* öbürü, İngiliz yazar John Berger'ın ünlü romanı: *G.* Robert'ın tezi, tam anlamıyla bilimsel bir tez olmaktan öte özgün bakışı, şaşırtıcı saptamalarıyla zaman zaman yaratıcılık katına yükseliyor. Berger'ın romanı da yaratıcılığa fazla bel bağlamayan bir denemecinin, bir edebiyatçının, bilimi asla ikinci plana atmayan bir yapıtı.

"Şimdi bunda ne var?" demeyin. Öyle çok şey var ki... Demir Özlü'nün sözünü ettiği felsefel ve kültürel, üst düzeyde bir edebiyat ortamını yaratamamış olmamızın sıkıntıları, çağcıl yapıtları çevirirken iyiden iyiye duyuluyor. Poe'yu, Lewis Carrol'u, hatta Virgina Woolf'u çevirmek bile bu kadar güç değildi. Başka bir dünyayı, başka bir dönemi dilimize aktarırken, o dünya konusunda bilgili olmak, yazarın içdünyası üstüne titiz bir çalışma yapmak yetiyordu. Birazcık zorlansanız da, uzun boylu düşündükten sonra, karşılanması güç kimi sözcüğün Türkçedeki karşılığını bulabiliyordunuz. Oysa bilimle edebiyatın içiçe işlediği, birbirinden taze kan aldığı yaşıt bir dünyanın yazarını çevirirken Türkçede bilim diliyle günlük konuşma dili arasında kesin bir seçme yapmak gerekiyor. Nasıl yapacaksınız bu seçmeyi? Kesintisiz bir kültür ortamında yetişmiş bir yazarın, o toplumda artık günlük konuşmalara sinmiş bilimsel dili, bizim bu tür ortamdan yoksun edebiyatımızda çok yabancı kalıyor; yazarın, okura tepeden baktığı izlenimini uyandırıyor. Çevirdiğiniz yazar, okura hiç de tepeden bakmıyorsa, onu bir eşiti olarak görüyorsa, ne yapacaksınız? İlk akla gelen, yapıtın bilimsel özünü sulandırıp dilin tadına, bildik deyişlerin garanti belgesine sığınmak. Ne var ki meslek onuru, edebiyat sevgisi zaten baştan engeller böylesi bir tutumu. Ne yaparsınız peki? Yazarı olduğu gibi aktarma adına, okura biraz çetrefil gelen kavramları kullanmada diretirsiniz, varsın yabancı gelsin. İyi ama o zaman da ortaya bilimsel kavramlarla süslü bir edebiyat yapıtı çıkıyor. Bu da yazara ihanet değil mi? Bir bütünden bir yamalı bohça çıkartmaya kimin hakkı var?

Konunun okur açısından taşıdığı önem ayrı. Baştan beri bir edebiyat yapıtının erdemleri arasında su gibi okunması, bir solukta bitirilmesi gibi ölçütler yaygındır edebiyat ortamımızda. Öyle ki okur, bir solukta bitiremediği edebiyat yapıtından kuşkulanır, ikirciklenir. Ne yazık ki geniş okur kitlesi için edebiyat, yalnızca içtenlik, sıcaklık, sevgi gibi öğelerle ayakta kalabilir bir sanattır. Bilimsel sözcüklerle kavramlar bu öğeleri çarpıtan ayrıkotlarıdır ancak. Konumuz hep hüzündür, ayrılıktır, aşktır.

Bu karmaşıklığa bir de dilimizin kendine özgü gelişimini katalım. Ta baştan beri dilimiz, taşıyamayacağı kadar ağır bir

siyasal yükü kaldırmaya zorlanmış. Yabancı bir yazarı neden çekeceksiniz bu tartışmaya?

Çeviri uğraşı, özellikle bu sorunların tümüne açık olduğundan nankör bir uğraş. Anadilinizde yazarken kullanacağınız sözcük dilinizin ucundadır çünkü o sözcükle yaşanmış belli bir duyguyu ancak o sözcükle anlatabileceğinize inanmışsınızdır, ama çeviride durum değişir. İki ay sonra gözden geçirdiğinizde bile, "Daha iyi karşılayabilirim şu sözcüğü", dersiniz; başkalarının çeviride bulabileceği aksamaları önce kendiniz bulabilirsiniz. Sözkonusu süre on yılsa çevirinizi yeni basıma hazırlarken perişan olursunuz. Birtakım kavramlar bu arada oturmamış, birtakım sözcükler anlam değiştirmiştir; *istem* o anlamda kullanılmıyordur sözgelimi, *istenç* vardır onun yerine. Deneyim, savaşım, yaşantı, yaşam, ömür... Kendi ürününüzü verirken dilinizin ucuna gelen bu sözcükler, yabancı bir ürünle becelleştiğinizde rastgelelikleriyle ürkütücü olmaya başlarlar. Tutarlı bir dil kurmak istiyorsanız tabii.

Demir Özlü şöyle bağlıyor mektubunu: *"Biz ortam olarak düşünsel alanda ya da sorunları kültürel değerlendirme alanında –kendi geleneksel kültürümüzden gelen derinlikler hariç– oldukça zaaflar taşıyoruz. Fakat bireysel yaratma açısından asla değil. Çok yetenekli ve parlağız bu alanda."*

Yetenekliliğimiz ayrıca tartışılabilir, ama parlaklığımızı sanırım hem dilimizin bulaşığını-çamaşırını yıkamaya, çöplerini dökmeye, onu ütülemeye ayırdığımız zamana, bir gün gelecek yeteneklerin yolunu açmaya ayırdığımız zamana, bu uğurda sürekli sancı çekmemize borçluyuz. Parıltıya binde bir fırsat veren bir donukluğa.

11 Mayıs

Bırakalım son yılların modası okurla iletişimi, yazarlar ve eleştirmenler seslerini gönüllerince ve yeterince yükseltiyorlar mı? Edebiyat yaşamımızın atardamarı sayılagelen dergilere bir

gözatınca bu soruyu, "Evet," diye yanıtlamak galiba olanaksız. Yıllar yılı uygulanan dış baskılar öyle bir boyuta varmış ki düşüncemizle sesimiz arasına enikonu bir uzaklık yerleşmiş. Bu uzaklık, bir otosansür mekanizmasıyla yansıyor yazılara. Belki sıkı-fıkı ilişkilere, komşuluk geleneğine dayalı bir toplumda yetişmemizin sonucu bu; belli bir kültür düzeyine, belli bir bilinç düzeyine vardıktan sonra da kişinin üstünden kolaylıkla atamadığı bir alışkanlık olsa gerek.

Tutalım ki bir eleştiri yazacaksınız. Önünüze dikilen engeller hiç de küçümsenir gibi değildir. Önce eşi-dostu incitmemeye çalışacaksınız. Dostunuzun bir yapıtını sevmezseniz o konudan hiç söz etmeyeceksiniz daha iyi. Nasıl olsa başka bir yazınızda ondan 'Falanca', yapıtından 'X' diye söz açma kaytarmacası yardımınıza koşacaktır. Yine tutalım ki dostunuzun yeni yapıtını gerçekten çok sevdiniz. Bu kere de "Onun üstüne hep olumlu şeyler yazdım, acaba bir kere daha yazarsam yan tutmuş gibi mi olurum?" sorusu gündeme gelecektir.

Hele kendiniz de yazarsanız, bu engellere yenileri eklenecektir. Ülkemizde bir yazarın meslektaşlarını yermesi ayıp karşılanır. Hele kadın bir yazarsanız, zinhar kadın bir yazarı eleştiremezsiniz. Eleştirirseniz, onu çekemediğiniz, kıskandığınız anlamına gelir. Her yazarın ayrı, başka bir yazar olduğu, aksi halde zaten yazar sayılamayacağı, dolayısıyla ulaşılacak ortak bir yazış biçimi, varılacak ortak bir hedef olamayacağı gün gibi ortadayken nedense bu konuda tutucu bir mahalle topluluğunun üyeleri gibi davranmaktan kaçınmayız. Düşüncelerimizi açık seçik ortaya koymak yerine fiskos etmeyi yeğleriz.

"Elalem ne der?" mahalleliğinin yanısıra ikinci bir kaygı da ilk bakışta haklı görünen bir sorudan kaynaklanır: "Canım şurada kaç kişiyiz? Durup dururken bu işe emek vermiş birini neden harcıyayım? Ayrıca yazımı kaç kişi okur zaten?" Ülkemizde edebiyat-sanat, gerçekten de bilmemkaçıncı plana itilmiş alanlardır, bizim de bu itip kakma çorbasında tuzumuzun olmasını istememiz ilk bakışta anlaşılabilir. Ama ya son bakışta?

İşte bu son bakış, tatsız bir gerçeği seriyor gözler önüne. Bakıyoruz, edebiyatçılarımız tek tek kendi çizgilerinde ilerler-

ken, hatta yeni birtakım değerler sökün ederken, edebiyatımız genel bir çöküntü içinde. "Ben kimseye ilişmezsem kimse de bana ilişmez" türünden bir varolmama, yan tutmama, hep birlikte koruma ve korunma süreci yaşıyoruz. Yazarlarımızın çoğu inceleme yazıları yazmıyorlar, yalnızca kendi ürünlerinin hangi koşullarda, ne amaçla üretildiğini sayıp dökerek bir anlamda "abesle iştigal" ediyorlar. Oysa bir yazar, yetkin bir yazarsa yaptığına inanır; eleştirmenden beklediği, övgü ya da onay değil, tartışmadır. Artniyetli bir eleştirmenin sıçrattığı toz-toprak, onun kurduğu mimariye dokunmaz bile. Ama bu, yetkin bir yazarın bütün eleştirilere kulak tıkayıp kendini yücelteceği, dar sınırlı, bencil bir dünyaya hapsolacağı anlamına gelmez elbet. Bazan dürüst bir eleştiri, bir sürü sıradan övgüden çok daha önemli bir kendini-gözden-geçirme yolu açabilir yazara. Her yergiye küsen, her övgüyü benimseyen yazar, karşısındaki okur ya da eleştirmenin de kendine özgü bir dünya ve sanat görüşü olabileceği gerçeğini yadsıyor demektir.

Diyelim ki Yaşar Kemal, Adalet Ağaoğlu, Ferit Edgü, Edip Cansever, Ayla Kutlu, Refik Durbaş ve Ahmet Ada birer yapıt verdiler son günlerde. Şimdi Adnan Benk'in, Fethi Naci'nin, Atilla Özkırımlı'nın, Mehmet H. Doğan'ın, Füsun Akatlı'nın ve Muzaffer Uyguner'in bu yapıtları toptancı bir tutumla övmeleri, alkışlamaları nasıl beklenebilir? Bir yazarın ülkesi edebiyatı içindeki yerini, onu benimseyenler kadar benimsemeyenler de belirlemez mi? Bir eleştirmenin edebiyattaki yerini, eleştirmeye değer bulduğu yapıtlara bütüncül bakışı nasıl belirliyorsa. Ne yazık ki eleştirmenlerimizin çoğu da –okurların çoğu gibi– özel çizgileri birbirini tutmayan yazarları toptan beğenme eğiliminde. Tabii bu arada silinen ayrımlar ve ayrımcıklar, bulanıklığı iyiden iyiye artırıyor.

Bu bulanıklık herkesin canını sıkıyor olmalı ki her on yılda bir topluca bir deha aramaya başlıyoruz. Başka bir yazımda da belirttiğim gibi, yeni peygamberin ümmi olması, halktan gelmesi yeğlenme nedeni olabilir. Ayrıca yeni mesih, kuşkuyu da yedeğinde getirdiğinden durgun piyasayı bir süre canlı tutacaktır: Ya ileride umulduğu gibi çıkmazsa?

Bu sonuncu tehlikeli eğilimin en canlı örneğini Latife Tekin ve Orhan Pamuk'u bilek güreşine çağıran yazılarda görüyoruz. Sanki ikisinden birinin başpehlivan olması şart. (Latife Tekin'in gerçekten parlak, ama bana zanaat açısından hiç de inandırıcı gelmeyen, sevilme telaşındaki bezekli yazarlığını, Orhan Pamuk'un süssüz, ama inandırıcı, sabırlı yazarlığıyla karşılaştırmak herhalde ancak bizim ülkemizde rastlanır bir eğilim.) Peki neden ikisi de birbirinden merdâne olmasın? Gönlümüzdeki tahta da bir tek aday mı var?

Her on yılda bir, geçmişten bu yana süregelen edebiyatı alaşağı ediyoruz. Köklerimizi, bizi yönlendiren ustalarla dünyadan aldığımız yeni, çeşitli etkilerin varlığını unutup her yeni olayı ani bir patlamaya yoruyoruz: "Aranan kan bulunmuştur, ilgilenenlere teşekkür ederiz."

İşin kötüsü on yılda bir keşfedilen taze kanlar, bir zaman sonra depolarda biriken kan şişelerinin arasına atılacaklarının bilincindeler.

26 Mayıs

Kendime arasıra uyguladığım bir sınav (gündökümü okurları artık alışmışlardır); bir zaman bağlı olduğum değerlerin yerli yerinde durup durmadığını sınamak. Televizyonda *Scaramouche*'u izleyerek eski-salaklığımın ipuçlarını kestirmeye çalışacağım.

Geçen yıl Ali Koçman'la Divan Otel'de buluşup bir öğle yemeği yediğimiz günden beri aklımda bu sınav. Ali ile ablası Okşan, ilk gençliğimin deniz-arkadaşları'ydılar. Denizi sevmeyenler bu dostluğun gelip geçici de olsa ne büyük önem taşıdığını bilmezler. Yazlarımızın en güzellerini o dönemde Tarabya deniz hamamında geçirdik, çocukluğumuzun tadını doyasıya çıkardık birlikte. Sonraları görüşemedik pek, Okşan, Amerika'ya gitti. Ali, ünlü bir işadamı oldu, sanata ve edebiyata düşkün bir işadamı kimliğiyle âlemi dehşetlere düşürdü, alanında bir tür-başlatıcı sayıldı. Arasıra bir yerlerde karşılaştığımızda zeki bakışı, hınzır

nükteleriyle beni canevimden vurmaktan geri kalmadı, ama Divan Otel'deki yemek başka; uzun süre birarada olacağız çünkü. Acaba eski keyfi yaşayabilecek miyiz? Yoksa dünya görüşlerimiz arasındaki ayrımlar gölgeleyecek mi o günleri?

Hayır, hiç gölgelemedi. Otellerimizi tepeleme dolduran ve kendimi neredeyse ırkçılıkla suçlamama yolaçan Arap turistler ve çocukları da gölgelemedi günü. Umurumuzda değiller. Ali'yi tanıyan ünlü iş adamlarının-kadınlarının bize garip garip bakmalarına da aldırmıyoruz. Aldırdığımız tek şey, böyle lüks bir mekânda bile patlıcan salatasıyla barbunya pilakisinin aynı servis tabağında getirilmesi; çevresinde koşuşturan garsonların Ali'nin içki içmediğini bir türlü anlamayıp zorla şarap tattırmada, konyak getirmede diretmeleri. Gülüyoruz.

— Bir dinozorlaşma süreci yaşıyoruz biz, diyor Ali. Gitgide yabancı düşüyoruz bu topluma. Benim çevremi, birlikte bulunmak zorunda olduğum kişileri tanıyorsun zaten. Sen ne yapıyorsun anlatsana. Biraz dedikodu ver hadi sizin cepheden.

—Pek fazla sokağa çıkmıyorum. Gittiğim yerlerden hoşlanmıyorum. Birşeyler bozulmuş gibi. Ne gibisi, düpedüz bozulmuş. Gittikçe daha çok içime ya da evime kapanıyorum galiba. Yalnızlığı öğrenmeye çalışıyorum. Oldukça güç, doğduğumdan beri evliyim sanki. Kendime özgür olma fırsatını hiç vermemişim, şimdi kırkımdan sonra bir anda nasıl özgürleşirim? İstemediğim kadar çok yazıyorum, belki bu yüzden, yani yazarken özgürleştiğim için. Sen ne yapıyorsun? Gazetelerden izliyorum, ama aslında hoşnut musun?

— Demin dedin ya, bizim gibi çılgınlık tohumu taşıyan kişiler belli bir sıkı düzeni yürütmek zorundalar. Hoşnut değilim belki ama bu hayatı seçtim, ustalıkla yürütmek istiyorum.

Ali'yi ünlü işadamlarımızın yanında gözlerimin önüne getirmeye çalışıyorum; olmuyor bir türlü.

Bir süre siyasadan, ekonomiden, çıkmazlardan, endişelerden konuştuktan sonra yine geçmişe dönüyoruz. Loş salonun dışında nefis bir güneş var.

İşte bir haber:

— Kendime bir ev arıyorum. Buralarda. Her yere yürüme uzaklığında olsun. Bari taksi parasından kurtulayım.

— Yalçın Pekşen'le yaptığınız konuşmayı okudum, diyor Ali. İnan, yazıların karşılığında aldığın telif ücretini görünce çok şaşırdım. Sizin sorunlarınızı yakından bilmiyorum tabii, ama bak, sağı-solu bırakalım şimdi, temel bir sorun var ortada: Geçenlerde ünlü bir yazarımızın son kitabını aldım, bir de baktım hepsi eski öyküler, bir-iki tane yeni öykü ekleyip yeni bir kitap yapmış. Diyeceğim çalmak, yalnızca işadamlarına özgü bir tavır değil sandığın gibi.

— Biliyorum, topluca bir çürüme döneminden geçiyoruz.

— Bana da Ayaspaşa güneşi alan eski bir İstanbul evi gerek, diyor Ali. *Feelings* şarkısını hatırlar mısın? Bir yaz boyu dilimizden düşmemişti.

— Ama şimdi o şarkıyı duyar duymaz hesap istemek gerekiyormuş. Arkasından *Valencia* geliyormuş, derken kasap havası ve arabesk.

— Peki bu fırtınada sizin kesim nasıl yetiştiriyor çocuklarını? Bizimkiler çok başarılı bu konuda. Kızları-oğulları yabancı ülkelerde bursla okuyor, cep harçlıklarını boş zamanlarında çalışarak kazanıyorlar. En yeni teknolojik bilgilerden haberli oluyorlar, hayatla da içli-dışlı hepsi. Yurda döndüler mi oturacakları genel müdür ya da koordinatör masasını tam anlamıyla dolduracak şekilde. En yeni sol ideolojileri de biliyorlar tabii.

— Biz verdiklerimizin yeterli olacağını, ileride ezilmeyeceklerini ummaya çalışıyoruz çocuklarımızın.

— *Scaramouche*'u hatırlıyor musun? diye gülüyor Ali karamsarlığımı dağıtarak... Okşan'la sen o yıl Stewart Granger'a âşık olmuştunuz. Nasıl tutturmuştun hatırlasana, "Ali git, Sarıyer sinemasından *Scaramouche*'un bir posterini çal," diye. Ben de bir gece bisikletle gidip çalmıştım posteri.

Evet evet. Ne büyük bir densizlik, diye düşünüyorum. Ne hakla? Ali'nin o günlerde de posteri satın alabilecek parası vardı, sinema sahibinden isteyecek inceliği de. Neden zorlamışım ki?

Ali, cin gibi gülüyor:

— Sakın sitem ediyorum sanma. İyi ki tutturmuşsun. Hayatım boyunca çaldığım tek şeydi. Unutamadığım bir serüven.

Bugün filmi bir daha izlerken, bön suratlı Stewart Granger'a değil, *Scaramouche*'ta simgelenen söz vermeye, vefaya, şövalye ruhuna âşık olduğumu kavrıyorum. Soyu tükenmeye yüz tutmuş dinozorlara, kişiliklerinde, yaşamalarında tutarlı kalmayı başaran geniş ciğerli insanlara. Dipleri ve dorukları tanıyanlara.

28 Mayıs

Bu gece, televizyonda Kenan Evren'in Aydınlar Dilekçesi'ni imzalayanları vatan hainliğiyle suçlayan konuşmasını dinledim.

Şöyle sorular geldi aklıma: Çok mu yazıyorum? Yani belli konularda yoğunlaşmam daha doğru mu olur? Hemen arkasından da: Az mı yazıyorum?

4 Haziran

Geçenlerde, 1971'de yazdığım "Yusuf ile Zeliha" adlı öyküyü eleştirel bir gözle incelerken bir bölümde duraladım: *"Alt katlardan birinde genç bir ana akşama hazırlanıyordu besbelli. Kızarttığı kabakların cızırtısını bastırıyordu türküsü. Dudaklarında mutlu bir gülümseme olmalı."* Ama öykünün genel havası hiç de öyle değil. Sürdürüyorum okumayı: *"Oysa Zeliha'nın karşısındaki şu cam, bir sarmaşığı sevmek, uzaktaki bir denize gözatmak için değil, hepsini dışta tutmak için konmuştu sanki. Yaşamayla arasına girmiş korkunç bir engeldi."* Öyküde, ana-babalarının çıkar ilişkilerine dayalı evliliğinin iki genç insanın içdünyalarını, hatta cinselliklerini nasıl kemirip bitirdiği anlatılıyor.

Cem Taylan, *Evrimdeki Estetik* adlı incelemesinde, Batılı kadın şairlerin geçmişteki acı serüvenlerini, zaman zaman intiharla sonuçlanan yaşamöykülerini irdelerken hep bir engel üstünde duruyor. Gerçi "intihar"ı apayrı bir olgu sayarak bir kenara ayırıyor, sanatsal yetkinlikte bir ölçüt olarak ortaya sür-

müyor, ama bu eylemin, o dönem kadın yazarının, o dönem kadınının dışa kapalı dünyasında gitgide yalnızlaşması, itilmişliği, yalıtlanmışlığıyla bağlantılarını aramaktan da geri durmuyor. Yüzyılın başında yaşayan kadın yazar, hiç kuşkusuz yaşadığı toplumda kişisel görüşleriyle olayların gidişinde söz sahibi olmak isteyecek kadar sorumludur, buna hazırlıklıdır da ne var ki yaşamın arenasına çıkması olanakdışıdır. Savaşlar kapısına dayanmışken o her türlü cephenin gerisinde acı çekmekten başka birşey yapamaz. Dış dünyadan ona ulaşan seslerse cılızdır, tek-tüktür. Bu durumda...

Kimi ünlü kadın yazar bu durumda takma bir erkek adı benimseyerek toplumca kabullenmeyi umar. Bu yazarlar en az erkekler kadar bilgili, bilinçli olduklarını kanıtlamak için topluma ve ilişkilere değgin görüşlerini "cinsiyet-üstü bir aydın" diliyle açığa vururlar. Kendi özel dünyalarını saklı tutarak ortak dış-dünyada bir yer edinmeye çalışırlar. Zaten savaş, kıtlık, kıyım gibi konular, cinslerarası farklılığı ilk bakışta yok gösteren ortaklaşa, insanca konulardır.

Bazı kadın yazarlarsa her şeyi göze alıp "itirafçı", içdünyalarını açıklayıcı bir yol seçerler. Zekâlarını cömertçe kullanıp yazılarında buruk bir alaycılığa bolca yer vererek haklarını kısıtlayan topluma, sevgilide ya da kocada somutlanan erkek'e ince, üstü örtülü sitemler yağdırırlar. Zamanla kendi "kızkardeşleri"yle dertleşmeye yönelir yazıları, nevi şahsına münhasır olmakta düğümlenir. Genişletmeye bunca çabaladıkları içdünya bir anlamda yine daralmış, yine kısıtlanmıştır. Bu iletişim engelini kendince aşmanın çıkar yolunu bulamayan yüzyıl kavşağındaki Batılı kadın yazarlar, ola ki, kavuşma umudu göremedikleri bir bütüncüllüğü kendi elleriyle sağlama adına intiharı seçmişlerdir.

İletişim engellerinin başında evrensel beylik kalıplar, inançlar geliyor. Sözgelimi kadın sevecendir, erkek yiğit; kadın edilgendir, erkek etkin; kadın yaşamı götüren, sürdürendir, erkekse yaşamı yapan. Burada bir ayraç açarak sözcüklere dişil ve eril tanımlar (*article*) yakıştıran batı dillerinden örnekler verebiliriz. Batı dillerinde *sabır, erdem, süreklilik, direnç* gibi uzun vadeli

kavramların dişil tanımlarla anıldığını görüyoruz. (Bu arada kişilik zaafı, oynaklık, döneklik imleyen sözcüklerin de!) *Ataklık, girişkenlik* imgeleyen sözcüklerin çoğuysa eril tanımlarla kullanılıyor. Hazır bu ayracı açmışken edebiyat türlerinin tanımlarını da unutmayalım. Romandan başlayalım. Almancası *der* Roman, Fransızcası *le* Roman, İtalyancası il Romanzo, ama İspanyolcada *la* Novela ve *la* Ficcion'la bir dişilik yükleniyor romana. Öykü, Almancada *die* Geschichte, Fransızcada dişil l'Histoire, İtalyancada *la* Novella'yken İspanyolcada *la* Narracion ile *el* Cuento arasında bocalıyor. Bu bocalamada öyküleme ve anlatı sanatlarının doğuş biçiminin payı da büyük olsa gerek. Şiir Batı dillerinde dişil bir sözcük, yalnız Almancada cinsiyetsiz; *das Gedicht*. Bu tanımlar, halkların bu türlerden beklentilerinin ipuçlarını verdiği için dilbilimcileri olduğu kadar toplumbilimcileri de ilgilendirse gerek.

Günümüz İngiliz yazarlarından Margaret Drabble, dilin çağdaş kadın yazara hazırladığı tuzaklardan söz etmişti bir konuşmasında. Kadınların baştan beri resmi tümceler yerine kısa kısa, kopuk bir anlatım tarzını benimsediklerini, bol bol soru, ayraç, tire kullandıklarını, tümceyi sonlandıran buyurgan nokta yerine, sorulara açık, bitimsiz üç noktayı yeğlediklerini belirtmişti.

Bir başka tuzak da, yaygınlaşmış erkek jargonu. Bir aşkı, bir cinsel deneyimi, bir aybaşı olma durumunu, bir doğumu, bir kürtajı *kendince* anlatmak isteyen çağdaş kadın yazar, ya Mailer, Miller, Kerouac gibi erkekler dünyası yazarlarınca yaygınlaştırılmış bayağı kabadayı jargonunu kullanacak, 'düzmek', 'yarık', 'fışkırtmak' gibi sözcüklere başvuracak ya da 'rahim', 'döl yatağı', 'penis', 'orgazm' gibi tıp alanında kalan yaşamsız sözcüklerle yetinecek. Kendi kuracağı estetiğin bir öncesi yok çünkü.

Buradan, John Berger'ın *Bir Kadınlık Durumu* başlıklı roman bölümüne geliyoruz:

"O *zamana kadar* (yüzyıl başı, T.U.) *kadın olarak doğmak, erkeğin gözetimi altında, bağışlanmış, sınırlı bir ortamda doğmak de-*

mekti. Kadının varlığı da böylesi bir vesayet altında ve kısıtlı bir hücrede yaşama becerisinin bir tortusu olarak gelişiyordu. Bu hücreyi varlığıyla donatıyordu; kendisine daha sevimli gelmesi için değil, başkalarını içeri girmeye kandırmak umuduyla. Çocukluk yıllarından başlayarak benliğini sürekli gözaltında tutması öğretilmişti ona, buna inandırılmıştı. Böylece benliğindeki gözlemleyen ve gözlemleneni kendi kadın kimliğinin tamamlayıcı, ama apayrı iki ögesi sayagelmişti."

Günümüz kadın yazarlarının bir bölüğü, korunmalı kadın imgesini yıkmak için savaş verirken, bu savaşta özellikle tabu sayılan cinselliği ön plana alırken itirafçılık geleneğini sürdürüyorlar. Günümüzde bu tür itirafların yepyeni bir piyasa oluşturduğunu umursamıyorlar. Jong'da, French'de, Brögger'de tek tek erkek hasımlardan yaratılma bir dünya görüyoruz. Bütün sorunları cinsellikten kaynaklanan, başkaca bir amaca yönelmeyen bir içdünya. Bazı kadın yazarlarsa, kapkara kesilen ilişkileri yorumlamaya, erkekle birlik bir dünya kurma adına neler yapılacağını tasarlamaya çalışırken geçmişin trajik kalıtına fazlaca yaslanmamayı seçiyor, yeni anlamda bir varolmanın sorumluluklarını nasıl taşıyabileceklerine kafa yoruyorlar. İntihar etmiyorlar, azar azar ölüyorlar.

Yine kabak kızartmasına dönelim. Çetrefil sorunlar bazen çok basit bir soruda somutlanabilir. Kişi olarak dünyayla değişmeye, günü kovalamaya düşkün bir kadın yazarsanız öykünüze bugün de "kabak kızartmaktan mutluluk duyan bir ev kadını" koyar mısınız? Kendiniz kabak kızartmayı hâlâ sevseniz bile? Televizyonda her akşam karşınızda "İnanır mısınız, ben bulaşık yıkamayı seviyorum," diyen, kocasının yemeği beş dakika geciktiği için telaşlara kapılan ve yeni model bir buzdolabının düt-dütüyle silkinip kendine dönen bir reklam kadın imgesi, "Hanım mutfakta, yağ tavada, afiyet olsun," diye şıkır şıkır oynayan bir erkek imgesi varken?

Galiba şimdilik hiçbirimize afiyet olmasa yeter.

2 *Temmuz*

Başlangıçta gençlerin dilinde dolaşan bir sözcük, son aylarda öylesine yaygınlaştı ki, neredeyse yıllardır kullandığımız yerleşik bir kavram oldu çıktı: ENTEL. Bir sözcük bu kadar kısa bir süre içinde böylesine tutulmuşsa, toplumsal bir gerçeği –kıyısından köşesinden de olsa– aydmlatıyordur varsayımından yola çıkalım.

Sözcüğün son yarısının olmaması, ilk bakışta şirin bir kısaltmayı andırıyor: İbrahim yerine İbo, Şaziment yerine Şaziş demek gibi. Bu tür kısaltmalar, adları geçenlerin, yakından tanıdığımız, dahası sevdiğimiz kişiler olduğunu imler. Aynı mantık doğrultusunda 'entel'in –sevgi payını bir yana atsak da– içimizden biri olduğu çıkıyor ortaya.

Yine de sonuçta *lektüel*'siz bir *entel*'le karşı karşıyayız, yani bir eksiklik, bir yoksunluk, bir yarı-kalmışlıkla. O zaman da sözcüğün tınısında bir hafifseme, en azından bir gırgır seziyoruz. Belki de böyle bir sitem aracılığıyla entelektüel geçinenlerin aslında yarım-aydın oldukları belirtilmek isteniyor, kimbilir.

Gençlerin bazıları entel'lerle birlikte olmaktan gurur duyduklarını söylüyorlar, bazılarıysa entel'lere takılmamaktan bir ayrıcalık payı çıkarıyorlar. Bence ikisi de aynı kapıya çıkıyor. "En koyu dindarlar, tanrı tanımazlardır," demiş bir düşünür, "Tanrı'yla bu kadar tutturduklarına göre," diye eklemiş.

Yine entel'e dönüyoruz. Ama entelektüel'e uğrayarak. Yıllardır bunca yazı-çiziye, bunca tartışmaya karşın tanımı bir türlü doğru dürüst yapılamayan entelektüel aslında kimdir?

Şakacı bir İngiliz şairden bir örnek:

"Sokaktaki adam –ki maalesef hayatın yaman bir gözlemcisidir / Entelektüel dendi mi aklına karısını aldatan bir erkek gelir."

Bizim toplumumuzdaki 'sokaktaki adam' bu kadar şakacı değil sanırım. O, bütün sorunlarının –kişisel ve toplumsal sorunların– çözümünü entelektüellerden beklemekte. Enflasyonun sorumluluğu entelektüeldedir, barışın dünya yüzüne yerleşmemesinin sorumluluğu da, çevre kirliliğininki de. Entelektüel dendi mi onun aklına pipolu, fularlı, gözlüklü, ropdöşambr-

lı, toplumdan kopuk, fildişi kulede yaşayan bir ukala gelir eminim. Bütün okumuş-yazmışları aydın kabul edemeyeceğimize göre toplumumuzdaki gerçek aydınların kaçta kaçı bu imgeye oturmaktadır acaba?

İşin ilginç yanı, bazı gerçek entelektüellerin de bu imgenin etkisinde kalıp bu sıfatı yadsımaları. Bir örnek vermek gerekirse, gerçekten süzme bir entelektüel olan Can Yücel'in bir gazetede yayımlanan konuşmasını gösterebilirim. O konuşmada Yücel, onlardan biri olmadığını vurguluyor, lümpen kesimle içli-dışlı olmakla övünüyordu. Bu arada eğitimine ilişkin soruları geçiştirerek kültürünü de bir anlamda dışlıyordu. Kimbilir belki o da *entel* ile *entelektüel*'i birbirine karıştırmıştı.

Günlük konuşmalardan anlaşıldığı kadarıyla *entel*, burnumuzun dibinde yaşayan biri. Kendi ülkesinde üretilen sanat ve edebiyata kayıtsız, kendine bir değerler sistemi yaratmak, bir içdünya kurmak çabası hiç mi hiç yok. Ama bu arada dış dünyanın sunacağı bütün tatları almaya, bütün adları şöyle bir ezberlemeye de hazır. Herhangi bir şenlik ya da festival oldu mu, kültür yoklamasından asla kaytarmayan uslu bir öğrenci. O yüzden de bestecilerden Wagner, Chopin ve Çaykovski'yi, şairlerden Nâzım Hikmet ile Rimbaud'yu, romancılardan Ahmet Hamdi Tanpmar ile Boris Vian'ı, ressamlardan Çallı İbrahim ve Breughel'i, yönetmenlerden Bergman ile Huston'u (boş zamanlarında Fassbinder'i de) eşit ölçüde sevebiliyor! Aynı günde bir Fellini filmi, bir bale gösterisi, bir resital izleyebiliyor, zaman kalırsa bir sergi geziyor. Bölük-pörçük izlenimleri özümsemeden kayda geçirmekte bire bir. Özümseme sorumluluğunu nasılsa entelektüellere yükleyecek.

Peki ben değilsem, sen değilsen, o değilse kim bu entelektüel, yüzünü gizleyerek aramızda dolaşan hain? Çünkü iki kişi biraraya geldik mi hep ondan yakınıyoruz: "Ah şu aydınlar..." Onları yermek için romanlar döktürüyoruz. Bu ikili konuşmalar başka başka kişiler aracılığıyla sonsuza kadar genişlediğine göre kim bu umacı?

Gençler, bir sözcük buluşturarak bu soruya yeni bir boyut getirdiler. *Entel*'in (sözcüğü, tellerini ta ötelere uzatabilen anla-

mında da alabiliriz) kim olduğunu belirlerken entelektüelden de kimliğini ortaya koymasını beklediklerini gösterdiler. Gerçek aydın olmayı yadsımak, yaşadıklarının, düşündüklerinin ve öğrendiklerinin hesabını vermekten kaytarmanın garantili ve yaranışlı bir yöntemi gibi görünüyor. Aydınlarımız sık sık halka çok şey borçlu olduklarını söylerler. Peki halk, bu ülkede aydın olmayı becerenlere karşı hiç mi borçlu değil? Neden popülizm, her köşede pusuda bekliyor bizi?

Asıl soruya geldik: Kim korkuyor o ıain kurt entelektüelden? Marks mı, Brecht mi, Einstein mı, Mayakovski mi, Woolf mu, yoksa soruyu soran Edward Albee mi?

Yok canım, biz korkuyoruz.

20 Ağustos

Önyargılı olmayı hiçbirimiz kabul etmeyiz belki, ama şöyle bir yokladık mı kendimizi, acaba en açık görüşlü olanımız bile ufak-tefek önyargıların etkisinde değil mi? Özellikle yabancı uluslar hakkında. Önyargılı olmayı kendimize yediremesek de konuşma sırasında ne yapıp edip bir punduna getirir, *"Tek tük istisnalar dışında"* diye sözümona gerçekçi olduğumuzu belirttikten sonra başlarız yargılarımızı sıralamaya: İngilizler soğuktur, Amerikalılar budala ve çocuksudur, Almanlar kaba ve çalışkandır, Fransızlar küstahtırlar, ama sevişmeyi bilirler. Bulgarlar hoyrattır, Moskof acımasızdır vb. İyi ki İskandinavyalılar ve Afrikalılarla henüz ulusça bir önyargıya sahip olacak ölçüde alışverişimiz yok.

Şimdi ben de kişisel bir önyargıdan yola çıkarak okuru pek sevilen, pek tutulan bir yemek olan çiğköfte konusunda uyarmak istiyorum. *"Tek-tük istisna dışında"* da demeyeceğim, çünkü çiğköfte yiyip de keyifli bir gece geçirdiğimi hiç anımsamıyorum.

Bazı özel yemekler ulusların, daha doğrusu yörelerin özelliklerini tam olarak yansıtıyor, folklorun bir parçası olarak. Bakalım çiğköfte ne gibi özelliklerin bir göstergesi?

Çiğköfte yapma kararı, genellikle çok dostça geçen keyifli bir gecenin sonuna doğru verilir.

O gece topluca bir daha yaşanmak istenir, tatlara tat olarak gündeme bir de çiğköfte eklenir. Herkes başına neler geleceğinden habersizdir elbet.

Çiğköfteyi yoğuracak usta, genellikle erkektir. (Bakın, bu çok önemli, çünkü Güneydoğu yöremizde böyle özel yemeklerin, kebapların ve tatlıların aşçılığını evin erkeği yüklenir çoğu kere.)

Aşçımız kırk yılda bir dostlarını güzel bir yemekle ağırlayacağı için titizdir doğal olarak. Önce kasabın seçiminde tartışma çıkar. Çağrılıların her biri kendi kasabına güvenebileceğini önerir ve tartışma, çiğköfteyi yapacak ustanın kasabının seçimi ister istemez kazanmasıyla son bulur. Ne de olsa bu işten en iyi o anlamaktadır, etin en yağsızını, bulgurun en incesini, biberin en acısını o bilmektedir. Bütün bu maddelerin ayrı ayrı uzun tartışmalara yol açtığını belirtmek gereksiz.

Derken beklenen gece gelir çatar. Çiğköfte ustası, yamağıyla birlikte çıkagelir. Bu yamak, köftecinin hıh deyicisidir bir anlamda. Mutfakta onun yanından ayrılmaz, mendiliyle sık sık onun terini siler, yeşillikleri ayıklar, yıkar, ufak tefek hizmetlere koşar, bu arada aşçının rakısını doldurur.

İlk tatsızlık, evin hanımı yedek bir yemek yapmışsa başgösterir. Dostların arasından çiğköfte sevmeyen, acılı yemekten hoşlanmayan birinin çıkması olasılığı, aşçının gururunu fena halde zedeler. Evin hanımı gerçi kusurunu örtmek için, "Canım, yiyen olmazsa dolaba kaldırırım," falan der ama aşçıya yaranamaz. Sonunda yemek çiğköfte sevmeyenlerin üzgün bakışları altında dolaba kalkar. Hiç kimse sesini çıkaramaz.

Bu arada konuklar, mutfağa gidip aşçıyı ziyaret etme konusunda kararsızdırlar. Gitseler, onu denetledikleri, işini doğru dürüst yapıp yapmadığına gözattıkları anlamı çıkabilir; gitmezlerse onu yalnız bıraktıkları, *ihmal ettikleri* izlenimi doğabilir. Dakikalar geçtikçe gerginlik artar. İçkilerin dağıtılması köftenin bitimine yakın bir süreye ertelenmiştir, daha önce bir kadeh başka içki içmek isteyenler yaya kalırlar, *Çiğköfte rakıyla yenir*, kuralı kesindir, dışına çıkamazsınız.

Aradabir aşçının gönlünü alacak sözler söylemek zorunluluğunu duyarak mutfağa gittiğinizde, onu kan-ter içinde, ohlayıp puhlar durumda, yarı gururlu, yarı küskün bir gülümsemeyle işinin başında bulursunuz. Kenarlarına kıyma sıvaşmış bardağından rakısını usulca yudumlamaktadır.

Çiğköfte ne kadar çok yoğrulursa, ne kadar uzun sürede hazırlanırsa, o kadar lezzetli olduğundan, usta bir aşçıya çatmışsanız sinirleriniz onun ustalığı oranında gerilecektir. Sizin uğrunuza saatlerce mutfağa tıkılan, ortak konuşmalardan uzak kalan özverili dostunuza içerlemek elinizden gelmez, ama becerikli, sıradan bir ev kadının *makul* bir sürede hazırlayacağı yemeğin bu kadar uzun sürmesi, gittikçe bir baskı aracı halini alması da canınızı iyice sıkar. Eliniz kolunuz bağlı beklersiniz.

Neyse, sofra kurulmaya başlanmıştır. İlk kadehiniz elinizde sofraya geçersiniz. Aşçı, savaş kazanmış bir kumandan edasıyla çiğköfte tabağını sofraya getirir ve tabağa hemen atılacak kadar iştahlı değilseniz, ağzınıza zorla bir çiğköfte tıkarak düşüncenizi sorar. Ne yazık ki ne derseniz deyin onu mutlu edemezsiniz. *"Benim kasap yerinde değilmiş, çırak, kaşla göz arasında sinirli parçalar sokuşturmuş. Bu böyle olmaz, buna çiğköfte mi denir canım? İyisini yememişsiniz de ondan beğeniyorsunuz,"* gibi ince hareketler yağdırır ortalığa.

Sıra köftenin tabaklara alınmasına, yani resmen yenmesine gelmiştir. Tuz ya da kırmızı biber serpmek, çatal kullanmak kesinlikle yasaktır. Zaten köfteyi yufkayla dürüm yaparak mı yiyeceğinizi, bir lokmada mı ağzınıza atacağınızı, dürüme neler katacağınızı aşçı kararlaştırır. Bu ciddi görev, kimsede konuşacak hal bırakmamıştır.

Yine de bu genel sessizlikten asla yakınmamalısınız, çiğköfte gecesi için özel olarak çağrılan amatör bir bağlama ustası bangır bangır çalıp söylemiyorsa, hadi hadi yine iyisiniz sayılır.

Çiğköfte ne gibi özelliklerimizi ortaya çıkarıyor dersiniz?

26 Ekim

Arkadaşımla Asmalımescit'te, Refik'te bir öğle yemeği yedik. O, öğleden sonra önemli bir iş toplantısına katılmak zorunda. Ben de çalışmak zorundayım, ama canım hiç istemiyor. Sanki bir yarım saat daha bir dostun sıcaklığıyla yaşarsam her şey yoluna girecek, en azından ölüm korkusundan ve özleminden kurtulacağım.

Böyle günler iyi ki fazla değildir yaşamımızda (sayıları gittikçe artsa da). Dahası, böyle günlerde size o sıcaklığı gösterme adına özverilerde bulunabilecek dostlarınız da sayıca fazla değildir. Daha da kötüsü, böyle bir dostunuz varsa, ondan özveri beklemeyi siz kendinize yediremezsiniz. Yani ölümlerden ölüm beğen.

Arkadaşım gittikten sonra Refik geldi masaya: Neyim varmış? Çok kötü görünüyormuşum. Neye bozulmuşmuşum? Tabii bunları Karadenizli lehçesiyle sorduğu için durumun ciddiliği tavsıyor bir an. Refik, kendi lokantasında bana birşey ısmarlayamazmış, gülünç kaçarmış, o yüzden hemen yandaki Gonca Kıraathanesi'ne gidip tavla oynasak nasıl olurmuş? Çayı da güzelmiş oranın. Ataerkil düzende yetişmiş bazı erkeklerde elimizi kolumuzu bağlayan bir tutarlılık vardır nedense. Çocukluktan devralman katı kurallar, katı ahlak ilkeleri, geçen zamanla bir değişime uğramışsa da. (Düşünüyorum da, beni Refik'ten başka kim çağırabilirdi Gonca Kıraathanesi'ne tavla oynamaya, kim oraya bir kadınla girmeyi göze alabilirdi?)

Gittik. Kıraathaneye girdiğimde kırk üç yaşındaydım, çıktığımda birkaç yıl almış olmalıyım.

Refik, iddialı bir tavlacı. Bütün tavlacılar gibi oyunun sıkı düzende oynanmasını istiyor. Altı-bir geldi mi köşeyi kapacaksın, kapıları almayı asla unutmayacaksın.

— İyi ama, diyorum, ben kapı falan istemiyorum. Oynamak istiyorum yalnızca. Kapının nasıl alınacağını biliyorum, ama istemiyorum. Başka türlü oynayacağım. Kurallar ters olacak. Sana ne?

Garson, demli çaylarla geliyor. Zarlara bakınca hemen elimi tutuyor:

— Öyle oynanmaz ki abla, bak kapı var şurada.

— Kapı-mapı istemiyorum ben, diyorum. Bakalım, böyle oynadığımızda nasıl olacak.

— Olmaz ki, diyor Refik, tavla *böyle* oynanır.

Neşem yerine geldi gibi. Masalardaki gençler bana biraz hak veriyorlar sanki ama yüksek sesle bildirmiyorlar düşüncelerini.

Refik, pullarını toplamayı unuttu. Benim yaptığım yanlışlara aklını öylesine taktı ki mars oldu. Tabii ikinci oyunda beni mars etti, mantığımı ya da mantıksızlığımı kavramıştı çünkü.

— Bak, dedi, tanıdığım erkeklerin çoğundan daha iyi biliyorsun bu oyunu, yanlış anlama. Ama bilmek işine gelmiyor. Zaten kazanmak için de oynamıyorsun. En iyisi git barbut at.

Doğru söze ne denir. Barbut, gerçekten bana daha uygun bir kumar. Aylar önce Sirkeci'deki Gönül Büfesi'ne içki almak için uğradığımda barbut atıp şarap içen, ayakta duracak halleri kalmamasına karşın bana saygıda kusur etmeyen bazı meyhane dostlarıma rastlamıştım. Bitişikteki mobilyacıdan maroken bir koltukla bir sehpa getirmişlerdi, bana bira sunmuşlardı. İçeri girenler, bu gerçeküstü tablo karşısında gözlerine inanamıyorlardı. Sirkeci'de o yarı bakkal-yarı büfe dükkânda içtiğim birayı, Birinci sigaralarını, sık sık boşaltılan tablamı, Kül Kedisi gibi kurulduğum o koltuğu, bana gösterilen özeni nasıl unuturum?

Kış günlerinde sık sık Refik'e uğramalı; ona poker öğretmeye söz verdim. (Aman aman olmaz! dedi gerçi. Ortak tanışlarımız da, benden poker öğrenmeye kalkarsa Refik'in ruhsal bir bunalım geçireceğine inanıyorlar.) Gönül Büfesi'nde konyak içmeli, ısınmalı. Tavlada diretmeyip barbut atmalı.

Oysa bu yaşıma kadar kumardan hoşlandığımı hiç sanmazdım.

21 Aralık: Bernard, Can, Gülsen

Bernard Welt "İşyerinde", "Otobüste" ve "Evde" üçlemesinin "İşyerinde" başlığını taşıyan şiirinde şöyle diyor bir yerde:

Bugün sanki onyedi yaşındayım,
öylesine azgın, her işin içinde aklım bir karış havada. Sanırım bu

sabahtanberi aç olmama bağlı bir ölçüde
bugün. Birazdan yemeğe gideyim bari.

Dostum Donald mektup almaya bayılır
Bu dergiyi okuyanlardan biri ona
yazmak isterse, lütfen yayımcıya bildirsin o bana aktarır, ben de yollarım size
Donald'ın adresini. Nefis heriftir, cin gibi.

Şiir şöyle bitiyor:

Buradakiler "şiir" yazdığımı sanıyorlar galiba.
Oysa yazmıyorum ki.

Geçen yılki söyleşimizde, Can Yücel ile günümüz şiirindeki "humor" eksikliğini, zaman zaman gözüyaşlılığa varan genel somurtkanlığı tartışırken, ılık ve uysal bir dille başkaldırı şiiri yazılamayacağı sonucuna varmıştık. Can Yücel'e göre: "Sözünü ettiğimiz 'başkaldırısal' yani 'non conformist' davranış, 'conformist' yani 'başeğici' bir dil anlayışıyla yerine oturtulamaz tabii. Bu adeta, merkezkaç bir araçla merkezde çadır kurmaya benzer ki o çadır, giderek hünkâr çadırı olabilir."

Yirmi yıl geriye bir gözattığımızda gerçekten çok ilginç bir serüven yaşadığımız ortaya çıkıyor. O dönemde Öztürkçe kullanmak ilerici bir tutum sayılıyordu. Bir dilin arılaşması, durulaşması, paslardan arınması uğruna verilen savaş, bir anlamda kurulu düzene, yerleşmiş kurumlara verilen savaş anlamına da geliyordu. Zamanla Öztürkçe yaygınlaştı, resmileşti, hem de karşı olanların bile ister istemez kullanacakları ölçüde. Yeni birtakım olanakların zorlanması gerekiyordu. Bunca emekle –zaman zaman aşırılıklara kaçılsa da– geliştirilen, inceltilen, yazarların kişisel anlatımlarıyla yeni yeni filizler sürmesine ramak kalan bu dilin... Sonra ne oldu? Tam o anda? Çoğumuz, bu olanakları araştırmak yerine Osmanlıcanın büyüsüne kapılarak bir *sözcük fetişizmi* geliştirdi; yazılar, şiirler, yalan yanlış, ağdalı Osmanlıca sözcüklerle dolup taşmaya başladı. Toplumca yaşadığımız her olay gibi dil olayı da doruk noktasına ulaşırken ma-

kaslandı; yine başa dönmeye razı olduk. Öztürkçenin eksiklerini çağdaş düşünce yordamlarıyla gidereceğimize, eskiye dönmek, yamalı bir bohçaya benzeyen bir dille yazmak, düşünmek daha kolay geldi bazılarımıza: *usuletle* ve *suhuletle* yazdık. Nasıl olsa önemli sayılan *bildiri*'ydi, bildiri nasıl iletilse olurdu. (Dili olmayan bir bildiri nasıl iletilirse!) İşin daha da garip yanı, günümüzde çok ayrı dünya görüşlerini savunan yazarların aynı ılımlı, uysal dilde birleşmeleri.

Bernard Welt, sürrealizmden *punk*'a kadar her akımın bir başkaldırı niteliğiyle parladığı, o yüzden "öncü" sayıldığı bir dünyanın yazarı. Can Yücel'se aynı akımların üstünkörü ödünç alındığı, yerli yersiz, tepe tepe kullanıldığı bir ülkede yaşıyor; o yüzden de ilk kızıştırmanın, kışkırtmanın, dilimizden yükselmesi gerektiğinin bilincinde, bütün yetkin şairler ve yazarlar gibi kendi dilini kendi yapmasının zorunda olduğunun da farkında. Welt'in işi, çeşitli deneyimlerden geçmiş bir şiiri düzleştirmek (yavanlaştırmak değil), süssüz kılmak, sokaklarda dolaştırıp taze bir solukla doldurmak. Can'ın derdiyse dili yavanlaşan bir şiiri zora koşmak, yokuşa sürmek, yeni bir "şiir"le şiirden öç almak.

İşte, hiçbir öyküsünü yayınlamamakta direnen Gülsen burada katılıyor onlara. (Umarım alıntımı bağışlar.)

"— Marul gibi gömdük onu toprağa sonbaharda. Her sene bahar geldiğinde, sebze tohumları ekerdik bahçeye. Bazıları kış başında ekilir, ilkbahar geldiğinde fidelerin dipleri açılır, gübrelerle beslenirdi. Tarhlar hazırlardık birer birer, aralarına birer ayaklık yollar bırakarak. Burası soğan, burası maydanoz, turp, ıspanak diye. (..) Sıra sulamaya gelirdi ki bu çok önemliydi. Kovaya suyu doldurup yavaşça serpiştirir, 'Birdenbire dökülmez, şöyle, tutsun diye can suyu vereceksin' derdi.

"Marul gibi ektik onu sonbaharda. İyice örttü adamlar, biraz fazlaydı, o tümsek gereksizdi bence. Sesimi çıkartmadım. Hafiften de bir yağmur başladı, hiç karışmadım. Gittim toprağını okşadım, temizledim, pürtüklerini elimle ufaladım, ipek gibi yaptım. Sonra da adamlar küçük bir göbek yapıp tümseğin üstüne su döktüler, azıcık bir su. Şa-

şırdım kaldım. Ömrümde ilk kez bir insanın yavaş yavaş, hiç acele edilmeden, tohuma, toprağa gösterilen saygıyla, sevgiyle gömülüşünü seyrettim. İlk kez."

Can, Bernard ve Gülsen, aralarındaki ulus, cinsiyet ve yaş ayrımına karşın aynı başkaldırıda birleşiyorlar: tabuları kırmakta.

Üçünün de adresini veriyorum size: *Bugün*
Dünya

Kurşunkalem

Okurlar dikkat ediyorlardır ya, ben de ediyorum: uzun süredir hep "yazma edimi", yazma deneyimi üstüne düşünüyorum. Acaba son yıllarda en kolay yazabileceğim yazılarda bile sıkışmamdan, zorlanmamdan mı ileri geliyor bu "hesaplaşma" isteği? Çünkü yıllar yılı güncel yazılar yazmışsanız, aynı düşünceleri, aynı görüşleri yinelemeniz kaçınılmazlaşır. Ne var ki, eski bir yazıyı evirip çevirip yeni bir yazı haline getirmek hiç de saygıdeğer bir çaba değildir.

Öte yandan, uzun bir süre yazmaktan kaçarsanız, yazmayı ertelerseniz, en ummadığınız anda diliniz yaya bırakır sizi, yeniden başlayana, alışana kadar ne sancılar çekersiniz... O yüzden zaman zaman, o sıralar hakkında yazmayı hiç düşünmediğim bazı yazarlar –Hemingway, Joyce ya da Saroyan– için bir yazı ısmarlanmışsa bir dergice, yazarın doğum ya da ölüm yıldönümü bahanesiyle tabii, hiç düşünmeden kabul ederim öneriyi. Böylelikle, pek bağrıma basmadığım yazarları (evet, ikiye ayırıyorum önemsediğim yazarları; *bağrıma bastıklarım* ile *ister istemez beğendiklerim)* yeni bir açıdan gözden geçirme olanağı bulurum. Bir ulusun edebiyatını, hatta yaşama biçimini etkilemiş bir yazarı benim bağrıma basıp basmamam neyi değiştirir ki? Edebiyat, ortak geçmişimiz, ortak bugünümüzdür nasılsa. Dünyanın her yerinde bir aileyiz biz neresinden bakılsa.

O kadar ki, çağımız yazarlarının içdünyaları bile birbirine benziyor artık: boz, arasıra çamurlu, koyu, ama içinde bindebir de olsa yine önemli umut çakıntıları barınan bir dünya. Hele bizimki gibi büyük çalkantıların, umarsızlıkların, toplumsal bunalımların bile kısa sürede ölü bir deniz kıpırtısızlığına döndüğü, diplere sindiği, günlük yaşamın çok sınırlı olduğu toplumlardaki yazarların içdünyaları. (Leyla Erbil'in *Karanlığın Günü* romanında güvercinlerin unutulmaz huruç hikâtını düşünüyorum; o masmavi çakmtıyı!)

Sayım memuru kapımıza dayandığında, mesleğimizi sorduğunda, "Ben yazarım" demekten bile kaçınırız çoğumuz. Memurun, bizi, toplumun "sanatçı" diye benimsediği yadırgı kişilerin arasına katmasından korkarız. Ama yalnız sayım memuru değildir ki bizi dışlayan, artık alışageldiğimiz bütün bir hükümetler politikasıdır.

Bu tür karartıcı anlardan kurtulmanın bir yolu, eski yazdıklarınızı karıştırmaktır. Gerçi arasıra yaptığınız yanlışlara içerlersiniz, yine de eski yazıları nesnel bir uzaklıktan okumak girişimi bazan bir ödül de getirir yedeğinde: hâlâ sevdiğiniz bir yazınızla, bir şiirinizle karşılaşmak gibi... Yazarın kendini hep yeniden gözden geçirme temrini bence çok yararlıdır. Yoksa, Füsun Akatlı'nın bir konuşmamız sırasında yerinde bir saptamayla belirttiği gibi, "kendi imgesine âşık bir yazar" olmanız işten bile değildir. Bu tür yazarlar, masa başında yazılarını yazan biri olmayı öylesine severler ki, bu imgeye öylesine tutkundurlar ki, her yazdıkları önemlidir onlarca, vazgeçilmezdir. Hem bu imgeyle savaşmanın, hem de gereksiz titizliklerle kısırlaşmamanın bir önlemi de kurşunkalem kullanmaktır bence.

Boğaz'da ya da Burgaz'da bir çay bahçesi düşünün. Genç biri –bir kız ya da delikanlı– sarı defterine habire birşeyler çiziktiriyor. Antenleri dünyaya alabildiğine açık. Çay bahçesinde ne varsa –ağaçlar, tahta masalar, analar, dedeler, kirli örtüler, uzaktaki deniz– hepsini dolaysız algılıyor. Kalemtraşını pek sık kullanmıyor. Kalemin tahtasını parmaklarında, sapının burukluğunu ağzında duymak, sivriltilmemiş kalemin dağınık koyu-

luğunu, o çocuksu sarı kâğıtta görmek yetiyor. Dış dünyayı bu süssüz, yalın, alçakgönüllü gereçlerin –kendi eli ve kafası da dahil– aracılığıyla kavradığından, çevresindeki her şey "Hişşt!" diyor ona. Yazmasa delirecek... Yıllar sonra, artık "yazar" olduğunda, daktiloda yazılmış metinlere çıkmalar yaparken ya da sevdiği kitaplara not düşerken yine o kurşun kalemin büyülü silinirliğini kullanacak.

Yazma edimini engelleyen ne varsa, ne üstüne düşünüyorsa düşünsün... o kalemi eline aldı mı eski-kendine dönebilecek, eski el değmemiş üretme coşkusuna, inanın!

Geçenlerde yazı yazmanın zorluklarından konuşurken İlhan Berk, "Kurşunkalem'i yazsana" dedi.

Ne demek istediğini uzun uzun sormak gerekmedi.

Sonsöz

"Günce yazarken," diyor Anais Nin, *"bize acı gelen birtakım gerçeklerle yüzleşmekten kaçınmanın getireceği sakıncalar hep sözkonusudur (...) Yine de bence en önemli sorun, yazdıklarımıza omuzumuzun üstünden kaçamak bir bakış atan birinin, gizli benliğimizi yargılayan birinin uyandırdığı korkudur."*

Bu görüşe katılmıyorum. Bence yazar, *hangi* gerçekleri okurlarla paylaşmak istediğini, *hangi* acı gerçeklerin yalnızca kendisini ilgilendirdiğini saptayabilen kişidir. (Hele okuru psikanalisti olarak görmüyorsa). Dolayısıyla yazar, gizli benliğini en iyi yargılayan –en azından yargıladığını sanan– kişidir.

"Bir günde evrenler düşünürüz," diye sürdürüyor Anais Nin. *"Önemli olan şimdi'dir, şimdiye bakışınız, şimdi nerede olduğunuz, bugün neler hissettiğiniz, en baskın duygunuz. Ben bu noktadan yola çıkarım, o yüzden güncelerimde her şey'i bulamazsınız."*

İşte buna katılıyorum.

Bir Uyumsuzun Notları... Geçen yüzyılın son çeyreğinde dökülmüş bu günler, sıcak dostlukları, muzip anıları, zehir zemberek eleştirileri, yazarının hayatını ve gözlemlediklerini yansıtıyor. Uyumsuzluk, değişen koşullara ayak diremekten kaynaklanıyor; gün geçtikçe dökülenler, memnuniyetsizliği daha fazla yansıtmaya başlıyor.

Okurların daha çok öyküleri ve çevirileriyle tanıdığı Tomris Uyar'ın, yirmi beş yıl boyunca tuttuğu gündökümleri, yeniden, iki ciltte toplandı. 2002 yılında *Güzel Yazı Defteri* adlı kitabıyla ödüller alan Tomris Uyar'ın yaşam ve edebiyatla ilgili pek çok "uyumsuz" gözlemi tarihe de tanıklık ediyor.

Bu notların üzerindeki kahve lekelerini, bulaşık deterjanlarını, uyku mahmurluğunu, rakı damlalarını seçen gözler, yazarın herşeyden önce insan olduğunu fark edecektir.

Kapak Fotoğrafı: Aydın Coşkun